

Η Αραβο-ισραηλινή σύγκρουση και η γεωπολιτική της Ανατολικής Μεσογείου στο δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα.

Ι.Θ. Μάζης*

Α. Εισαγωγή.

Α.1. Η διεθνής συγκυρία και τα γεωπολιτικά αίτια της γενέσεως της αραβο-ισραηλινής συγκρούσεως.

Α.1.1. *Η βαρύτητα του διεθνούς Σιωνιστικού Κινήματος και ο βρετανικός παράγων στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μ. Ανατολής στις αρχές του 20ου αιώνα.*

Το διεθνές Σιωνιστικό Κίνημα ιδρύεται από τον βιενέζο δημοσιογράφο Θ. Χέρτσλ το 1897 και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1920 αυξάνει σημαντικά τη επιρροή του στις εβραϊκές κοινότητες της Ευρώπης και των Η.Π.Α. Ο στόχος του ήταν η δημιουργία ενός ανεξάρτητου και ελεύθερου ισραηλινού κράτους στα βιβλικά εδάφη της Παλαιστίνης με πρωτεύουσα την Ιερουσαλήμ. Το όνομά του προκύπτει από το λόφο Σιών, στην Ιερουσαλήμ ο οποίος και αποτελεί σύμβολο της Γής της Επαγγελίας.

Το όραμα του Χέρτσλ χαρακτηρίζεται από τέσσερα στοιχεία: α) το γεγονός της υπάρξεως ενός εβραϊκού λαού β) το δεδομένο της αδυναμίας αφομοιώσεώς του από τις κοινωνίες στις οποίες διεσπάρει γ) το δικαίωμά του λαού αυτού επί των εδαφών της Γής της Επαγγελίας δ) και η μη αναγνώριση δικαιωμάτων δικαιοδοσίας και υπάρξεως επι της Γης αυτής κανενός άλλου Λαού.

Το Λονδίνο, θέλοντας: α) να εξυπηρετήσει την πολιτική του αναφορικά με το έλεγχο της Διώρυγας του Σουέζ,¹ β) να επιτύχει υποστήριξη από τους εβραϊκούς πληθυσμούς της Παλαιστίνης για τα στρατεύματα του Στρατηγού Άλενμπυ, γ) να επιτύχει την είσοδο των Η.Π.Α. στον Πόλεμο εναντίον των κεντρικών Αυτοκρατοριών μέσω των πολιτικών πιέσεων των εβραϊκών κοινοτήτων της Αμερικής, δ) την αποστασιοποίηση του εβραϊκού στοιχείου από την πολιτική των κυβερνήσεών του στην Αυστρία και την Ουγγαρία και ε) την αποφυγή της ριζοσπαστικοποιήσεως της μπολσεβικικής Επανάστασεως στη Ρωσία με αποτέλεσμα την αποφυγή μιας πιθανής αποσκιρτήσεως της ανατολικής συμμαχου παραδίδει μέσω του Υπουργού επί των Εξωτερικών Λόρδου Άρθουρ Τζέιμς Μπάλφουρ σε μια ανακοίνωση προς το Λόρδο Ουώλτερ Ρόθτσάιλντ, εκπρόσωπο των βρετανών Εβραίων, στις 2 Νοεμβρίου 1917 μια επιστολή όπου

* Ο Ι.Θ. Μάζης είναι καθηγητής (Docteur d'Etat, F.R.S.A.) στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο.

¹ Η Γηραιά Αλβυών ανησυχεί για την ασφάλεια του αποικιοκρατικού της συστήματος το οποίο θα κινδύνευε εάν η Γαλλία μπορούσε κάποτε να ελέγξει τη διώρυγα του Σουέζ. Η ύπαρξη μιας μεγάλης, επίσης αποικιοκρατικής, δυνάμεως-όπως η Γαλλία-"τόσο κοντά στη διώρυγα του Σουέζ, θα ήτο μια συνεχής και σημαντική απειλή για τις γραμμές επικοινωνίας οι οποίες είναι απαραίτητες για την Αυτοκρατορία", θα γράψει ο μελλοντικός πρώτος βρετανός Υπάτος Αρμοστής στην Παλαιστίνη Σερ Χέρμπερτ Σαμιουέλ.

εμφαίνεται ότι «η Κυβέρνησις της Αυτής Μεγαλειότητος διατίθεται ευνοϊκώς ως προς την ίδρυσιν εβραϊκής εθνικής εστίας εις τα παλαιστινιακά εδάφη». [*Le gouvernement de Sa Majesté envisage favorablement l'établissement en Palestine d'un Foyer national pour le peuple juif...*]².

Από το σημείο αυτό και μετά, η υλοποίηση του σιωνιστικού οράματος εμφανίζεται περισσότερο ρεαλιστική: "Μια εβραϊκή Παλαιστίνη θα αποτελούσε δικλείδα ασφαλείας για τη Βρετανία, ειδικά σε ό,τι αφορά στην διώρυγα του Σουέζ" εξηγεί ο Χάιμ Βάιτσμαν,³ ένας από τους κυριότερους αξιωματούχους του σιωνιστικού κινήματος. Βεβαίως η βρετανική πολιτική δεν είναι απολύτως διαυγής ως προς τις προθέσεις της έναντι του σιωνιστικού κινήματος. Αυτό, το τονίζει ο Λόρδος Curzon, διάδοχος του Λόρδου Balfour, στο βρετανικό ΥΠΕΞ λέγοντας ότι «Όταν ο Βάιτσμαν μας λέγει κάτι και εσείς σκέφτεστε "εβραϊκή εθνική εστία", αυτός έχει στο νού του κάτι τελείως διαφορετικό. Οραματίζεται τη δημιουργία εβραϊκού κράτους και την υποταγή του αραβικού πληθυσμού στο εβραϊκό στοιχείο. Προσπαθεί δε να το πραγματοποιήσει παρασκηνιακώς τη βοήθεια των βρετανικών εγγυήσεων»⁴. Οι παρατηρήσεις αυτές του Curzon έχουν ως στόχο την αποφυγή από πλευράς Λονδίνου μιας πιθανής αποσταθεροποίησεως της βρετανικής επιρροής στην Παλαιστίνη λόγω της αραβικής αντιδράσεως σε ένα τέτοιο ενδεχόμενο. Δεν έπρεπε ο Σερίφ Χουσεΐν και ο Ιμπν Σαούντ να "παρεξηγήσουν" το περιεχόμενο της Επιστολής Balfour και έτσι οι συντάκτες του επιμάχου κειμένου θα συμπεριλάβουν σ' αυτό και το ότι "δεν θα πρέπει να συμβεί τίποτε που θα μπορούσε να παραβιάσει τα θρησκευτικά και πολιτικά δικαιώματα των μη εβραϊκών κοινοτήτων στην Παλαιστίνη" [*...et emploiera tous ses efforts pour faciliter la réalisation de cet objectif, étant clairement entendu que rien ne se fera qui puisse porter atteinte ni aux droits civils et religieux des collectivités non juives existant en Palestine, ni aux droits et au statut politique dont les Juifs jouissent dans tout autre pays.*]⁵. Η θρυαλίδα εδώ πυροδοτήθηκε. Η έκρηξη ήταν μοιραίο να ακολουθήσει, πράγμα το οποίο έγινε λόγω της των αντιφατικών υποχρεώσεων που ανέλαβε με την επιστολή αυτή η Αλβυώνα, παρά τα οφέλη σε γεωπολιτική επιρροή επί αραβικών εδαφών που τις απέφεραν οι μυστικές Συμφωνίες Sayks-Pikot.⁶

² Σ.Σ.: «Ένα έθνος υποσχέθηκε επισήμως σ' ένα άλλο έθνος τα εδάφη ενός τρίτου», θα γράψει ο Άρθουρ Κέστλερ.

³ A. Gresh et D. Vidal, *Les 100 portes du Proche Orient*, éd. Autrement, Paris, 1989, σ. 49: (*Une Palaistine juive, serait une sauvegarde pour l'Angleterre, particulièrement en ce qui concerne le canal de Suez.*)

⁴ op.cit. Les 100 portes..., p. 50: (*Pendant que Weizmann vous dit une chose, et que vous pensez 'Foyer national juif', il a en vue quelque chose de très différent. Il envisage un état juif, et une population arabe soumise, gouvernée par les Juifs. Il cherche à réaliser cela derrière l'écran et la protection de la garantie britannique.*)

⁵ Συνέχεια της Επιστολής Balfour, βλ. ό.π. σ. 49.

⁶ Οι Συμφωνίες αυτές παρεχώρησαν στη Μ. Βρετανία τα εδάφη των σημερινών Ιράκ, Ιράν, Ιορδανίας όπως και τους λιμένες της Χάιφας και του Αγίου Ιωάννου της Άκρας στην Παλαιστίνη όπως και μια Εντολή επί των εδαφών της τελευταίας. Στα εδάφη δε αυτά πρέπει να συνυπολογίσουμε και τις βρετανικές κτήσεις στην Αίγυπτο, το Σουδάν, στην Αραβική Χερσόνησο και στον Αραβοπερσικό Κόλπο.

Τηρώντας η Βρετανία τις υποσχέσεις της προς την Γαλλία, αναφορικά με την παραχώρηση σε αυτήν των εδαφών της Συρίας και του Λιβάνου, δεν τήρησε τις υποσχέσεις της προς τον χασεμίτη Σερίφ Χουσεΐν και τον βαχαμπίτη Ιμπν Σαούντ. Δεν πρέπει επίσης να λησμονούμε ότι υπήρξε ανακόλουθη η Αλβυώνα ως προς τα υπεσχημένα προς τη Συρία και το Λίβανο εφόσον το Παρίσι δεν παρεχώρησε πραγματική ανεξαρτησία πριν το 1941. Την ίδια τύχη είχαν και οι υποσχέσεις του Λονδίνου ως προς τους άραβες ηγέτες των υπολοίπων βρετανικών κτήσεων οι οποίοι είδαν το όραμά τους για ένα μεγάλο και ανεξάρτητο αραβικό κράτος να διαλύεται.

Από την άλλη πλευρά το Λονδίνο πρέπει να αντιμετωπίσει το σιωνιστικό κίνημα το οποίο διεκδικεί, φυσιολογικά, την υπεσχημένη δημιουργία της "εβραϊκής εθνικής εστίας" και προχωρεί σε αλληπάλληλες *aliya*⁷ που προκαλούν βίαιες αντιδράσεις από πλευράς των παλαιστινίων και των λοιπών Αράβων. Αντιδράσεις, οι οποίες θα κοστίσουν ακριβά στη βρετανική επιρροή στη Μ. Ανατολή ειδικά στο δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα, π.χ. εθνικοποίηση της Anglo-iranian Oil Company από τον Δρα Μοσαντέκ στο Ιράν το 1951, εθνικοποίηση της διώρυγας του Σουέζ το 1956, επανάσταση στο Ιράκ το 1958, κλπ που θα εξετάσουμε στο οικείο κεφάλαιο

A.1.2. *Ο γαλλικός παράγων στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μ. Ανατολής στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα.*

Η ναπολεόντεια εκστρατεία στην Αίγυπτο (1798-1799) σηματοδοτεί την έναρξη της φάσεως της γαλλικής παρεμβάσεως στην περιοχή της Μ. Ανατολής. Η κατασκευή, το 1869, της διώρυγας του Σουέζ και η χινοσστιβάδα των γαλλικών κατακτήσεων στη Β. Αφρική (Αλγερία 1830, Γαλλική σομαλική ακτή, Οβοκ, 1862, Τυνησία 1881 και το Μαρόκο 1912). Η Γαλλία επιθυμεί διακαώς, τη δημιουργία ενός προστατευμένου πασαλικίου από το Μαρόκο έως το Σινά καθώς και ένα, υπό την επιρροή της, ενιαίο συρο-αιγυπτιακό κράτος, σχέδια, όμως τα οποία δεν θα πραγματοποιηθούν ποτέ. Αυτό δεν εμποδίζει τη Γαλλία να διατηρεί εξέχουσα θέση στο πεδίο της οικονομικής, πολιτικής και πολιτιστικής επιρροής στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το 11% των εξαγομένων γαλλικών κεφαλαίων, το μεγαλύτερο δηλ. μέρος των γαλλικών εξαγομένων κεφαλαίων, επενδύονται στην Οθωμανική Αυτοκρατορία κυριαρχώντας στο τραπεζικό σύστημα, στα οθωμανικά κρατικά δάνεια, στους κλάδους των χερσαίων και θαλασσιών μεταφορών της Υψηλής Πύλης, στις αστικές δημόσιες οθωμανικές

⁷ Σ.Σ. [Από τα εβραϊκά] σημαίνει "άνοδος των Εβραίων στην Παλαιστίνη". Το 1835 η Παλαιστίνη είχε 10.000 Εβραίους. Τις εκκλήσεις του Λόρδου Μπάϋρον, του Βοναπάρτη και των σαινσιμονιστών διαδέχεται η οργανωμένη προσπάθεια του Σιωνιστικού Κινήματος. Από το 1882 μέχρι το 1931, έλαβαν χώρα τέσσερις *aliyot* [πληθ.] που συνολικά έφεραν στην Παλαιστίνη 180.000 εβραίους από την τσαρική Ρωσία, την Ε.Σ.Σ.Δ., την Πολωνία και τις Βαλτικές Χώρες. Από το 1932 μέχρι το 1939, η πέμπτη *aliya*, μετά τη νίκη του ναζισμού στη Γερμανία, φέρνει στην Παλαιστίνη ακόμη 247.000 Εβραίους ανήκοντες κυρίως στη γερμανική αστική τάξη. Το 1939 στην Παλαιστίνη βρίσκονται 429.605 Εβραίοι, δηλ. το 28% του συνολικού πληθυσμού. Παρά το βρετανικό αποκλεισμό, με την έκτη *aliya*, ακόμη 118.338 άτομα προστίθενται στους ήδη υπάρχοντες, μέχρι την ίδρυση του Κράτους του Ισραήλ [14/05/1948].

υπηρεσίες και σε μέρος των εξορυκτικών δραστηριοτήτων της Αυτοκρατορίας. Το Παρίσι ήταν ο πρώτος πιστωτής της Πύλης και της Αιγύπτου-η οποία ευρίσκετο υπό βρετανικό έλεγχο από το 1882-και ενισχύει την οικονομική του αυτή επιρροή κατά την περίοδο της χρεοκοπίας των ετών 1875-1876.

Έτσι, ο Α΄ Παγκ. Πόλεμος βρίσκει τη Γαλλία σε ευνοϊκή θέση ως προς το Ανατολικό Ζήτημα παρά την ασθενή της στρατιωτική παρουσία στην περιοχή κατά την περίοδο του πολέμου όπως και μετά τη λήξη του. Αυτή η προνομιούχος θέση της Γαλλίας οδηγεί το Παρίσι στην υπογραφή των μυστικών Συμφωνιών Sayks-Picot του 1916 που της απέφεραν ως λάφυρα τη Συρία, το Λίβανο, την Κιλικία, το Βιλαέτι των Αδάνων και την πετρελαϊκή περιοχή της Μοσούλης (την οποίαν ο Κλεμανσώ επέστρεψε στους Βρετανούς με αντάλλαγμα το 25% της βρετανικής Turkish Petroleum Company) όπως και των Συνθηκών του 1923 και του 1924. Βεβαίως ο γαλλικός τρόπος διακυβερνήσεως στις αραβικές κτήσεις οδηγεί (μετά από τρεις περίπου δεκαετίες αντιπαραθέσεων και συγκρούσεων των Παρισίων με το αραβικό στοιχείο), στις 31 Δεκεμβρίου του 1946, στην αποχώρηση και των τελευταίων γάλλων στρατιωτών από την περιοχή.

A.1.3. *Ο σοβιετικός παράγων στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μ. Ανατολής στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα.*

Στο πλαίσιο της διεθνιστικής αλληλεγγύης αλλά και υπό το βάρος του δόγματος "του δικαιώματος των λαών στην αυτοδιάθεση", η πρώτη ενέργεια στην οποία προέβη η "σοβιετική πατρίδα του σοσιαλισμού" ήταν μια -φαινομενικώς- σχιζοφρενική, από γεωπολιτική άποψη, πράξη: απεκάλυψε και κατήγγειλε τις προσυπογραφείσες από τον Τσάρο μυστικές Συμφωνίες Sayks-Picot⁸ που την ευνοούσαν αφάνταστα⁹ με σκοπό να κερδίσει, όσο και να κολακεύσει, τα αραβικά εθνικιστικά κινήματα ώστε να καταφέρει αφενός μεν να...αποκτήσει "ηθικά στέρεη" γεωπολιτική επιρροή στην περιοχή της Μ. Ανατολής μέσω των κινήματων αυτών και αφετέρου να πλήξει καίρια το Λονδίνο στην σφαίρα της απολύτου επιρροής του.

Οι εξελίξεις δείχνουν ότι τα σχέδια της Ε.Σ.Σ.Δ. επιτυγχάνουν κατά μέγα μέρος. Το κύρος της "αντι-ιμπεριαλιστικής" αυτής χώρας αυξάνεται κατακόρυφως στη συνείδηση των αράβων εθνικιστών ηγετών ενώ οι σοβιετικοί θεωρητικοί δεν παρατηρούν καμιά ιδεολογική αντίφαση εφ'όσον ο ίδιος ο Λένιν θεωρεί το εθνικιστικό κίνημα ως επαναστατικό παράγοντα.

Διαθέτοντας αυτό το κύρος, το Κ.Κ.Σ.Ε. αρχίζει αμέσως μετά τον Α΄ Παγκ. Πόλεμο μια διπλή προσπάθεια: α) δημιουργεί κομμουνιστικά κόμματα στα α-

⁸ Μέσω του Υπουργού του Sazonov, ο οποίος συμμετείχε στις διαπραγματεύσεις που προετοίμαζαν τη διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

⁹ Ο Τσάρος, με τις Συμφωνίες αυτές ελάμβανε ένα μεγάλο κομμάτι των ιματίων του Μεγάλου Ασθενούς: α) το Β/Α τμήμα της Αυτοκρατορίας, την Κωνσταντινούπολη, τη δυτική πλευρά του Βοσπόρου, τη Θάλασσα του Μαρμαρά, τα Δαρδανέλια, καθώς και ένα τμήμα των ακτών της Μ. Ασίας στη Μαύρη Θάλασσα.

ραβικά κράτη με τα οποία έχει φιλικές σχέσεις, όπως στην Αίγυπτο, τη Συρία-Λίβανο και ειδικά την Παλαιστίνη και β) προσπαθεί να συσφίξει τη σχέση του με τα ισλαμικά καθεστάτα της περιοχής ξεπερνώντας το ιδεολογικό "εμπόδιο" της "αθείας" που του προσάπτει η βρετανική προπαγάνδα η οποία δρα στα κράτη αυτά.. Στο έργο του αυτό αρωγός και κύριο εργαλείο είναι η Κομμουνιστική Διεθνής.

Στη προσπάθειά του αυτή, το Κρεμλίνο, δεν περιφρονεί ούτε την εβραϊκή υπόθεση. Αποδέχεται το Σχέδιο Διαμερισμού της Παλαιστίνης (27/11/1947) και συμβάλλει στην διαμόρφωση και επικράτησή του.¹⁰ Αντιθέτως, η Μ. Βρετανία...απέχει από την ψηφοφορία αυτή, αφήνοντας την Ε.Σ.Σ.Δ. να κερδίσει τις προτιμήσεις της σιωνιστικής αριστεράς.

Ο γεωπολιτικός στόχος του Κρεμλίνου, μέσω της ασκήσεως αυτής της πολιτικής, συνίστατο στην δημιουργία γεωπολιτικών ερεισμάτων της Ε.Σ.Σ.Δ. στην -κατά Μακίντερ- Ζώνη της Rimland, τα οποία δεν θα εστηρίζοντο σε πολυέξοδες σοβιετικές στρατιωτικές εγκαταστάσεις. Το Κρεμλίνο επεδίωκε, και μέχρι ενός βαθμού το επέτυχε, με το μικρότερο δυνατό κόστος, και κυρίως, χρησιμοποιώντας τη ντόπια κομμουνιστική επιρροή στο κυβερνητικό επίπεδο των αραβικών χωρών, να τις μετατρέψει σε συνειδητούς στρατηγικούς συμμάχους της Ε.Σ.Σ.Δ. Μια τέτοια εξέλιξη θα έπληττε απευθείας την καρδιά των Ναυτικών Δυνάμεων που επιθυμούσαν τον έλεγχο της περιοχής της Μ. Ανατολής και συγκεκριμένα της Μ. Βρετανίας. Η βρετανική επιρροή στην περιοχή, εξασφάλιζε τον έλεγχο των εμπορικών διόδων της Αλβυώνος προς τις Ινδίες και τις υπόλοιπες αποικίες της, εξασφάλιζε τον έλεγχο στα πετρελαϊκά κοιτάσματα της περιοχής αλλά, και κυρίως, στραγγάλιζε κάθε δυνατότητα εξόδου της τότε νεαρής, και με σοβαρές οικονομικές δυσχέρειες, σοβιετικής αυτοκρατορίας στις ζεστές θάλασσες.

A.1.4. Ο γερμανικός παράγων στο γεωπολιτικό περιβάλλον της Μ. Ανατολής στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα.

Η συνειδητή και ολοκληρωμένη μορφή της γερμανικής εξωτερικής πολιτικής ως προς το μεσανατολικό χώρο συναντάται στο γερμανικό Ράιχ επί Βίσμαρκ και μπορούμε να προσδιορίσουμε την αρχή της το έτος 1871. Προστάδια αυτής της συγκεκριμενοποιημένης εξωτερικής πολιτικής αποτελούσαν οπωσδήποτε και οι πρωσικές παρεμβάσεις της περιόδου 1835-1840 η δυναμική των οποίων καταλήγει στη Συνθήκη του Λονδίνου της 15^{ης} Ιουλίου 1840 η οποία και θέτει για πρώτη φορά το διπλωματικό θέσφατο της 'προστασίας της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας', παρά τις αντιδράσεις των Παρισίων και με την εγγύηση της Πρωσίας.

¹⁰ Πρόκειται για την Απόφαση 181 της Γ.Σ. του Ο.Η.Ε. η οποία προβλέπει το διαμερισμό των παλαιστινιακών εδαφών σε τρεις ζώνες: μια ζώνη-κράτος υπό ισραηλινή κυριαρχία, μια υπό αραβική κυριαρχία και μια τρίτη υπό "ειδικό διεθνές καθεστώς" (*régime international particulier*).

Ο Βίσμαρκ εκκινώντας από την πεποίθηση ότι οι εξελίξεις στη Μ. Ανατολή, ιδιαίτερος Δε όπως αυτές διαμορφώνονται από τη Συνθήκη του Α. Στεφάνου (1878), δημιουργούν κλίμα γεωπολιτικής αστάθειας στο ευρωπαϊκό status quo, οργανώνει υπό την αιγίδα του το Συνέδριο του Βερολίνου (13 Ιουνίου-13 Ιουλίου 1878), τα συμπεράσματα των εργασιών του οποίου τον πείθουν για τη σημασία της γερμανικής παρουσίας στη Μ. Ανατολή. Έτσι από το 1880, άμα τη αναλήψει των καθηκόντων του κόμητος von Hatzfeld ως Πρέσβευς του Ράιχ στην Κωνσταντινούπολη, αρχίζει μια πολλαπλής φύσεως ανάμειξη της Wilhelmstrasse στα εσωτερικά της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η παρέμβαση του Βερολίνου στα οθωμανικά πράγματα εσυνίστατο κυρίως στην αναδιοργάνωση του οθωμανικού στρατού υπό το πρίσμα του Offensivgeist μέσω του οποίου η Πύλη θα εξασφάλιζε δυνητικώς τη νικηφόρα παρουσία της σε όλα τα μέτωπα του γεωπολιτικού της περιβάλλοντος¹¹. Ο Βίσμαρκ προσήγγιζε τη σημασία της Μ. Ανατολής από ένα απολύτως γεωπολιτικό πρίσμα: τον έλεγχο των εμπορευματικών μεταφορών και των πάσης φύσεως επικοινωνιών μέσω Δαρδανελίων και Δουνάβεως¹². Η προσέγγιση αυτή τον οδήγησε στο συμπέρασμα ότι μια φιλική Γερμανία προς μια αλώβητη και ακέραια Οθωμανική Αυτοκρατορία ήταν ό,τι καλύτερο από γεωπολιτικής απόψεως μπορούσε να ελπίζει το Βερολίνο.

Μετά όμως την αποχώρηση του Βίσμαρκ (20 Μαρτίου του 1890) ο Κάιζερ Γουλιέλμος ο Β' αμφιβάλλοντας για τη σημασία της βισμαρκιανής ουδετερότητας ωθεί τον βρετανορωσικό ιμπεριαλισμό προς τη μικρασιατική λεία εμφανιζόμενος ο ίδιος προς το Σουλτάνο ως ο μόνος φερέγγυος υπερασπιστής της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Την ίδια αυτήν περίοδο, ο Κάιζερ φανερώνοντας την επιθυμία του για μια ενεργητικότερη παρουσία του Ράιχ στη Μ. Ανατολή¹³ διορίζει τον ναύαρχο Alfred von Tirpitz αρχηγό του στόλου του Ράιχ αναδεικνύοντας τη ναυτική ισχύ ως κατ'εξοχήν εργαλείο επιβολής της γεωπολιτικής επιρροής του Βερολίνου στη Μ. Ανατολή αλλά και ως απάντηση στη βρετανική ναυτική ισχύ¹⁴. Το 1898, κατά την περίοδο του δευτέρου ταξιδιού του στη Μ. Ανατολή, ανακηρύσσει εαυτόν, στη Δαμασκό, 'Φίλο των 300.000.000 μουσουλμάνων και θέτει τα θεμέλια της γερμανικής γεωπολιτικής αντίληψης της Weltmacht.

Η πολιτική αυτή βασίστηκε, από οικονομικής απόψεως, ουσιαστικά σε δύο πυλώνες: α) στη συνεργασία με το γαλλικό ιδιωτικό μεγάλο κεφάλαιο για την

¹¹ Η προσπάθεια αυτή ολοκληρώνεται το 1895 από τον Βαρόνο, και μέλλοντα στρατάρχη του Ράιχ, Colmar Freiherr von der Goltz. Ο ίδιος θα επαναδραστηριοποιηθεί το 1914 στον οθωμανικό χώρο και θα υποκύψει στη μαλάρια, στην πόλη της Βαγδάτης, όπου διοικούσε το μέτωπο της Μεσοποταμίας.

¹² Όπως ο ίδιος έλεγε: *L'Allemagne considère comme un de ses intérêts primordiaux que les voies d'eau, tant des Détroits que du Danube en amont de la mer Noire, demeurent libres comme par le passé.* (βλ: Raab, Alfons, *Die Politik Deutschlands im Nahen Orient von 1878-1908*, Wien, Manzsche Verlag, 1936, p. 8 in Fleury, A., *La politique allemande au Moyen Orient 1919-1939: Le cas de la Turquie, de l'Iran et de l'Afghanistan*, I.U.H.E.I.-Genève, A.W. Sijthoff-Leiden 1977, p. 16)

¹³ Και επηρεασμένος από τις απόψεις του Φ. Ράτσελ.

¹⁴ Κατά την περίοδο των ετών 1895-1896.

κατασκευή του Bagdadbahn και β) στη συμμετοχή του Ράιχ στη νεοϊδρυθείσα (1912) από τη Βρετανία Turkish Petroleum Company.

Η περίπτωση του Bagdadbahn, το ενδιαφέρον για την κατασκευή του οποίου εκδηλώνεται στο Βερολίνο από το 1885, δεν αντιμετωπίστηκε με ιδιαίτερη ευχαρίστηση από την Ρωσία ούτε από τη Μ. Βρετανία. Όσο για το Quai d'Orsay δεν έβλεπε με καθόλου καλό μάτι την ενίσχυση των γερμανικών επεκτατικών σχεδίων με γαλλικά ιδιωτικά κεφάλαια.

Αναφορικά τώρα, με τη συμμετοχή της Deutsche Bank στο πακέτο των μετοχών της T.P.C., λόγω ελλείψεως διορατικότητας από πλευράς Wilhelmstrasse, ο γερμανικός κρατικός οικονομικός κολοσσός απώλεσε την ευκαιρία να ελέγξει το 50% της βρετανικής πετρελαϊκής δραστηριότητας στα οθωμανικά εδάφη και περιορίστηκε στο ασθενές ποσοστό του 25% μη δυνάμενος να ανταπεξέλθει στην οικονομική αφαίμαξη που υφίστατο λόγω Bagdadbahn. Έτσι απεδείχθη κρισιμότητα για την γερμανική οικονομική επέκταση στην Οθωμανική Αυτοκρατορία η εμμονή των Παρισίων να μην διευκολύνουν τη ροή των γαλλικών ιδιωτικών κεφαλαίων προς τις επενδυτικές σιδηροδρομικές γερμανικές δραστηριότητες στη Μ. Ανατολή. Συνυπολογιζομένης δε και της μικρής οικονομικής επιρροής του Ράιχ στη χρηματοδότηση της Πύλης, το σχέδιο ναυαγεί¹⁵.

Η γερμανική σύλληψη μιας Mitteleuropa στην οποία τα Βαλκάνια και η Μ. Ανατολή θα αποτελούσαν συμπληρωματικές γεωπολιτικές αποφύσεις στο Ν/Α της άκρο, δεν υλοποιείται. Ο Γουλιέλμος ο ΙΙ αποφαινεται το 1914 σχετικά με την γερμανική επιρροή στην Οθ. Αυτοκρατορία ότι: *'Der ist gleich null'* και εκτιμά ότι: *La Turquie ne peut plus être sauvée. Elle ne représente plus rien. Elle peut tomber en morceaux dans les bras de la Triple-Entente*¹⁶.

Είναι μάλλον βέβαιο ότι από το σημείο αυτό και μετά, το Βερολίνο αντιλαμβάνεται ότι συλλέγοντας μεσανατολικές (τουρκικές και περσικές) αλλά και ρωσικές συμπάθειες, κατά το βισμαρκιανό πρότυπο, αποκομίζει-τουλάχιστον προσωρινά-περισσότερο όφελος από όσο θα είχε μέσω άλλης μορφής ενεργητικότερης επεμβάσεως στην περιοχή. Η πολιτική αυτή “φερεγγυότητας” και “ανυστεροβουλίας” του Βερολίνου απέναντι στις ισλαμικές χώρες δίδει σημαντικά πολιτικά πλεονεκτήματα στο Βερολίνο το οποίο θα προσπαθήσει να τα ρευστοποιήσει εναντίον της Βρετανίας και της Ρωσίας. Έτσι κατά τη διάρκεια του Α΄ Παγκ. Πολέμου η Wilhelmstrasse δια του ΑΓΕΕΘΑ στρατάρχου von Moltke εισέρχεται στο επικίνδυνο παιχνίδι της αναγεννήσεως του ισλαμικού φανατισμού στους μουσουλμανικούς λαούς της περιοχής. Το Βερολίνο πιστεύει ότι

¹⁵ Από το 1880-1914 η γερμανική συμμετοχή στη χρηματοδότηση του οθωμανικού χρέους φθάνει από το 5% στο 20% των βιομηχανικών επενδύσεων στην οθωμανική επικράτεια και κυρίως στο Bagdadbahn (δηλ. από τα 40 εκ. Μάρκα στα 600 εκ. Μάρκα). Παρόλα όμως αυτά, η γαλλική συμμετοχή στο οθωμανικό χρέος παραμένει κυρίαρχη: κατέχει το 53,82% των οθωμανικών χρεών έναντι του 34,01% που κατέχει η Γερμανία τη στιγμή της εκρήξεως των Βαλκανικών Πολέμων.

¹⁶ in Fleury, A., *La pénétration allemande au Moyen Orient 1919-1939: Le cas de la Turquie, de l' Iran et de l' Afghanistan*, I.U.H.E.I.-Genève, A.W. Sijthoff-Leiden 1977, p. 23)

διαχειριζόμενο την κατάσταση που θα προκύψει θα καταφέρει να αποσπάσει από την Αλβύνα τις Ινδίες, την Αίγυπτο και το Σουέζ, όπως και το σύμπλεγμα Καυκάσου-Δαρδανελίων. Γι' αυτό και η Μικρά Ασία εμφανίζεται ως απαραίτητη στο Ράιχ¹⁷. Είναι η περίοδος όπου τα γερμανικά όνειρα για τη δημιουργία της Mitteleuropa επαναβιώνουν με άξονα τη δημιουργία ενός γερμανόφιλου υπερκαυκασιανού κρατιδίου (Γεωργία) του οποίου η διακήρυξη της ανεξαρτησίας στις 22 Απριλίου του 1918 γεμίζει με ενθουσιασμό τη Wilhelmstrasse. Το γερμανόφιλο αυτό état tampon μεταξύ Ρωσίας, Τουρκίας και Περσίας, θα επέτρεπε την απαρακώλυτη πρόσβαση της Γερμανίας στην Κ. Ασία¹⁸. Οι γερμανογεωργιανές συμφωνίες του Μαΐου του 1918 '*font passer les chemins de fer et les postes, les produits du sol et les matières premières, les bateaux géorgiens sous influence allemande et introduisent le Mark comme moyen de paiement*'¹⁹.

Το γερμανικό όμως αυτό γεωπολιτικό όραμα διαλύεται και πάλι μετά την πτώση του Οίκου των Hohenzollern, το 1918 και η Συνθήκη των Βερσαλλιών επικυρώνει την εξέλιξη αυτή για το Ράιχ. Οι Βερσαλλίες δημιούργησαν το κλίμα ώστε η ιδεολογική κατεύθυνση των γερμανών πολιτικών και οικονομικών σχεδιαστών η οποία κατέληξε στην έκρηξη του Β' Παγκ. Πολέμου, να θέσει και πάλι το πρόβλημα της επέκτασης του γερμανικού έθνους προς τη Ν/Α Ευρώπη, τον Καύκασο και τον περσικό κόλπο, ως μόνη απάντηση για την απαρακώλυτη ευημερία και αυτάρκεια του Ράιχ. Πρόκειται για την μορφοποίηση της αντιλήψεως του Grossraumwirtschaft την οποία τόσο καθαρά περιγράφουν οι: W. Daitz²⁰, Walther Darré, Herbert Backe²¹ και οι Dr. Kurt Köhler, Dr. Oluf Krü

¹⁷ Έτσι, στις 5 Αυγούστου 1914 ο Στρατάρχης von Moltke συντάσσοντας ένα υπόμνημα προς τη Wilhelmstrasse αναφέρει: 'Il est de la plus haute importance... que de troubles surviennent aux Indes, en Egypte et aussi au Caucase. Le traité avec la Turquie doit permettre à la Wilhelmstrasse de mettre ses plans à exécution et d'éveiller le fanatisme islamique' (βλ. Fleury, A., *La pénétration allemande...*, p. 27)

¹⁸ Fischer, F., *Les buts de la guerre de l'Allemagne impériale 1914-1918*, Paris-Treviso, 1970, p. 551.

¹⁹ Fischer, όπ.π., p. 556.

²⁰ Ο Werner Daitz γεννήθηκε το 1884 στη Lübeck. Μηχανικός, έμπορος και εφευρέτης, μέλος του Κινήματος των Νέων Συντηρητικών, γίνεται μέλος του NSDAP το Φεβρουάριο του 1931. Διορίστηκε αμέσως υπεύθυνος του κόμματος για θέματα οικονομικής πολιτικής και προσελκυσσεως συγκεκριμένων επιχειρηματικών κύκλων στο πλαίσιο του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος Γερμανίας. Τον Απρίλιο του 1933 η Δημοτική Αρχή της Lübeck τον ορίζει αντιπρόσωπο της πόλεως στην κυβέρνηση του Ράιχ και της Πρωσίας με τον τίτλο του *Gesandter*. Αφής δημιουργίας του Γραφείου Εξωτερικών Υποθέσεων (Bureau des Affaires Étrangères-APA) του Εθνικοσοσιαλιστικού Κόμματος υπό την αιγίδα του Ρόζενμπεργκ τον Απρίλιο του 1933, ο Daitz γίνεται διευθυντής του Τμήματος Εξωτερικού Εμπορίου (Section du Commerce Extérieur). (Cf. Jacobsen, H. A., *Nationalsozialistische Aussenpolitik*, Frankfurt/Main, 1968, pp. 61-62.)

²¹ Ο W. Darré υπήρξε Υπουργός Γεωργίας και Διατροφής μετά τον Hugenberg. Προσπάθησε να υλοποιήσει την ιδέα του για μια Μεγάλη Γερμανία αυτάρκη από αγροτικής και διατροφικής πλευράς. Με την βιομηχανική, όμως και δημογραφική ανάπτυξη του Ράιχ, οι διατροφικές ανάγκες του αυξάνονται κατακόρυφως και έτσι καθίσταται απαραίτητη η εδαφική του εξάπλωση. Συνεπώς, το Ράιχ θα πρέπει να προσεγγίσει την επίλυση του διατροφικού του προβλήματος σε ηπειρωτική εδαφική βάση εάν θέλει να διατηρήσει την αυτάρκειά του (Cf. *Wochenbericht des Instituts für Konjunkturforschung*,

ckmann και Dr. Wilhelm Eilers. Οι τρεις αυτοί επιστήμονες σε υπόμνημά τους με τίτλο 'Raumpolitik-Kulturpolitik', το οποίο υπέβαλλαν τον Απρίλιο του 1934 στον Γκαίμπελς²², γράφουν χαρακτηριστικά: *Ce ne sont plus les intérêts coloniaux comme avant la guerre que recherche notre pays; c'est avec le principe de pénétration silencieuse que nous devons tenter de gagner un espace vital (Lebensraum) dans le Proche et le lointain Orient, promis jadis par le projet du shemin de fer de Bagdad*²³. *Aucun Allemand de l'exterieur ne laissera tomber sans bouleversement, cette entreprise à moitié achevée entre les mains égoïstes et chauvines de l'Angleterre et ne laissera s'enliser dans le desert. En nous introduisant dans l'Orient, des Portes de Fer au Golfe Persique, et en nous l'attachant, nous faisons sauter les chaînes qui nous entravent et qui nous paralysent en Europe.* Η γερμανική γεωπολιτική σκέψη για τη Μ. Ανατολή δεν μπορούσε να περιγραφεί καθαρότερα και μάλιστα από τεχνοκράτες, παρά σ'αυτό το κείμενο. Η εμμονή από το εθνικοσοσιαλιστικό Ράιχ στις γεωπολιτικές κατευθύνσεις του 1885, όπως αυτές θα υλοποιούντο από το Bagdadbahn, δείχνει με διαυγή τρόπο και την παγιωμένη γερμανική αντίληψη της γεωοικονομικής επέκτασης του Ράιχ προς τη Μ. Ανατολή, όπως αυτή θαυμάσια ορίζεται από τον K. Haushoffer στο γεωπολιτικό του μοντέλο των ζωνών Βορρά-Νότου, ο οποίος κάνει χρήση και εφαρμόζει στον γεωγραφικό χώρο του πλανήτη την ρατσελιανή αντίληψη του Lebensraum.

Στις κατευθύνσεις, όμως αυτές των γερμανικών γεωπολιτικών αντιλήψεων (και ιδιαίτερος στην ιδεολογική αναβίωσή τους ως αδήριτων οικονομικο-πολιτικών επιταγών συνδεδεμένων με την επιβίωση του γερμανικού έθνους την περίοδο του Μεσοπολέμου), συνετέλεσαν αφ' ενός το καθεστώς των δυσβάστακτων για την γερμανική οικονομία πολεμικών αποζημιώσεων των Βερσαλλιών και αφ' ετέρου το οικονομικό κράχ του '29 που δεν επέτρεψε στην Αμερική να συνεχίσει τις προμήθειες γερμανικών προϊόντων, αναγκάζοντας το Βερολίνο να αναζητήσει άλλες λύσεις, ριζοσπαστικότερες.

‘Άλλωστε, στην ίδια αυτή περίοδο, μετά το Μεγάλο Κράχ, κατέστη ευκρινές και το γεγονός ότι προβλήματα αναλόγων διεθνών κρίσεων δεν είναι δυνατόν να επιλυθούν με Διεθνή Συνέδρια Κορυφής. Στην αντίληψη των πολιτικών του Μεσοπολέμου η έννοια των οικονομικών συνενώσεων αρχίζει να αποκτά διαστάσεις πανάκειας αναφορικώς με το πρόβλημα της οικονομικής αυτάρκειας των συμβαλλομένων εθνών-κρατών.

Οι αντιλήψεις αυτές ενισχύουν την ιδέα του Grossraumwirtschaft και ανακαλούν, φυσιολογικά τω τρόπω, τις προαναφερθείσες μνήμες του Lebensraum. Τις πεποιθήσεις αυτές του Βερολίνου ενίσχυαν επίσης και τα παραδείγματα της Μ. Βρετανίας, των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας όπου παρετηρείτο το μοντέλο ενός μεγάλου συνενωθέντος γεωοικονομικού ή/και γεωπολιτικού χώρου υπό την

Sondernummer, 21.März 1936, p. 12.). Ο H. Backe, son secrétaire d'État, συστηματοποιεί τις ιδέες αυτές κατά την δεκαετία του '30. (Cf. Backe, H., *Um die Nahrungsfreiheit Europas: Weltwirtschaft oder Grossraum*, Leiptzig, W. Goldmann Verlag, 1942, 273 p.).

²²

²³ Η υπογράμμιση δική μου.

ηγεμονία ενός μεγάλου κράτους, ή κράτους-έθνους. Έτσι, κατά την περίοδο 1930-31 οδηγούμεθα σε προσπάθειες διακρατικών σχηματισμών με κοινούς γεωοικονομικούς και γεωπολιτικούς στόχους όπως η Ομάδα του Όσλο²⁴, η Αυστρογερμανική Τελωνειακή Ένωση²⁵ και οι εμπορικές συμφωνίες της Γερμανίας με τη Ρουμανία και την Ουγγαρία²⁶. Στη φάση αυτή προχωρά από γερμανικής πλευράς όλο και περισσότερο η θεωρητικοποίηση της αναγκαιότητας ομοσπονδοποιήσεως²⁷ μεταξύ κρατών με κοινούς οικονομικούς στόχους²⁸. Και βεβαίως η σύνθεση αυτή στο εθνικοσοσιαλιστικό Ράιχ ήταν φυσικό να λάβει τη μορφή μιας επικάλυψης μεταξύ της οικονομικής εννοίας του Grossraumwirtschaft και της βιολογικο-μεταφυσικής εννοίας, όπως αυτή μετεξελίχθηκε στα ναζιστικά Think Tank, του Lebensraum. Έτσι, κατά την εθνικοσοσιαλιστική αντίληψη, αποκτά έννοια η πραγμάτωση του μεγάλου ενιαίου ευρωπαϊκού χώρου υπό την γερμανική απόλυτη ηγεμονία η οποία θα συνενώσει τους ευρωπαϊκούς λαούς σε μια ευρωπαϊκή ομοσπονδία ‘φροντίζοντας’ για την ευημερία τους και τη ‘διεθνή αξιοπρέπεια’ του ευρωπαϊκού πολιτισμού²⁹.

Το αξιοσημείωτο όμως ήταν ότι ο Χίτλερ παλινωδούσε ανυπόφορα στο ζήτημα αυτό μεταξύ των εισηγήσεων των τεχνοκρατών και των αρμοδίων υπουργών του Ράιχ, οι οποίοι υποστήριζαν την επέκταση του Ράιχ προς τη Μ. Ανατολή και των ρατσιστικών ιδεοληψιών του οι οποίες όταν δεν ήσαν γνήσιες, τουλάχιστον εκάλυπταν μια άλλη έμμονη ιδέα του: τη συνεργασία με τη Μ. Βρετανία που θα άφηνε ανενόχλητη την Αλβυώνα στην Ινδία ώστε το Λονδίνο να μην αντιδράσει σε μια πολεμική επέμβαση της Γερμανίας προς Ανατολάς, δηλαδή εναντίον της Ρωσίας.

Είναι βέβαιο, όμως, ότι τελικώς καλλιέργησε και απέκτησε άριστες σχέσεις με το Ιράν, την Τουρκία και το Αφγανιστάν. Σχέσεις που τελικώς δημιούργησαν

²⁴ Ιδρύθηκε το 1930 και συμπεριλαμβάνει τη Νορβηγία, τη Σουηδία, τη Φιλανδία, τις Κάτω Χώρες, το Βέλγιο και το Λουξεμβούργο. Παρέμεινε όμως κενό γράμμα.

²⁵ Ιδρύθηκε το Μάρτιο του 1931, αλλά το Anschluss της έδωσε την τελική της μορφή.

²⁶ Συνήφθησαν την περίοδο Ιουνίου-Ιουλίου 1931.

²⁷ Cf. Predoehl, Andreas., “Staatsraum und Wirtschaftsraum”, Weltwirtschaftliches Archiv-WWA, Bd 39, Januar 1934, Heft 1, pp.1-12.

²⁸ Δεν είναι εύκολο να αντισταθεί κανείς στον πειρασμό και να μην κάνει την σύγκριση της ανωτέρω γεωπολιτικής κατευθύνσεως του Ράιχ, από το 1885 και εντεύθεν, με τα αποτελέσματα της Συνόδου Κορυφής του Ελσίνκι της 13^{ης} Δεκεμβρίου του 1999 όπου η Τουρκία (‘γεωπολιτική απόφυση’ μιας Ευρώπης που ολοένα και περισσότερο αποκτά το εδαφικό προφίλ της Mitteleuropa), αποκτά το καθεστώς της προς ένταξιν χώρας. Βεβαίως, η ελσινικιανή Mitteleuropa δεν θα δημιουργηθεί με γερμανική πολιτική και στρατιωτική ηγεμονία, αλλά με γερμανική οικονομική ηγεμονία και αγγλοσαξωνική στρατιωτικοπολιτική αιγίδα η οποία φαίνεται στον εξηρητημένο χαρακτήρα της ΔΕΕ και του Ευρωπαϊκού στρατιωτικού Σώματος από το NATO. Τα λάθη, δεν επαναλαμβάνονται...

²⁹ Cf. Bay, Achim., *Der Nationalsozialistische Gedanke der Grossraumwirtschaft und seine ideologischen Grundlagen. Darstellung und Kritik*, Dissertation Erlangen-Nürnberg, 1962. Και επίσης Gruchmann, Lothar., *Nationalsozialistische Grossraumordnung. Die Konstruktion einer Deutschen Monroe-Doktrin*, Stuttgart, 1962.

σοβαρά προβλήματα στη Μ. Βρετανία αλλά που τελικώς δεν κατάφεραν να αντιστρέψουν το αρνητικό για το ΙΙο Ράιχ αποτέλεσμα του Β΄ Παγκ. Πολέμου.

A.1.5. *Γενικά συμπεράσματα ως προς το γεωπολιτικό παίγνιο του πρώτου ημίσεως του 20ου αιώνα.*

Η διάλυση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας το 1918 και ο διαμερισμός των ματιών της από τις Μεγάλες νικήτριες Δυνάμεις, κυρίως τη Γαλλία και την Αγγλία, προκάλεσε μια διαδικασία κρατογένεσης χαράσσοντας διαρκή αλλά και αυθαίρετα σύνορα μεταξύ των λαών του αραβικού κόσμου.

Εξαιρουμένης της Αιγύπτου που διαθέτει ιστορικό παρελθόν χιλιετηρίδων ως κράτος, ο Λίβανος, η Συρία, η Παλαιστίνη, το Ιράκ και η Υπεριορδανία οφείλουν τη γένεσή τους στα Υπουργεία εξωτερικών των δυτικών δυνάμεων. Αποτέλεσμα πολεμικών συγκρούσεων είναι και τα σύνορα του κράτους της Σ. Αραβίας. Η έννοια της αραβικής ενότητας τελματώνεται στα πολλές φορές αντικρουόμενα οράματα των αράβων διανοουμένων, στις καλλιεργούμενες από τις πρώην αποικιοκρατικές δυνάμεις διαφορές μεταξύ των αράβων ηγετών και περιπλέκεται στους ιστορικούς και πολιτισμικούς δαιδάλους του μεσανατολικού πολυφυλετικού γαλαξία.

Σ'ένα τέτοιο ομιχλώδες γεωπολιτικό περιβάλλον έρχεται να βάλει τάξη ένα σημαντικό γεγονός κεντρικής γεωπολιτικής σημασίας: η δημιουργία του Κράτους του Ισραήλ το 1948. Ενός κράτους που θέλει να ζήσει και να ευημερήσει επουλώνοντας τις πληγές του Ολοκαυτώματος διασφαλίζοντας τη ζωή και την αξιοπρέπεια των πολιτών του.

Ευτυχώς, στις αρχές της δεύτερης χιλιετίας, μετά την εξουδετέρωση του ενός γεωπολιτικού πυλώνα και προξένου αναταραχών στην περιοχή, της Ε.Σ.Σ.Δ. τα πράγματα οδηγούνται σε ταχεία εξομάλυνση, όχι χωρίς νέες κρατογένεσεις και γεωπολιτικές ανακατατάξεις οι οποίες-κατά τη γνώμη του γράφοντος-θα συμβάλλουν στην υπόθεση της διαρκούς ειρήνης και ασφαλείας στην περιοχή.

B. Το γεωπολιτικό περιβάλλον στην Α. Μεσόγειο κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα.

B.1. Το γενικό ιδεολογικό πλαίσιο στον αραβικό κόσμο: εθνικισμός, σοσιαλισμός, ισλαμικό κίνημα.

Η υποκινούμενη (από τους διεθνείς γεωπολιτικούς δρώντες) αραβική άρνηση στα νόμιμα αυτά αιτήματα του Τελ-Αβίβ αποτέλεσε τη θρυαλίδα της εκρήξεως που ταλανίζει ακόμα την ευαίσθητη αυτή περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.

Έτσι, τα εθνικιστικά κινήματα των δεκαετιών του '20 και του '30 λαξεύουν αντιιμπεριαλιστικές συνειδήσεις στους αραβικούς λαούς της περιοχής και προετοιμάζουν την αραβική διανόηση για το πέρασμά της στα σοσιαλιστικά ιδεώδη που με λίγη σοβιετική βοήθεια οδηγούν στις αρχές του δεύτερου ημίσεως

του 20ου αι. σε σημαντικές πολιτικές εξελίξεις στο εσωτερικό των εθνικών κοινωνικών σχηματισμών του αραβικού κόσμου. Το 1952 ο Νάσερ με το Κίνημα των Ελεύθερων Αξιοματικών καταλαμβάνει την εξουσία, στη Συρία το ένα πραξικόπημα διαδέχεται το άλλο με την τελική επικράτηση του φιλοσοβιετικού Μπάαθ, η ιρακινή μοναρχία καταρρέει το 1958 και η τελευταία αγγλογαλλική προσπάθεια ιμπεριαλιστικής μορφής παρεμβάσεως στο Σουέζ το 1956, καταλήγει σε φιάσκο αναδεικνύοντας μια νέα γεωπολιτική παρουσία την περιοχή η οποία θα κυριαρχήσει στις εξελίξεις στην περιοχή μέχρι σήμερα και για πολύ καιρό ακόμη: των Η.Π.Α.

Η ενεργός ανάμιξη της Ε.Σ.Σ.Δ. στο σημαντικότερο από πλευράς ενεργειακών αποθεμάτων και εμπορευματικών διελεύσεων τμήμα αυτό της Rimland που λέγεται Μ. Ανατολή αξιοποιούνται στο γεωπολιτικό παίγνιο ισχύος και κατά τη διάρκεια μεταξύ των ετών 1950-1967 τρεις ιδεολογικές προσηλώσεις: α) αυτή της αραβικής ενότητας, β) του αντι-ιμπεριαλισμού και γ) του σοσιαλισμού.

Αυτές οι τρεις προσηλώσεις, με τη σοφή σοβιετική καθοδήγηση, χαρακτηρίζουν τις ενέργειες του Νάσερ στην Αίγυπτο, των μπααθιστών στη Συρία, των εθνικιστών στο Ιράκ και εμπνέουν κινήματα όπως αυτά στην Ιορδανία των ετών 1956-57, στο Λίβανο το 1958 και στη Σ. Αραβία που απειλούν με ανατροπή τα καθεστώτα αυτά όταν δεν τα ανατρέπουν, όπως συνέβη με την Β. Υεμένη το 1962.

Η στρατιωτική ήττα των Αράβων απέναντι στην ισραηλινή πολεμική μηχανή, τον Ιούνιο του 1967, εντείνει τον αραβικό ριζοσπαστισμό αναδεικνύοντας στους θώκους της εξουσίας ηγέτες όπως ο Καντάφι στη Λιβύη, ο Νιμείρι στο Σουδάν ή φιλοσοβιετικά σοσιαλμαρξιστικού τριτοκοσμικού χαρακτήρος κόμματα όπως το Μπάαθ στο Ιράκ. Τότε εδραιώνεται και η παλαιστινιακή αντίσταση στην Ιορδανία.

Η πρακτική, όμως των ανωτέρω ηγετών και κινημάτων, μετά το θάνατο του Νάσερ το 1970 αλλά και μετά τις αλεπάλληλες ήττες του αραβικού κόσμου από τις ισραηλινές δυνάμεις, οδηγεί σύντομα δύο ηγετικές δυνάμεις του αραβικού κόσμου την Σ. Αραβία και την Αίγυπτο σε μετριοπαθέστερη συμπεριφορά που καταλήγουν στη άκρως συμβολική, όσο και ουσιαστική συμφωνία του Camp David.

Η κρίσιμη, όμως αυτή περίοδος των αραβο-ισραηλινών και κατ'επέκτασιν αραβο-δυτικών ή αραβο-αμερικανικών προσεγγίσεων συνάντησε την οργανωμένη αντίσταση ενός νέου ισχυρού αντιπάλου: του ισλαμιστικού κινήματος, του οποίου την αφύπνιση και τη δημιουργία συμμετείχαν -δυστυχώς- ως μαθητευόμενοι μάγοι, εκτός από την Ε.Σ.Σ.Δ. η οποία ε γνώριζε πολύ καλά τι έκανε, και η Μ. Βρετανία, η Γαλλία και οι Η.Π.Α., η καθεμία για τους λόγους της και σε ένα φάσμα χρονικών περιόδων που πολλές φορές συνέπιπταν.

Το σταθερό σημείο εναντίον του οποίου συσπειρώνοντο όλες οι ριζοσπαστικές μορφές αντιδράσεως του αραβομουσουλμανικού κόσμου, παρέμεινε, καθ'όλη

τη διάρκεια του δευτέρου ημίσεως του 20ου αι. το Ισραήλ και κατ'επέκταση η Δύση με κύριο εκπρόσωπό της τις Η.Π.Α.

B. Το γενικό γεωπολιτικό πλαίσιο στο δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα: η προφητεία του Mahan και η λειτουργία του μακιντεριανού μοντέλου στη Μεσόγειο.

Η αγγλοσαξωνική γεωπολιτική σκέψη ήταν σαφής όπως διατυπώθηκε από τον Alfred Tayer Mahan το 1902: *La Méditerranée appartiendra à un seul maître, tompera sous l'hégémonie d'une puissance dominante qui poussera ses avantages dans toutes les directions ou sera le théâtre d'un conflit permanent.* Και βεβαίως, οι Mackinder και Spykman εργαζόμενοι πάνω σ'αυτήν την αντίληψη προσδιόρισαν το χώρο της Rimland η οποία πρέπει να ελέγχεται από τις Θαλάσσιες δυνάμεις ώστε να μην είναι δυνατή η ανεξέλεγκτη πρόσβαση στις θερμές θάλασσες των Χερσαίων δυνάμεων, δηλ. των δυνάμεων της Heartland, οι κυριότερες των οποίων ήσαν η Ε.Σ.Σ.Δ. και η Γερμανία.

Βασικά στρατηγικά ερείσματα στην μεσογειακή Rimland αποτελούσαν οι νέες και παλαιότερες αραβικές χώρες όπως και το νεογέννητο κράτος του Ισραήλ. Ήταν λοιπόν φυσικό για την Ε.Σ.Σ.Δ. να προσπαθήσει α) να δημιουργήσει γεωπολιτικά "ρήγματα" στη ζώνη αυτή που περιελάμβανε την Κασπία, τον Καύκασο, το Ιράν, το Αφγανιστάν και το Πακιστάν [για να αναφερθούμε στα μη αραβικά κράτη] β) να ελέγξει την πλούσια σε κοιτάσματα πετρελαίου αραβική χερσόνησο και γ) να φθάσει πάση θυσία στον αραβοπερσικό κόλπο, το κύριο τέρμιναλ μεταφορτώσεως των τεραστίων κοιτασμάτων της περιοχής.

Η στρατηγική εφαρμογή της γεωπολιτικής αντίληψης της Ε.Σ.Σ.Δ. δεν ήταν καινούργια. Είχε ήδη εκδηλωθεί τρεις φορές μέχρι το 1950.

Πρώτον, με την καταγγελία των μυστικών Συμφωνιών Sykes-Picot το 1919 και την πρόσκληση των αποικιοποιηθέντων εθνών σε χειραφέτηση, γεγονός που την ανήγαγε σε κυρίαρχη αλλά ηθική δύναμη, φίλα προσκείμενη προς τους λαούς αυτούς.

Δεύτερον, το 1940 το διάστημα κατά το οποίο ήταν σύμμαχος του Στάλιν διεκδίκησε μια ζώνη επιρροής, η οποία θα περιελάμβανε το Ιράκ, το Ιράν, την Τουρκία, το Λίβανο, ένα τμήμα της Συρίας, την Αραβία και βάσεις στα Στενά των Δαρδανελίων. Με το πέρας του Πολέμου, ως σύμμαχος της Μ. Βρετανίας διεκδικεί από την Τουρκία τα βιλαέτια που έχασε μετά τον Α' Παγκ. Πόλεμο, διεκδικεί την αναθεώρηση των Συνθηκών του Μοντρέ, επιμένει να συμμετάσχει στη διανομή των παλαιών ιταλικών αποικιών και ευνοεί με την παρουσία της τη δημιουργία δύο λαϊκών δημοκρατιών στο βόρειο Ιράν. Βεβαίως, η συμπεριφορά αυτή προκαλεί την απώλεια της εμπιστοσύνης των χωρών της περιοχής, μιας εμπιστοσύνης την οποία είχε κερδίσει συμπεριφερομένη ως "απελευθερώτρια" δύναμη, πολέμιος του ιμπεριαλισμού και της δυτικής αποικιοκρατίας.

Τρίτον, το 1947, όπως είδαμε ανωτέρω, δεν έχασε την ευκαιρία να εκμεταλλευθεί τη δημιουργία του Κράτους του Ισραήλ με σκοπό να αποσταθεροποιή-

σει εκ των ένδον τη μεσογειακή ζώνη, θεωρώντας ότι το νεογέννητο κράτος με τις σύγχρονες δομές του και τις ανάλογες αντιλήψεις του θα μπορούσε να αποτελέσει ένα είδος εκσυγχρονιστικής δυναμίτιδος στο απολιθωμένο οικοδόμημα των παραδοσιακών αρχηγόνων κοινωνιών της περιοχής της Μ. Ανατολής. Η παρτίδα αυτή παίχθηκε³⁰ και χάθηκε από την Ε.Σ.Σ.Δ. διότι σύντομα αντελήφθη το Κρεμλίνο ότι η βοήθεια προς το Τελ-Αβίβ σήμαινε φθορά των τοπικών κομμουνιστικών κομμάτων και έτσι αποφάσισε να παραδεχθεί την ήττα του και να αναδιπλωθεί αναφορικά με την υπόθεση της προσπάθειας χειραγωγήσεως του Ισραήλ. Χαρακτηριστική ήταν η τύχη του ισραηλινού κομμουνιστικού κόμματος το οποίο ιδρύθηκε το 1922 και υπέστη πολλαπλά ρήγματα και διαιρέσεις εκ των οποίων η σημαντικότερη γίνεται το 1965 και η οποία το καθιστά σχεδόν ανίσχυρο στο πολιτικό σκηνικό αλλά και στην ισραηλινή κοινωνία. Όντας αντισιωνιστικό, σε μια σιωνιστική κοινωνία, φιλοσοβιετικό σε μια αντισοβιετική χώρα, υποστηρικτής ενός παλαιστινιακού κράτους το οποίο απορρίπτει τους εβραίους δεν κατάφερε ποτέ να ξεπεράσει το 5% του εκλογικού σώματος αποτελούμενο μάλιστα κατά τα 4/5 του από άραβες. Πάντως, μαζί με άλλα αριστερά κινήματα όπως αυτό του ειρηνιστή στρατηγού Peled-διαδόχου του κινήματος Sheli του Meir Pail, του *Haolam Haze* του Ouri Avnery, του *Moked* και Κινήματος των Δικαιωμάτων του Πολίτου του Choulamit Aloni δημιούργησαν κατά τη διάρκεια του Πολέμου του Λιβάνου, ένα ισχυρό ειρηνιστικό κίνημα εναντίον του πολέμου αυτού, το οποίο παρήκμασε μετά την απόσυρση του ισραηλινού στρατού από το Β. Λίβανο. Η Ε.Σ.Σ.Δ. αντιμετωπίζοντας την όλο και περισσότερο εκδηλούμενη φιλοαμερικανική τάση του Τελ-Αβίβ διακόπτει τις διπλωματικές της σχέσεις μαζί του το 1953 και παρά τις κάποιες διορθωτικές κινήσεις που ακολούθησαν μετά το θάνατο του Στάλιν (επαναποκατάσταση των σχέσεων) αυτές επανήλθαν ποτέ στο προηγούμενο «θερμό» επίπεδό τους.

Έτσι, μετά το 1955, η Ε.Σ.Σ.Δ. καθορίζει τις συμμαχίες της εκ νέου: στηρίζει το αραβικό εθνικιστικό κίνημα (π.χ. Ο.Α.Π.) όπου αυτό αντιτίθεται στις δυτικές «ιμπεριαλιστικές» και «νέο-αποικιακού τύπου» παρεμβάσεις και συγκεκριμένα αυτές των Η.Π.Α. τις υποστηρίζουσες στην περιοχή από τη Μ. Βρετανία και τη Γαλλία και ορίζει πλέον το Ισραήλ ως «μοχλό» όλων αυτών των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στη Μ. Ανατολή. Η αρχή της υλοποίησεως αυτής της αντιισραηλινής και φιλο-αραβικής στρατηγικής της Ε.Σ.Σ.Δ. γίνεται με τη συμφωνία εξοπλισμών της Αιγύπτου μέσω Τσεχοσλοβακίας, το Σεπτέμβριο του 1955. Ακολουθούν δύο επιτυχείς δεκαετίες σοβιετικής αναμείξεως στα μεσανατολικά πράγματα μέσω του αραβικού κόσμου (Αίγυπτος[1955-1975], Συρία[1954,1972 και επισήμως το 1980], Ιράκ[1958, 1968 και επισήμως 1972 μέχρι το 1980] και Ν. Υεμένη[1969]). Υπογράφονται συμφωνίες οικονομικής, κοινωνικής, πολιτιστικής και αμυντικής συνεργασίας. Το κλίμα στην περιοχή αρχίζει να αντιστρέφεται εις βάρος της Ε.Σ.Σ.Δ από τη Συμφωνία του Cap David (1975) και μετά: το Κρεμλίνο βλέπει το Κάιρο και τη Βαγδάτη να απομακρύνονται από τη σφαίρα επιρροής του και να περνούν στη αντίστοιχη δυτική.

³⁰ Ο πρώτος αραβο-ισραηλινός πόλεμος που εξεράγη στις 15 Μαΐου 1948, έγινε από πλευράς Ισραήλ με σοβιετικά όπλα τα οποία είχαν περάσει στο Ισραήλ μέσω Τσεχοσλοβακίας.

Τέταρτον, άλλη μια προσπάθεια παρεμβάσεως έγινε από πλευράς Κρεμλίνου το 1953, όταν προσπάθησε, ανεπιτυχώς και πάλιν, να ελέγξει την επαναστατική έκρηξη στο Ιράν του Δρος Mossadegh.

Πέμπτον, η αποτυχημένη προσπάθεια παρεμβάσεώς της στον ελληνικό εμφύλιο που οδήγησε στη Γιάλτα και στην αγγλοσαξωνική επικράτηση στη Μεσόγειο που εχαρακτηρίζεται από τις αγγλικές βάσεις στο Γιβραλτάρ, στη Μάλτα, στην Κύπρο και στο Σουέζ, δηλ. στη ζώνη μεταξύ 35ου-36ου παραλλήλου η οποία ήλεγχε-και συνεχίζει να ελέγχει-το διαμετακομιστικό εμπόριο μεταξύ Μ. Ανατολής αφενός και Ατλαντικού-Ινδικού-Β. Ευρώπης αφετέρου.

Οι απαντήσεις σε στρατηγικό επίπεδο, ήρθαν αμέσως από την πλευρά των αγγλοσαξωνικών (αμερικανικών) θαλασσιών δυνάμεων:

Πρώτον, το Δόγμα Τρούμαν (12 Μαρτίου 1947) ήλθε να παγιώσει απολύτως την αγγλοσαξωνική (βλ. αμερικανική) παρουσία στη Μεσόγειο και η δημιουργία του VI αμερικανικού στόλου την 1η Ιανουαρίου του 1948 επισφράγισε το γεγονός. Η αμερικανική αυτή ναυτική δύναμη είχε ως αποστολή την παρακολούθηση και εξουδετέρωση όλων των σοβιετικών κινήσεων στη Μεσόγειο και στις γειτονικές γεωπολιτικές ζώνες επιρροής.

Δεύτερον, στις 22 Οκτωβρίου του 1951 το Συμβούλιο του Βορειοατλαντικού Συμφώνου καλεί την Ελλάδα και την Τουρκία να γίνουν μέλη του NATO. Με τον τρόπο αυτό ο εμπορευματικός δίαυλος Δαρδανελίων-Αιγαίου ελέγχεται πλήρως από τις νατοϊκές-ναυτικές δυνάμεις και απόλλυται η οποιαδήποτε περίπτωση σοβιετικού ελέγχου επί των Στενών.

Τρίτον, η παρουσία του σοβιετικού στόλου στην Α. Μεσόγειο προκαλεί αφενός μεν τη σύναψη της Συνθήκης της Βαγδάτης, όπου συμμετέχουν: η Μ. Βρετανία, το Πακιστάν (ήδη μέλος του Οργανισμού του Συμφώνου της Ν/Α Ασίας/Organisation du Traité de l'Asie du Sud-Est), το Ιράν και το Ιράκ αφετέρου δε την προσυπογραφή, από τις Η.Π.Α., την Μ. Βρετανία και τη Γαλλία, του Πρωτοκόλλου Αλληλεγγύου Δράσεως (protocolle d'action mutuelle) με το οποίο οι ανωτέρω δυνάμεις δεσμεύονται να αμυνθούν σε κάθε μορφής επίθεση στην περιοχή της Α. Μεσογείου και να διατηρήσουν την ισορροπία των εξοπλισμών στην περιοχή.

Ένα, όμως, νέο πολιτικό γεγονός, επιτρέπει την ενεργό ανάμειξη της Ε.Σ.Σ.Δ. και πάλι στις γεωπολιτικές ισορροπίες της Ν/Α Μεσογείου: το 1952 ανέρχεται στην εξουσία της Αιγύπτου το κίνημα των "Ελευθέρων Αξιωματικών" με ηγέτη το Νάσερ.

B.1. *Η σοβιετική γεωπολιτική ανάμειξη στο μεσανατολικό χώρο κατά το δεύτερο ήμισυ του 20ου αιώνα.*

Η δήλωση του σοβιετικού Υπ.εξ. της 16ης Απριλίου 1955 ήταν απολύτως σαφής αφενός μεν σχετικά με το πως έβλεπε η "πατρίδα του σοσιαλισμού" το γεωπολιτικό της ρόλο στην Α. Μεσόγειο και αφετέρου με το ότι δεν θα ανήχeto κατ'ουδένα τρόπο την μονοπωλιακή αμερικανική διείσδυση στην περιοχή³¹ : *L'Union Soviétique ne peut rester indifférente à l'évolution de la situation au Proche et au Moyen-Orient puisque la formation des blocks et la constitution de bases militaires étrangères sur le territoire des États proche et moyen-orientaux touchent directement à la sécurité de l'U.R.S.S. La position du gouvernement soviétique et d'autant plus compréhensible que l'Union soviétique est située à proximité immédiate de ces États.*

Το σημαντικό γεγονός το οποίο εγκαινίασε ένα νέο διπλωματικό ήθος στις σχέσεις μεταξύ των δύο ψυχροπολεμικών μπλόκ και των χωρών του Τρίτου Κόσμου, ήταν η αγορά σοβιετικών όπλων από την Αίγυπτο, μέσω Πράγας συνολικής αξίας 90 εκ. δολαρίων συμφώνως προς την υπογραφείσα συμφωνία μεταξύ των δύο χωρών στις 27 Σεπτεμβρίου 1955.

Την απόφαση αυτή έλαβε ο Νάσερ αφού εδέχθη την άρνηση της Ουάσιγκτον για προμήθεια εξοπλισμού και μάλιστα ύψους του 1/3 της παραγγελίας την οποία τελικώς το Κάιρο πραγματοποίησε με τη Μόσχα.

Η Μόσχα, με τη σειρά της, μεταχειρίσθηκε προνομακά το Κάιρο: δέχθηκε το μεγαλύτερο μέρος της αποπληρωμής του ποσού να γίνει με την εισαγωγή αιγυπτιακού βάμβακος και μόνο ένα μικρό του μέρος να πληρωθεί σε συνάλλαγμα. Αλλά και αυτό με δόσεις οι οποίες δεν θα ανήρχοντο σε ύψος μεγαλύτερο του 5% των ετησίων αιγυπτιακών εξαγωγών βάμβακος.

Η γεωπολιτική εμβέλεια της κινήσεως αυτής του Κρεμλίνου είναι τεράστια, διότι η Αίγυπτος αποτελεί το σταυροδρόμι μεταξύ Αφρικής και Ασίας, Magreb και Machreq, Μεσογείου και Ινδικού Ωκεανού. Γεγονός το οποίο έγινε αισθητό στη Δύση, όταν ο Νάσερ στις 26 Ιουλίου του 1956 εθνικοποιεί τη Διώρυγα του Σουέζ πράγμα που προκάλεσε το γνωστό αγγλογαλλικό φιάσκο της 6ης Νοεμβρίου του 1956 και που έδωσε στον σοβιετικό στρατηγό Boulganine την ευκαιρία να απειλήσει τους αγγλο-γάλλους με την ισχύ των σοβιετικών πυραύλων.

Από τη στιγμή αυτή (1953) και μετά η Ε.Σ.Σ.Δ. εγκαταλείπει τις ισραηλινές της "ευαισθησίες" και στέκεται αποκλειστικά στο πλευρό του αραβικού κόσμου από γεωπολιτική άποψη.

Τις κινήσεις αυτές του Κρεμλίνου έρχεται να απαντήσει η Ουάσιγκτον με το Δόγμα Eisenhower³² μέσω του οποίου οριοθετεί το πλαίσιο το οποίο εάν η

³¹ H. Carrère d'Encausse, *La Politique Soviétique au Moyen Orient*, Fondation National des Sciences Politiques, 1975, p. 27.

³² Διατυπώθηκε στο Κογκρέσο στις 5 Ιανουαρίου 1957 και εμπεριέχει τη διαπίστωση ότι : *Le vide actuel au Moyen-Orient doit être comblé par les États-Unis avant de l'être par l'Union Soviétique.* (βλ. *Documents on International Affairs*, 1957, pp.233-240. in Charles Zorgbibe, *Terres trop promises*, La Manufacture, Paris, 1990, σ.177.)

Ε.Σ.Σ.Δ. υπερβεί κατά τη διάρκεια του μεσανατολικού της γεωπολιτικού παιγνίου, οι Η.Π.Α. θα αντιδράσουν αμέσως και δυναμικά³³.

Η Μόσχα δεν μένει όμως αδρανής: προτείνει ως απάντηση στην πρόκληση της Ουάσιγκτον το "plan Cherville" που ουσιαστικό σκοπό έχει να θέσει κάθε δυνατό εμπόδιο στις Η.Π.Α. να προσεταιρισθούν νέα κράτη στη Μ. Ανατολή, να εγκαταστήσουν στρατιωτικές αμερικανικές βάσεις στα εδάφη των κρατών αυτών, να μην επιτρέψει στην Ουάσιγκτον, το Λονδίνο ή στο Παρίσι να υπεισέρχονται στα εσωτερικά των χωρών της περιοχής, κ.τ.λ.

Το σχέδιο της Μόσχας είναι πλέον σαφές: α) η θραύση της Νατοϊκής αλυσίδας στο Ν/Α άκρο της (Αιγαίο-Ελληνοτουρκική Διαφορά) χρησιμοποιούσα το φλέγον τότε-κυπριακό πρόβλημα και β) η σύσφιξη των αραβο-σοβιετικών δεσμών μέσω i.) της εκμεταλλεύσεως της-επιφόβου για τον αραβομουσουλμανικό κόσμο της περιοχής-γεωγραφική και στρατιωτική παρουσία του Ισραήλ και ii.) της αποφάσεως της Διασκέψεως του Απριλίου 1955³⁴ στην Bandoeng η οποία διακηρύσσει την υποστήριξη "των δικαιωμάτων του παλαιστινιακού λαού".

Για να μπορέσει όμως η Ε.Σ.Σ.Δ. πραγματοποιήσει τους ανωτέρω διατυπωθέντες στρατηγικούς στόχους έπρεπε πρωτίστως να φροντίσει να αποκτήσει σοβαρή στρατιωτική παρουσία στην Μεσόγειο και ιδιαίτερα στο Ανατολικό της τμήμα.

Έχοντας ως θεωρητική βάση την ανάλυση εκείνη που την αναγόρευε σε "μεσογειακή δύναμη" λόγω της φύσεώς της ως παρακτίου κράτους της ευρύτερης μεσογειακής λεκάνης προέβαλλε το "απαράγραπτο δικαίωμα" της μεσογειακής της παρουσίας και δραστηριότητας.

Το πρόβλημα το οποίο έπρεπε το Κρεμλίνο να επιλύσει για να υλοποιήσει τη στρατηγική προβολής σοβιετικής στρατιωτικής ισχύος στη Μεσόγειο είχε δύο σκέλη: α) το καθαρά υλικό μέρος που αφορούσε στη δημιουργία σοβιετικής ναυτικής δυνάμεως με μεσογειακή παρουσία και δραστηριότητα και β) το διπλωματικό μέρος που αφορούσε στην υπέρβαση των προβλημάτων διελεύσεως που δημιουργούσε στον σοβιετικό στόλο της Μαύρης Θάλασσας η Συνθήκη του Μοντρέ.

³³ Το Δόγμα Eisenhower αναφέρει ότι: *Dans la guerre moderne, le respect des procédures légales est parfois impossible, faute de temps. Il nous faut donc manifester clairement nos intentions à l'avance [...]. Je suis persuadé que cette annonce tendra à diminuer, sinon à éliminer, toute chance d'agression.* (βλ. Charles Zorgbibe, *Terres...*, op. cit. p.178.)

³⁴ Έλαβε χώρα στην Bandoeng της Ινδονησίας στις 18-24/4/55. Συμμετείχαν 29 χώρες του σημερινού Τρίτου Κόσμου. Ένα χρόνο μετά, στο Βριόνι (17-21/7/56) ο Τίτο, ο Νεχρού και ο Νάσερ ιδρύουν το Κίνημα των Αδεσμεύτων. Βλ. επίσης και Ι. Θ. Μάζης, *Εισαγωγή στην Οικονομική Γεωγραφία και στις Διεθνείς Οικονομικές Σχέσεις*, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα, 1989, σ. 143

Αναφορικά με το πρώτο πρόβλημα, ήδη αμέσως μετά την κρίση "των πυραύλων" στην Κούβα, ο Νικήτα Κρουστσώφ ξεκινά ένα τεράστιο πρόγραμμα δημιουργίας Σοβιετικού Στόλου της Μεσογείου, ως απόσπασμα του Στόλου της Μαύρης Θάλασσας, γνωστού ως Escadra, ο οποίος εγκαθίσταται, ναυλοχεί και περιπολεί στα διεθνή ύδατα της Μεσογείου από το 1965.

Σχετικώς, τώρα με το διπλωματικό πρόβλημα της Συνθήκης του Μοντρέ, η λύση του αναδεικνύεται σε ένα πραγματικό "σοβιετικό αυγό του Κολόμβου"! Ο σοβιετικός Ναύαρχος Σεγκον δίδει τη λύση απλά και σύντομα λέγοντας ότι: *après une analyse approfondie de la convention du Montreux, on peut considérer, du point de vue juridique, que le passage par le détroit de tout bâtitent des États riverains de la Mer Noire, de quelque type qu'il soit, ne contredit ni la lettre, ni l'esprit de cette convention.*³⁵ Με τον τρόπο αυτό τα πυρηνικά υποβρύχια της Σοβιετικής Ενώσεως μπορούν να διαπλέουν το Βόσπορο και να μην υπόκεινται στην μακρά παράκαμψή του διαπλέοντας την ευρωπαϊκή ήπειρο για να φθάσουν στην μεσογειακή πύλη του Γιβραλτάρ, την μόνη μέχρι τότε είσοδο στη Μεσόγειο.

Άλλωστε υπήρχε και η "ηθική υποχρέωση" της "πατρίδας του σοσιαλισμού" να παρίσταται στα τεκταινόμενα της Α. Μεσογείου. Σύμφωνα με τον αντιναύαρχο Smirnov έπρεπε να εμποδιστεί *"la VIe flotte américaine de réaliser les ambitions agressives du Pentagone avec l'impunité et l'arrogance qui sont bien dans ses manières dénuées de pudeur et de répondre à l'agression d'Israël contre les peuples arabes en 1967"*³⁶

Η παρουσία της Escadra στη Μεσόγειο λειτουργεί α) σε πολιτικό και β) σε γεωπολιτικό επίπεδο.

Σε πολιτικό επίπεδο i) αυξάνει τις πιέσεις στο apparatus των κομμουνιστικών κομμάτων της περιοχής ώστε, όσα εξ αυτών έχουν "απομακρυνθεί" -ή τείνουν να απομακρυνθούν- από τη σοβιετική "ορθοδοξία" να επανακάμψουν σ'αυτήν και ii) προσφέρει ένα σημαντικό έρεισμα σε όλα τα ειρηνιστικά κινήματα της Δύσεως τα οποία υποστηρίζουν τον αφοπλισμό και την ουδετεροποίηση της Μεσογείου.

Στο γεωπολιτικό επίπεδο προειδοποιεί τον αμερικανικό και γενικότερα τον νατοϊκό παράγοντα ότι δεν πρέπει να ελπίζει σε αύξηση της επιρροής του στην περιοχή μέσω περιορισμένης εντάσεως συμβατικών συγκρούσεων.

Άλλωστε, όπως πλέον είχε καταδειχθεί, η Ε.Σ.Σ.Δ. είχε διαλέξει πλέον το στρατόπεδό της: αυτό του αραβικού κόσμου. Εκεί θα δινόταν ο αγώνας της για τη θραύση του νατοϊκού δακτυλίου της Rimland εφόσον το Ισραήλ είχε λάβει τις αποστάσεις του από το Κρεμλίνο και είχε ανοικτό το μέτωπό του με το αραβομουσουλμανικό στοιχείο.

³⁵ Le Monde, 13/08/1976.

³⁶ M. Salomon, *Méditerranée rouge*, Laffont, 1970, p.94. in C. Zorgbibe, op.cit., p. 188.

Μέσα σ' αυτό το γενικότερο πλαίσιο πρέπει να εξεταστεί η αραβο-ισραηλινή σύγκρουση με τους πολέμους του 1948-49, τον πόλεμο των 6 Ημερών του Ιουνίου του 1967 (Γκολάν, Δ. Όχθη, Α. Ιερουσαλήμ, Γάζα και Σινά), τον πόλεμο του Κιπούρ του Οκτωβρίου του 1973, την Αιγυπτο-ισραηλινή συμφωνία του Cap David του Σεπτεμβρίου του 1978, τον Λιβανο-ισραηλινό πόλεμο του 1982 και το ατελείωτο κουβάρι του ισλαμιστικού κινήματος στην περιοχή.³⁷

Επίσης, υπό αυτήν την οπτική γωνία πρέπει να προσεγγίζεται, χωρίς περιττούς συναισθηματισμούς, το στρατιωτικό πραξικόπημα του Απριλίου 1967 στην Ελλάδα³⁸ (πόλεμος των 6 Ημερών: 10/06/67), την εξέγερση του Πολυτεχνείου στις 17 Νοεμβρίου 1973 (Πόλεμος του Γιόμ Κιπούρ: Οκτώβριος 1973), η πτώση της Χούντας το 1974 (Αττίλας στην Κύπρο: Ιούλιος 1974).

Η πτώση του τείχους του Βερολίνου το Νοέμβριο του 1989, η διάλυση του Συμφώνου της Βαρσοβίας και της Σοβιετικής Ενώσεως εξοβέλισαν την σοβιετική ανάμειξη από τη Μ. Ανατολή.

Αυτό δεν σημαίνει βεβαίως ότι η γεωπολιτικοί προσανατολισμοί του σλαβικού τμήματος της Heartland, όπως αυτή διαμορφούται ως συμπλήρωμα του Νέου γερμανο-σλαβικού Ευρασιατικού χώρου, έχουν παύσει να ισχύουν. Κάθε άλλο, μάλιστα. Η μελέτη του Νέου Αμερικανικού Στρατηγικού Δόγματος όπως και τα κείμενα των S. Huntington και Z. Brzezinsky αποδεικνύουν του λόγου το αληθές για το πώς οραματίζεται την Νέα Τάξη Πραγμάτων η κυβερνώσα μερίδα της Ουάσιγκτον.

Γ. Νέα Τάξη Πραγμάτων και Μ. Ανατολή: Κρατογενέσεις και ανακατατάξεις σε τρεις φάσεις]

Φάση Πρώτη.

Ο πρωθυπουργός της Τουρκίας κ. Ερμπακάν, εν έτει 1996, υπέγραψε συμφωνία κατασκευής αγωγού μεταφοράς τουρκμενικού φυσικού αερίου διερχομένου από τα ιρανικά εδάφη προς αυτά της Τουρκίας (μεταξύ Ταυρίδος-Ερζερούμ) μεταξύ Ερμπακάν και του "μετριοπαθούς" Χαταμί. Το συνολικό ύψος της επενδύσεως ανήρχετο στα \$U.S.A.23 δις.

³⁷ Για το ισλαμιστικό κίνημα βλ. Ι.Θ. Μάζης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού Κινήματος στη Μ. Ανατολή*, Ελληνικές Πανεπιστημιακές Εκδόσεις, Αθήνα 1992, σς. 423.

³⁸ Μην ξεχνάμε ότι από τις 15 Μαΐου η κατάσταση μεταξύ Αιγύπτου και Ισραήλ έχει υπερθεμανθεί με την παρέλαση των ισραηλινών στρατευμάτων στην Ιερουσαλήμ. Δηλ. 20 μέρες μετά την επικράτηση του πραξικοπήματος, το οποίο υποτίθεται ότι πρόλαβε την επικράτηση των δυνάμεων της «αριστεράς» στην Ελλάδα και μια πιθανή εχθρική αντιμετώπιση της αμερικανο-νατοϊκής παρεμβάσεως προς όφελος του Ισραήλ. Ο πόλεμος εξεράγει 25 μέρες μετά, στις 10 Ιουνίου 1967.

Το όλο περιβάλλον συμπληρώνεται από την (πλήρη αντιφάσεων) ανοχή του State Department³⁹ αναφορικά με τη δημιουργία αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου από το Τουρκμενιστάν μέσω Ιράν και Τουρκίας με δρομολόγιο νοτίως της Κασπίας και δια μέσου των Ιρανικών εδαφών (έργο του οποίου η κατασκευή ήδη έχει αρχίσει⁴⁰) και επίσης από τις πιέσεις Κλίντον προς τις αγγλοσα-

³⁹ Ο αμερικανός υφυπουργός Εξωτερικών Alan Larson, δήλωσε τον Ιούλιο 1997 ότι ο αγωγός δεν θα υπόκειτο στις διατάξεις του Νόμου D'Amato αφού εμπλέκει τουρκμενικό φυσικό αέριο με προορισμό την Τουρκία και όχι ιρανικό. Την Τετάρτη όμως, στις 15 Οκτωβρίου 1997, ο εκπρόσωπος του αμερικανικού ΥΠΕΞ κ. J. Rubin έκαμε μια περιέργη και αντιφατική-ως προς τα λεχθέντα από τον κ. Larson- δήλωση λέγοντας ότι δεν θα επιτραπεί μεταφορά τουρκμενικού φυσικού αερίου μέσω ιρανικών εδαφών, παρόλο που η μεταφορά τουρκμενικού φυσικού αερίου προς την Τουρκία τυγχάνει της υποστηρίξεως της Ουάσιγκτον. Η δήλωση Rubin έχει ως εξής: "Δεν αναφέραμε τον περασμένο Ιούλιο ότι τα σχέδια φυσικού αερίου της Τουρκίας, που περιλαμβάνουν την αγορά αερίου από το Τουρκμενιστάν, φαίνεται να αποτελούν δραστηριότητα που θα προκαλέσει νόμιμες κυρώσεις. Θεωρούμε την απόφαση της Τουρκίας για αγορά φυσικού αερίου από το Τουρκμενιστάν, αντί του Ιράν, ως θετική εξέλιξη. Δεν δώσαμε έγκριση για κανένα αγωγό διαμέσου του Ιράν και κάθε παρόμοιο σχέδιο θα εξετασθεί προσεκτικά [Σ.Σ.: η φράση αυτή αφήνει πολλά περιθώρια αποδοχής από πλευράς Η.Π.Α. της διελεύσεως του αγωγού μέσω ιρανικών εδαφών. Άλλωστε η συμφωνία Ερμοακάν-Χατάμι παραμένει ως αναντίρρητο γεγονός]". Και συνέχισε ο κ. Rubin : "Η τουρκική κυβέρνηση μας διαβεβαίωσε ότι τα σχέδια για προμήθεια φυσικού αερίου που έχει η Τουρκία δεν περιλαμβάνουν την αγορά ιρανικού αερίου και έχουμε εμπιστοσύνη σε αυτές τις διαβεβαιώσεις. Ο αγωγός που αναφέρθηκε είναι αυτός που αναφέρεται στην αγορά αερίου που εμείς θεωρούμε καλύτερη από την προοπτική αγοράς από το Ιράν, επειδή πρόκειται για αγορά από το Τουρκμενιστάν. Υπάρχει διαφορά μεταξύ αγοράς αερίου από το Τουρκμενιστάν και αγοράς από το Ιράν. (T.D.N. Σαββάτο, 18/10/97: "U.S. backpedals on Turkmen-Iran-Turkish gas deal", A4).

Γίνεται σαφές από την υπογραμμισθείσα φράση ότι το όλο θέμα εξετάζεται από το αμερικανικό ΥΠ.ΕΞ αναφορικά με το ποια θα είναι η χώρα-πωλητής του φυσικού αερίου και όχι από το μέσω ποίων εδαφών θα διέλθει τελικώς ο αγωγός! Επίσης και μόνο το γεγονός της υπογραφής συμφωνίας κατασκευής του αγωγού Ταυρίδος-Ερζερούμ, το οποίο παραμένει και ουδείς λόγος γίνεται επ'αυτού από τον κ. Rubin, αποδεικνύει την διάθεση ανοχής του State Department ως προς την από πλευράς Τουρκίας καταστρατηγήση του Νόμου D'Amato. Άλλωστε, η αγγλο-ολλανδική SHELL είχε ανακοινώσει από την Κυριακή 12/10/99, ότι είχε αρχίσει συζητήσεις με την Τουρκία και το Τουρκμενιστάν για την κατασκευή αγωγού μεταφοράς φυσικού αερίου μεταξύ των δύο χωρών, μέσω ιρανικών εδαφών. Την ίδια μέρα, η Washington Post ανέφερε ότι η SHELL διεπραγματεύετο την κατασκευή ενός αγωγού κόστους \$USA 2,5 δις διαμέσου του Β. Ιράν ο οποίος θα ήτο πιθανώς έτοιμος εντός των δύο προσεχών ετών, δηλ. περίπου την περίοδο που γράφονται αυτές οι γραμμές. Παρόλα αυτά οι αξιωματούχοι του State Dept., την ίδια μέρα ισχυρίζοντο ότι δεν καταστρατηγείται ο νόμος D'Amato διότι, όπως ανέφεραν, ο αγωγός θα εμπλέκεται μόνο με το τουρκμενικό φυσικό αέριο transit προς την Τουρκία και δεν θα υπεισέλθει στις ιρανικές παραγωγικές δραστηριότητες. Θέλω όμως να ρωτήσω: α) υπάρχει ή όχι επένδυση (εκαντοταπλασίως ύψους) από ευρωπαϊκή εταιρεία σε ιρανικά εδάφη; β) θα παραμείνει ή όχι το έργο κτήμα της ιρανικής βιομηχανικής υποδομής; γ) θα εισπράττει ή όχι το Ιράν τέλη διελεύσεως του φυσικού αερίου από τα εδάφη του τα οποία θα ενισχύουν σοβαρά την ιρανική οικονομία;

⁴⁰ Μερικούς μήνες μετά από τις ανωτέρω δηλώσεις Rubin, η πραγματικότητα έρχεται να αποκαταστήσει την πραγματικότητα: η τουρκικών συμφερόντων εταιρεία Botas, ανέφερε τη Δευτέρα, στις 2/03/1998, ότι παρέτεινε την τελική προθεσμία για προσφορά που

ξωνικές πολυεθνικές πετρελαίου με σκοπό την επιλογή του πετρελαιοαγωγού Μπακού-Τσεϊχάν⁴¹. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι ότι η κ. Ωλμπράιτ δεν ενοχλείται καθόλου από το ότι η πιθανή διέλευση του αγωγού του Τενγκίς από τα εδάφη του Ιράν καταστρατηγεί πλήρως τον Νόμο D'Amato!

Παρατηρήσεις για την Πρώτη Φάση:

α) Οι προτάσεις μεταφοράς φυσικού αερίου από το Τουρκμενιστάν αλλά και η πρόταση Μπακού-Τσεϊχάν πρέπει να καταστεί εμφανές ότι συνδέονται άμεσα με την Ν/Α Τουρκία και τον αγωγό Κιρκούκ-Γιουμουρταλίκ, στο μέσον περίπου της διαδρομής του οποίου προβλέπεται να καταλήξει ο αγωγός Μπακού-Τσεϊχάν ώστε να χρησιμοποιήσει το ήμισυ τουλάχιστον της διαδρομής του

προβλέπει την τελική επέκταση του αγωγού φυσικού αερίου από το Ιράν και Τουρκμενιστάν στην Κ. Τουρκία. Η προθεσμία επεξετάθη μέχρι τις 17 Μαρτίου. Η τελική επέκταση αποτελεί μέρος του κυρίως αγωγού, μήκους 1420 χμ. που θα προέρχεται από το Δυτικό Ιράν (Ταυρίδα) και θα καταλήγει στην Άγκυρα. Ο αγωγός θα μεταφέρει αρχικά 3 εκατ. m³ αερίου, αρχής γενομένης από το 1999-έπειτα από τη συμφωνία του 1996-και για διάρκεια 23 ετών. Η ποσότητα θα αυξηθεί στα 10 m³ από το 2005. Κατά την πρώτη φάση του έργου, η Τουρκία άρχισε την κατασκευή ενός τμήματος 300 km, από τα ιρανικά σύνορα έως το Ερζερούμ ενώ το Ιράν κατασκευάζει την επέκταση 270 km από την Ταυρίδα έως τα τουρκικά σύνορα. Το τελικό τμήμα 1272 km, από το Ερζερούμ στην Άγκυρα θα κατασκευασθεί σε τέσσερα στάδια: α) 312 km από το Ερζερούμ στη Σεβάστεια (Σιβάς), β) 260 km από τη Σεβάστεια στην Καισάρεια (Καϊσερί), γ) 320 km από την Καισάρεια στην Άγκυρα και δ) 380 km από την Καισάρεια στο Seydisehir. Εάν επιλεγεί μία και μόνο εταιρεία τότε αυτή πρέπει να έχει κατασκευάσει ήδη το λιγότερο 50 km αγωγού διαμετρήματος 24 inch. Εάν πρόκειται για κοινόστυχο, τότε το κατώτατο όριο ανέρχεται σε 200 km του ίδιου διαμετρήματος. Οι κατασκευαστές θα επιβαρυνθούν με το 85% της χρηματοδότησης του σχεδίου, όλον τον εξοπλισμό καθώς και τους αγωγούς. Η Botas αρνήθηκε να δώσει ένα κατά προσέγγιση κόστος του όλου προγράμματος αλλά οι αρχικές εκτιμήσεις προβλέπουν το ποσό των \$ USA 500 εκατ. και για τα τέσσερα στάδια (T.D.N., Τρίτη 3/03/1998, "Turkey extends deadline for Iran gas line stretch").

⁴¹ Το γεγονός αυτό κατέστη απολύτως ευκρινές και μετά την επίσκεψη στην Άγκυρα (10/11/1997) του αμερικανού υπουργού Ενεργείας κ. Federico Pena με σκοπό την υπογραφή συμφωνίας Η.Π.Α.-Τουρκίας σε στρατηγικά ζητήματα εξαγωγών ενεργείας από την Κασπία και την Κ. Ασία. Ο κ. Pena εδήλωσε ότι "η Τουρκία αποτελεί κεντρικό σημείο στην προσπάθεια αυτή" και ότι οι δύο χώρες "μπορούν να προωθήσουν ένα ακόμη στοιχείο της μεταξύ των συμμαχίας, τη συμμαχία τους στον τομέα της ενεργείας". Συμφώνως προς τον αμερικανό υπουργό, η συμφωνία αυτή περιλαμβάνει διάφορες πτυχές. Πρώτον η Τουρκία πρέπει να αυξήσει-και θα το πράξει-την κατανάλωσή της στον ενεργειακό τομέα ώστε να προωθήσει την απαραίτητη οικονομική της ανάπτυξη ενώ οι αμερικανικές εταιρείες θα εργάζονται επ'αυτού του ζητήματος μαζί με τις αντίστοιχες τουρκικές ώστε να τακτοποιηθούν αυτές οι ανάγκες. Αεύτερον, η ζήτηση για ηλεκτρική ενέργεια και φυσικό αέριο στην Τουρκία θα συνεχίσει να διογκούται και οι Η.Π.Α. έχουν δεσμευθεί να βοηθήσουν την Τουρκία στην ανάπτυξη μιας 'διαφοροποιημένης και ασφαλούς προμηθείας σε φυσικό αέριο'. Τρίτον, οι Η.Π.Α. υποστηρίζουν αποφασιστικά την Τουρκία ως μία εξαγωγική δίοδο για τις ενεργειακές εξαγωγές από την Κασπία και την Κ. Ασία. Οι Η.Π.Α. ελπίζουν να δούν τον αγωγό Μπακού-Τσεϊχάν να πραγματοποιείται σύντομα", προσέθεσε ο κ. Pena.

προς την Αλεξανδρέτα για λόγους μείωσης του ούτως ή άλλως τεραστίου κόστους κατασκευής του.

β) Η περιοχή, παρά τις πιέσεις, δεν εμπνέει τους επενδυτές (λόγω των υπαρχουσών αναταραχών των σχετικών με το κουρδικό στοιχείο των εδαφών της (Χάρτης 2). Έτσι, πρέπει να εξηγηθούν και να αξιολογηθούν στρατιωτικές τουρκικές επιχειρήσεις τύπου Provide Comfort εναντίον των κουρδικών πληθυσμών της γεωγραφικής αυτής ζώνης ώστε να γίνει κατανοητή η ανοχή-μέχρι βαθμού εγκρίσεως-των ΗΠΑ στις τουρκικές εκκαθαρίσεις εναντίον του κουρδικού στοιχείου.

Συμπεράσματα για την Πρώτη Φάση:

ι) Είναι απολύτως επιθυμητή από την Ουάσιγκτον η άμεση εκκαθάριση της Ν/Α Ανατολίας από το Ρ.Κ.Κ. ώστε να αυξηθούν οι πιθανότητες επιλογής από τις αγγλοσαξωνικές εταιρείες πετρελαίων του δρομολογίου Μπακού-Γσεϊχάν, γεγονός το οποίο, εκτός των άλλων, θα έχει ως αποτέλεσμα την σημαντική γεωπολιτική αναβάθμιση της Τουρκίας ως περιφερειακής υπερδυνάμεως στη ζώνη του Χρυσού Τριγώνου: Κασπίας-Ιράν-Αραβοπερσικού Κόλπου.

ιι) Απαιτείται, όπως έχω ήδη από τριετίας αναφέρει⁴², ενεργοποίηση ταχύτατης διαδικασίας προσεγγίσεως Τεχεράνης-Ουάσιγκτον αλλά και Τεχεράνης-Αγκύρας και ως εκ τούτου

ιιι) απαιτείται οριστική λύση του κουρδικού ζητήματος με σκοπό την ομαλοποίηση του επενδυτικού και αναπτυξιακού κλίματος στη Μ. Ανατολή.

Φάση Δεύτερη.

Το γεγονός αφορά στην ολοκλήρωση της Συμφωνίας του Όσλο και ειδικά την αποχώρηση των ισραηλινών στρατευμάτων από το 12% των Κατεχομένων της Δυτ. Όχθης.

Παρατηρήσεις για την Δεύτερη Φάση:

Οι διαπραγματεύσεις στη διαδικασία αυτή είναι μοιραίο να ασχοληθούν με τα εξής ζητήματα:

α) των πηγών του ποταμού Ιορδάνη, άρα με το θέμα των Υψιπέδων του Γκολάν που εμπλέκουν σε μια διαρκή διαφωνία τη Δαμασκό με το Τελ-Αβίβ.

β) των υδάτων του Ευφράτη μεταξύ Τουρκίας και Συρίας, διαρκές και φλέγον θέμα μεταξύ Δαμασκού και Αγκύρας.

γ) της υδροδοσίας του Ισραήλ, ζήτημα το οποίο παραμένει το σημαντικότερο για το Τελ-Αβίβ και ενισχύεται από τις τεταμένες σχέσεις μεταξύ Δαμασκού-Αγκύρας αλλά και του ιδίου με τη Δαμασκό.

Εκείνο που καθίσταται εμφανές ως κοινός παρονομαστής των ανωτέρων προβλημάτων είναι το ζήτημα των Υδάτων στην περιοχή και η ανασφάλεια του Ισραήλ και της Δαμασκού αναφορικά με την εξασφάλιση των απαραίτητων για την επιβίωση και ανάπτυξη τους υδατίνων αποθεμάτων. Το ζήτημα αυτό αναλύεται σε δύο σκέλη:

⁴² Ι.Θ. Μάζης, *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μ. Ανατολή*, Τροχαλία, Αθήνα, 1996.

α) Μόνο εμπόδιο για την περίπτωση της Δαμασκού είναι η υδρογεωπολιτική της Τουρκίας (Great Anatolian Project/G.A.P.). Την πολιτική αυτή η Δαμασκός αντιστάθμιζε μέχρι σήμερα με την προώθηση και ενίσχυση των στόχων του Ρ.Κ.Κ. στα εδάφη της Ν/Α Ανατολίας, όπου και η κρίσιμη περιοχή των τουρκικών στρατηγικών υδραυλικών έργων του G.A.P για τον έλεγχο από πλευράς Αγκύρας των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη⁴³.

β) Το εμπόδιο για το Τελ-Αβίβ παραμένει η Δαμασκός και το ζήτημα της Παλαιστινιακής Εθνικής Οντότητας. Η τελευταία διεκδικεί και αυτή την καθοριστική για την επιβίωση και ανάπτυξη της υδροδοσία, η οποία όμως δεν είναι δυνατόν να της παρασχεθεί από το Ισραήλ αν αυτό προηγουμένως δεν επιλύσει το δικό του υδροδοτικό πρόβλημα το οποίο διέρχεται από τη Δαμασκό μέσω του προβλήματος των Υψιπέδων του Γκολάν⁴⁴ (Πηγές του Ιορδάνη) των οποίων η Συρία ζητεί την επιστροφή.

Για την επίλυση αυτού του Γορδίου δεσμού μένει να ορισθεί το αντάλλαγμα το οποίο θα ικανοποιήσει όλους τους ενδιαφερομένους αλλά και θα πληρεί τους όρους ασφαλείας του Κράτους του Ισραήλ στην μεταλλασσόμενη διαρκώς από γεωπολιτική άποψη αυτή περιοχή.

Συμπεράσματα για την Δεύτερη Φάση.

ι) Είναι λοιπόν λογικό, συμφώνως προς τα ανωτέρω εκτεθέντα να προκύψουν εύλογες ισραηλινές παραιτήσεις προς την Τουρκία για την ικανοποίηση των συριακών απαιτήσεων σε παροχή ύδατος από τον Ευφράτη με αντάλλαγμα την διακοπή της συριακής υποστηρίξεως προς τον Ρ.Κ.Κ. και τις στρατιωτικές του δραστηριότητες στην περιοχή της Ν/Α Ανατολίας. Η πρώτη "παραχώρηση" που θα αιτείτο το Ισραήλ από τη Δαμασκό θα ήτο σαφώς η διακοπή παροχής ασύλου στον ηγέτη του Ρ.Κ.Κ. Αμπταλά Οτσαλάν.

ιι) Επίσης είναι λογικό ότι το Τελ-Αβίβ θα επιθυμούσε να έχει την δυνατότητα διασφαλίσεως από την Δαμασκό α) ορισμένων αντισταθμιστικών προσφορών στο θέμα των Πηγών του Ιορδάνη (Γκολάν) και β) των "καλών υπηρεσιών" της Δαμασκού προς την Παλαιστινιακή πλευρά αναφορικά με την τελική μορφή και τους ρυθμούς υλοποιήσεως της Συμφωνίας του Όσλο στην Δυτ. Όχθη.

ιιι) Εις αντιστάθμισμα όλων των ανωτέρω το Τελ-Αβίβ θα ηδύνατο να προωθήσει με δικές του πρωτοβουλίες τη δημιουργία εκείνων των προϋποθέσεων οι οποίες θα εστήριζαν τη διαδικασία δημιουργίας ενός ανεξαρτήτου Κουρδιστάν, αλλά "δαπάναις Ιράκ" στην περιοχή δηλ. του πάλαι ποτέ Σαντζακίου της Μοσούλης. Οι ισραηλινές αυτές πρωτοβουλίες θα εύρισκαν την αποδοχή ή τουλάχιστον την ανοχή των δρώντων της περιοχής υπό τις εξής προϋποθέσεις:

α) Εξοβελισμός του Ρ.Κ.Κ. ως στοιχείου μη δυναμένου να αφομοιωθεί στην Νέα Τάξη πραγμάτων στην περιοχή

β) Δημιουργία προϋποθέσεων δικομματικού πολιτικού βίου στο υπό ίδρυση Κουρδιστάν της Μοσούλης με ενεργοποίηση πολιτικών στοιχείων, όπως των Μπαρζανί και Ταλαμπανί, τα οποία έχουν την εμπιστοσύνη των κρατικών δρώντων της περιοχής δηλ. της Αγκύρας και της Τεχεράνης αντιστοίχως και έχουν

⁴³ Βλ. όπ. παραπ.

⁴⁴ Στις 5 Ιουνίου 1967 ξεσπά ο blitzkrieg των "6 ημερών" του Ισραήλ εναντίον της Αιγύπτου, της Συρίας και της Ιορδανίας. Μετά το πέρας του το Ισραήλ έχει καταλάβει τη Χερσόνησο του Σινά, τα υψίπεδα του Γκολάν, τη Δυτ. Όχθη του Ιορδάνη, τη Γάζα και την Ανατολική Ιερουσαλήμ. Στις 14/12/1981 το Ισραήλ προσαρτά το Γκολάν.

αποδείξει τις τάσεις αφομοιώσεως των στοιχείων που ελέγχουν στα εδάφη των κρατών που αυτά διαβιούν μέχρι σήμερα (Τουρκία-Ιράν).

γ) Διασφάλιση της αναμίξεως και παρουσίας του αγγλοσαξωνικού (βλ. νατοϊκού, υπό το νέο δόγμα) και ισραηλινού παράγοντος στον μετέπειτα οικονομικό, πολιτικό και αμυντικό βίο του υπό ίδρυση Κουρδιστάν της Μοσούλης και του ελέγχου των αρχικών δημιουργηθησομένων δυναμικών ισοροπιών μέχρι την πλήρη κατάστασση ισοροπίας και σταθερότητας του γεωπολιτικού συστήματος.

Η διασφάλιση αυτή έπρεπε να προϋπάρχει και μάλιστα σε θεσμικό πλαίσιο, ώστε να νομιμοποιεί κάθε πιθανή στρατιωτική παρέμβαση που θα εκρίνετο απαραίτητη κατά την διάρκεια των διακανονισμών των ανωτέρω εκτεθέντων και σε περίπτωση που η ροή των πραγμάτων δεν θα ήτο η αναμενόμενη. Εξ ου και η υπογραφή των Τουρκοϊσραηλινών αμυντικών Συμφωνιών όπως η Security-Confidentiality Pact (31/03/94), το Memorandum on Military Air Craft and Training (18/9/95) και τα Agreement on Military Training Cooperation και Agreement on Military and Industrial Cooperation (Απρίλιος 1996)⁴⁵.

Φάση Τρίτη.

α) Αρχίζουμε με την απειλή εκρήξεως πολέμου στα τουρκο-συριακά σύνορα με κάθοδο μεγάλου αριθμού τουρκικών τεθωρακισμένων προς αυτά. Κίνηση η οποία λειτούργησε ως θαυμάσιο πρόσχημα εσωτερικής-αλλά και παναραβικής-καταναλώσεως.

β) Έτσι δύναται να προχωρήσει η Δαμασκός του ήδη ασθενούς προέδρου Άσαντ στην...απέλαση του Αμπνταλά Οτσαλάν η οποία κατέληξε τελικώς στην σύλληψή του και την παράδοσή του στην Άγκυρα με αποτέλεσμα την πρόσφατή του καταδίκη σε θάνατο.

γ) Το Σεπτέμβριο του 1999 προσκαλούνται από τον Κλίντον στο Λευκό Οίκο οι Μασούντ Μπαρζανί και Τζελάλ Ταλαμπανί για να ομαλοποιήσουν τις μεταξύ τους σχέσεις και να σφίξουν τα χέρια. Άρα, είμεθα ενώπιον της πρώτης φάσεως της δημιουργίας των προϋποθέσεων που θα διασφαλίσουν τη λειτουργία του δικομματικού συστήματος στο υπο ίδρυση Κουρδιστάν της Μοσούλης.

Η δημιουργία του Κουρδιστάν αυτού, υπό τον προαναφερθέντα τουρκο-ισραηλινό και νατοϊκό έλεγχο και την έγκριση ενός "εκσυγχρονισθέντος" και φιλοδυτικού καθεστώτος της Τεχεράνης⁴⁶ εξυπηρετεί τους πάντες. Δηλαδή:

⁴⁵ Οι υπογράψαντες εκπρόσωποι των δύο πλευρών (Τελ-Αβίβ/Άγκυρα) και οι ιδιότητές των αποδεικνύουν και το μέγεθος της σπουδαιότητας που προσδίδουν οι δύο πλευρές στις Συμφωνίες αυτές. Από πλευράς Ισραήλ ήτο ο David Ivry, Γενικός Διευθυντής του ισραηλινού Υπουργείου Αμύνης και εξέχων στρατηγικός αναλυτής και από πλευράς Αγκύρας ο τ.Υπαρχηγός του Τουρκικού Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης κ. Cevik Bir και όχι κάποιος πολιτικός παράγων.

⁴⁶ Βλ. αιματηρή φοιτητική εξέγερση στην Τεχεράνη (10-11/07/99) μεταξύ φοιτητών οπαδών του "εκσυγχρονιστού" ιρανού προέδρου Χατάμι και φανατικών ισλαμιστών φοιτητών. Οι νεκροί που υπήρξαν μεταξύ των πρώτων, των "εκσυγχρονιστών" οπαδών του νυν προέδρου, γνωστού και ως "Ιρανού Γκορμπατσώφ" μαρτυρούν την αρχή ενός φαινομένου διαδικασίας ανατροπής του παλαιού καθεστώτος τύπου γαλλικού Μαΐου "68, ελληνικού Πολυτεχνείου "73, πλατείας Τιέν Αν Μεν του Πεκίνου τον Απρίλιο του

I). Τις Η.Π.Α. διότι, εκτός των άλλων, η αφαίρεση εδαφών από το Ιράκ, θα επιφέρει μεγάλη εσωτερική πολιτική αναταραχή στο καθεστώς της Βαγδάτης με δυσβάστακτο πολιτικό κόστος για τον Σαντάμ Χουσεΐν, με αποτέλεσμα την απώλεια της εξουσίας από μέρους του.

II). Το Ιράν διότι, με τον τρόπο αυτό αποδυναμώνεται ένας εκ των σημαντικότερων γεωπολιτικών του αντιπάλων και διεκδικητών της περιφερειακής εξουσίας στην στρατηγικής σημασίας ζώνη της Μ. Ανατολή. Επίσης, λήγουν οριστικά οι φόβοι της για πιθανή κλιμάκωση των κουρδικών διεκδικήσεων που προωθούσε το Ρ.Κ.Κ. και στα ιδικά της εδάφη.

III). Την Τουρκία, η οποία δύναται πλέον να προχωρήσει χωρίς δυσκολίες στα γεωπολιτικής σημασίας σχέδια της στην Ν/Α Ανατολία (πετρελαιοαγωγός-G.A.P.) και να μετεξελιχθεί σε μητροπολιτική δύναμη (κέντρο βάρους) στην περιοχή του Χρυσού Τριγώνου (όπως το όρια ανωτέρω, δηλ. Κασπία-Ιράν-Αραβοπερσικός Κόλπος). Επίσης, ένα Κουρδιστάν της Μοσούλης, δύναται να την απαλλάξει από τα στοιχεία εκείνα των κουρδικών πληθυσμών τα οποία παρουσιάζουν δυσανεξία και έλλειψη διαθέσεως αφομοιώσεως στην τουρκική πραγματικότητα, όπως αυτή καθορίζεται από το στρατιωτικο-διπλωματικό κατεστημένο της Αγκύρας.

IV). Τη Συρία η οποία ευνοείται, κατ'αρχάς με τον ίδιο τρόπο που ευνοείται και η Τεχεράνη, δηλ. από την αποδυνάμωση του Ιράκ. Επιλύει-με την καθοριστική συναίνεση του Τελ-Αβίβ και της Αγκύρας-το υδροδοτικό της πρόβλημα αναφορικά αφενός μεν με τα ύδατα του Ευφράτη (περοχή 750κ.μ/sec αντί 500κ.μ./sec που ισχύει σήμερα) και παρουσιάζει μια "εθνική" νίκη εάν κατορθώσει-πάντα με τη συναίνεση του Ισραήλ-να εξασφαλίσει την επιστροφή των υψωμάτων του Γκολάν. Και αυτό, όχι μόνο για λόγους γοήτρου αλλά γιατί θα εξασφαλίσει-οποσδήποτε και μέρος των υδατινών αποθεμάτων των προερχομένων από τις πηγές του Ιορδάνη.

V). Το Ισραήλ, το οποίο ι) θα έχει αποδυναμώσει οριστικά έναν εκ των ισχυρότερων γεωπολιτικών του αντιπάλων στην περιοχή: το Ιράκ, ιι) θα έχει εξασφαλίσει επιρροή στις οδούς διελεύσεως των πετρελαϊκών αποθεμάτων Μοσούλης και Κιρκούκ προς το Γιουμουρταλίκ ιιι) άρα θα έχει δυνατότητα ελέγχου και επί της μελλοντικής διελεύσεως Μπακού-Τσειχάν, ιν) θα έχει επιλύσει το πρόβλημα των Πηγών του Ιορδάνη στο Γκολάν και θα έχει πιθανότατα εξασφαλίσει και μέρος των υδατινών αποθεμάτων του, απαραίτητων για την υδροδότηση των Κατεχομένων της Δυτικής Όχθης και ως εκ τούτου σημαντικότερων για την υλοποίηση της λύσεως της ευρισκομένης στο πλαίσιο των Συμφωνιών του Όσλο σχετικά με τη Δημιουργία της Ανεξάρτητης Παλαιστινιακής Οντότητας και της αποσύρσεως των Ισραηλινών στρατευμάτων από το 11% των Κατεχομένων Εδαφών.

Συμπεράσματα.

Η διαμορφωμένη με τον ανωτέρω περιγραφέντα τρόπο γεωπολιτική κατάσταση πραγμάτων δημιουργεί τις προϋποθέσεις εκείνες που θα επιτρέψουν την προσυπογραφή συνθηκών φιλίας και συνεργασίας των αραβικών χωρών της περιοχής με το Ισραήλ. Μη κινδυνεύουσες από την τεχερανική και συριακή

1989, κ.τ.λ. Η συνέχεια είναι, μάλλον προβλέψιμη, αν εξαιρέσουμε την περίπτωση της Τιεν Αν Μεν!

εξαγωγή "ισλαμιστικής επανάστασεως" ή "κουρδικής τρομοκρατίας" αντιστοίχως, μη βαρυνόμενες από "παναραβιστικά σύνδρομα" που προκαλεί η εκκρεμότητα της επιλύσεως του Παλαιστινιακού προβλήματος, οι αραβικές κυβερνήσεις της περιοχής δεν θα έχουν κανένα πλέον εμπόδιο να προωθήσουν μακρόπνοα σχέδια συνεργασίας με το Ισραήλ, με στόχο την ανάπτυξη και την ευημερία της περιοχής.

Το μόνο εμπόδιο, τότε, και ιδιαιτέρως για τις αραβικές χώρες θα είναι το στρατοκρατικό καθεστώς της Τουρκίας το οποίο ενισχυμένο και με ένα πολιτικό σχήμα ακροδεξιών милитарιστικών στοιχείων με κάθετες διασυνδέσεις με το τουρκικό παρακράτος, θα επιδιώκει έναν ηγεμονικό ρόλο στην περιοχή εκμεταλλεύόμενο τη στρατηγική του θέση ως προς τις πηγές των ποταμών Τίγρητος και Ευφράτη και τις προτεινόμενες διαδρομές των πετρελαιοαγωγών Μπακού-Τσεϊχάν και Τενγκίζ-Τεχεράνης-Ταυρίδος-Τσεϊχάν.

Στο σημείο αυτό όμως πρέπει, φοβούμαι, να αλλάξουμε το σενάριο του δράματος. Και αυτό διότι υπεισέρχονται ορισμένα "ανελαστικής γεωπολιτικής φύσεως" στοιχεία στο μοντέλο μας τα οποία αντιστρέφουν πλήρως την κατάσταση. Και το σημαντικότερο εκ των στοιχείων αυτών είναι η-κατά φυσικό τω τρόπο-προκύπτουσα γεωπολιτική αναβάθμιση του Ιράν. Ας παρακολουθήσουμε τι σημαίνει αυτή η αναμενόμενη αναβάθμιση για τις γεωπολιτικές ισορροπίες στην περιοχή:

Α. Αναφέραμε ότι η επίτευξη ειρηνεύσεως στην περιοχή αναβαθμίζει γεωπολιτικώς το Ιράν και αυτό διότι η διέλευση των αγωγών που θα μεταφέρουν τα κασπιανά αποθέματα υδρογονανθράκων εκ των εδαφών του αποτελεί την συντομότερα οδό για τα κοιτάσματα της Κασπίας και των κεντροασιατικών δημοκρατιών προς τον Αραβοπερσικό Κόλπο ο οποίος διαθέτει ήδη τα απαραίτητα terminals για να υποστηρίξει από απόψεως τεχνικών υποδομών την κυκλοφορία του μαύρου χρυσού προς τις αγορές της Ινδίας και της Κίνας αλλά και αυτές του Ειρηνικού. Πρόκειται δηλαδή για την εφαρμογή μιας αδήριτης γεωπολιτικής αρχής: αυτής που υποστηρίζει ότι ο έλεγχος της οικονομικότερας οδού διελεύσεως του εμπορεύματος αποτελεί την στρατηγική επιλογή για τον έλεγχο της οικονομίας στην περιοχή. Και ο έλεγχος της οικονομίας στη γεωγραφική αυτή ζώνη σημαίνει τον έλεγχο των πολιτικών εξελίξεων στα 2/3 του πλανήτη. Η ιστορία, όμως, έχει δείξει ότι οι αρχές αυτές εφαρμόζονται υποχρεωτικά από όλους.

Για τους ίδιους, φυσικογεωγραφικούς αλλά και πολιτισμικούς λόγους το κύρος του Ιράν στις μουσουλμανικές δημοκρατίες της π.Ε.Σ.Σ.Δ. είναι πολύ μεγαλύτερο από αυτό της Τουρκίας η οποία φαίνεται να χάνει το παιχνίδι του "Μεγάλου Τουράν". Ας μην το ξεχνάμε ότι για την Τεχεράνη, αντίθετα απ'ότι για την Τουρκία, οι Κεντοασιατικές Δημοκρατίες είναι "πολύ κοντά". Και δυστυχώς για την Άγκυρα θα έλθουν σύντομα πολύ κοντύτερα.

Β. Εις βάρος όμως ποίου διαπιστώνονται αυτές οι πραγματικότητες; Είναι φανερό ότι υφίστανται εις βάρος της Τουρκίας η οποία επιδιώκει να ελέγξει αυτές τις οδούς.

Γ. Άρα τι προκύπτει από τον ανωτέρω συλλογισμό; Πολύ απλά ότι τα γεωπολιτικά όνειρα της Τουρκίας δεν θα πραγματοποιηθούν εάν οι εξελίξεις καλύψουν την περίπτωση προσεγγίσεως του Ιράν με τη Δύση και ιδιαίτερα με τις Η.Π.Α. Ίσως λοιπόν έτσι να εξηγείται και η ανατροπή του Ερμπακάν από το στρατιωτικο-δικαστικό κατεστημένο της γείτονος, όπως επίσης ίσως έτσι να εξηγείται και η προώθησή του αλλά και η ανοχή του (βλ. σχετικές αμερικανικές απόψεις) light Islam από το State Department. Ανοχή η οποία δεν συμβαδίζει με το πνεύμα των προσφάτων διώξεων που υφίστανται και τα "ηπίου ισλαμικού χαρακτήρος" μυστικιστικά ισλαμιστικά Τάγματα στην Τουρκία, όπως αυτό του Fethullah Güllen (Τάγμα Νούρ) το οποίο διεκρίνετο για μια περίεργη συμπεριφορά, παρά την θεολογούσα πολιτική ρητορική του, με τα βασικά κεμαλικά κελεύσματα του καθεστώτος της Άγκυρας.

Άλλωστε ο ρόλος αυτός του μητροπολιτικού επικυριάρχου που επιφυλάσσει το τουρκικό καθεστώς για τον εαυτό του δεν είναι επίφοβος απλώς και μόνο για τα αραβικά κράτη. Απειλεί παράλληλα και τα βαλκανικά κράτη, όπως τη Βουλγαρία, τη FYROM και την Ελλάδα για διαφορετικούς λόγους μία εκάστη εξ αυτών. Τέτοιου όμως είδους εξελίξεις δεν συμβάλλουν στην ολοκλήρωση του μακιντεριανού μοντέλου αλλά και ούτε βοηθούν στην εξυπηρέτηση των αγγλοσαξονικών συμφερόντων τα οποία ταυτίζονται με την ελεύθερη διεξαγωγή του εμπορίου που με τη σειρά της στηρίζεται στην ειρήνη, την ασφάλεια και τη σταθερότητα.

Ένας πόλος διεθνούς ισχύος, με ασταθή πολιτικά και γεωστρατηγικά χαρακτηριστικά, με επεκτατικές τάσεις και ο οποίος προσδιορίζεται ως απειλή από τους γείτονές του, δεν βοηθά στην εδραίωση του κλίματος που απαιτεί η διεθνοποίηση της οικονομίας σε μια τόσο ευαίσθητη περιοχή του πλανήτη.

Δ.: Η περίπτωση της Τουρκίας στο διαμορφούμενο γεωπολιτικό περιβάλλον.

Με αργούς ρυθμούς, οι δυτικοί εταίροι της Τουρκίας αρχίζουν να συνειδητοποιούν τις ριζοσπαστικές αλλαγές που συντελούνται στην γείτονα. Πολύ λίγα είναι τα κράτη που θίγονται τόσο βαθιά από τις παγκόσμιες πολιτικές αλλαγές στην αρχή της δεκαετίας του '90 όσο η Τουρκία.⁴⁷ Αυτό ισχύει τόσο για την εσωτερική της κατάσταση όσο και για τις σχέσεις της στην εξωτερική πολιτική, στο πλαίσιο των οποίων η Άγκυρα αναζητά πλέον μια νέα θέση στην περιοχή καθώς και στη διεθνή πολιτική. Και αυτό διότι η Τουρκία ανήκει σε ένα σημαντικότατο γεωπολιτικό σύμπλεγμα. Πρόκειται για γεωγραφικό σύμπλεγμα, το οποίο συνδέει τρεις Ηπείρους (Ασία-Ευρώπη-Αφρική), έχει προσβάσεις σε τρεις Ωκεανούς (Ατλαντικό-Ινδικό-Ειρηνικό), είναι παράκτιος γεωγραφικός χώρος τεσσάρων ημικλειστών θαλασσών (Μεσογείου, Μαύρης Θάλασσας, Ερυθράς Θάλασσας και Περσικού Κόλπου) και δεσπάζει σε Πορθμούς και θαλάσσιες διόδους μεγίστης σημασίας για τη θαλάσσια κυκλοφορία (Πορθμός της

⁴⁷.Πρβλ. Udo Steinbach, "Ordnungsmacht oder Krisenfaktor? Die Türkei zwischen Orient und Okzident", in: *Friedensgutachten 1996*, hrsg. von Bruno Schoch/Friedhelm Solms/Reinhart Mutz, Münster 1996, s. 203-215.

Μάλαγας, Στενά του Ορμούζ, Στενά του Μπάμπ ελ-Μαντέμπ, Διώρυγα του Σουέζ και του Γιβραλτάρ).

Άλλωστε, η γεωπολιτική αξία της γείτονος στα όμματα των Η.Π.Α.⁴⁸ εντοπίζεται και στο γεγονός ότι είναι όμορη με το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν, το σιιτικό θεοκρατικό Ιράν και τη Συρία του Χάφεζ αλ-Άσαντ. Ας μη εκληφθεί, όμως, ότι οι Η.Π.Α. θεωρούν εχθρικά, επί της ουσίας, όλα τα προαναφερθέντα κράτη ούτε, εάν κάποιο από αυτά θεωρηθεί εχθρικώς διακείμενο προς τις Η.Π.Α., ότι αυτό είναι κάτι το αμετάκλητο και ότι η στάση των Η.Π.Α. δεν είναι δυνατόν να μεταβληθεί. Είναι ιδιαίτερος μεγάλη η σημασία των εδαφών των ανωτέρω κρατών α) για τη διέλευση των κασπιανών κοιτασμάτων πετρελαίου και φυσικού αερίου (π.χ.: την οδό Τουρκμενιστάν-Ιράν-Τουρκίας) αλλά και για δημιουργία “ισλαμικής ζώνης ασφαλείας” νοτίως της Ρωσίας. Εξ ου και η προσπάθεια προσεταιρισμού του Ιράν από τις Η.Π.Α., δηλαδή του μόνου μη σουνιτικού κράτους της περιοχής.

Εδώ θα υπενθυμίσουμε και πάλι τη σπουδαιότητα του ρόλου της ερμπακανικής Τουρκίας, του ιδίου του Ερμπακάν, αλλά και του πρώτου διδάξαντος, του Οζάλ, οι οποίοι προωθήθηκαν από το σουφικής προελεύσεως, άρα και έχοντος κοινές ρίζες με το σιιτικό ισλάμ, σουνιτικό “λαϊκό” και «ταρικατικό» ισλάμ.

Ακόμη, η Τουρκία ελέγχει (με έντονες επικρίσεις, βεβαίως, από τον αραβικό κόσμο) τη ροή των υδάτων του Τίγρη και του Ευφράτη⁴⁹ προς τα εδάφη της Συρίας και του Ιράκ, ενώ από καθαρά αμυντικής/στρατηγικής πλευράς αυξάνει τις μετοχές της στη συνείδηση του αμερικανικού κατεστημένου και από το γεγονός ότι προσφέρει στρατιωτικές, ναυτικές και αεροπορικές βάσεις στις Η.Π.Α. και στο Ισραήλ εναντίον των τριών προαναφερθεισών χωρών βάσεις, βεβαίως, οι οποίες μπορούν να χρησιμοποιηθούν αμυντικά αλλά και επιθετικά.

Πολλοί, πράγματι, ανερωτήθησαν γιατί αυτές οι σημαντικές αμυντικές συμφωνίες Ισραήλ-Τουρκίας υπεγράφησαν επί των ημερών μιας “ισλαμικής” κυβερνήσεως στην Τουρκία.⁵⁰ Για δύο λόγους, είναι η απάντηση:

⁴⁸ Πρβλ. *Financial Times*, 20-11-1996 και *FAZ*, 30-1-1996.

⁴⁹ Βλ. Ι. Th. Mazis, *Le rôle de la Turquie en matière de Géopolitique de l' eau dans le Croissant Fertile*, Ενημέρωση Eds., Corfu 1996, Grece, σ. 54 (en Francais) και επίσης: Ι. Θ. Μάζη, *Η Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μ. Ανατολή: Αραβικές χώρες, Ισραήλ, Τουρκία*, Τροχαλία, Αθήνα 1996., σ. 421.

⁵⁰ Η δημοσιοποίηση του περιεχομένου των στρατιωτικών συμφωνιών, οι οποίες υπεγράφησαν μεταξύ των δύο χωρών στο πλαίσιο της Αμυντικής τους Συνεργασίας έγινε το Φεβρουάριο του 1996. Οι διαπραγματεύσεις όμως για την συνομολόγησή της άρχισαν την περίοδο 1991-1993. Αρχικώς, στις 31 Μαρτίου 1994, συνομολογήθηκε συμφωνία για την ασφάλεια των απορρήτων μεταξύ των δύο χωρών. Η ισχύς αυτής της συμφωνίας καλύπτει όλες τις μεταγενέστερες. Κατόπιν υπεγράφησαν α) στις 18 Σεπτεμβρίου 1995, το επιμέρους Πρωτόκολλο Αμυντικής Αεροπορικής Εκπαιδευτικής Συνεργασίας / Memorandum on Military Aircraft and Training και β) στις 23 Φεβρουαρίου 1996, η Συμφωνία Συνεργασίας Στρατιωτικής Εκπαιδευσεως/ The Agreement on Military Training Co-operation (*Turkish Daily News*, June 5, 1996). Την τελευταία προσυπέγραψαν από μεν τουρκικής πλευράς ο τούρκος ΑΓΕΕΘΑ, Στρατηγός Cevik

α) Το ισλαμικό κίνημα, εξυπηρέτησε ακουσίως την ισραηλινή στρατηγική στη Μ. Ανατολή, και β) διότι μεταξύ των κυρίων συντελεστών του ισλαμικού μετώπου της περιοχής (π.χ. ισλαμικής Τουρκίας, Σουδάν, Πακιστάν, Ιράν, Σ. Αραβίας), μόνο το 20% είναι αραβικής προελεύσεως. Επίσης, ας σκεφθούμε και τη μεγάλη σημασία που έχει το γεγονός ότι ποτέ κάποιο από τα προαναφερθέντα κράτη δεν επετέθη “έργω” εναντίον του Ισραήλ. Μόνον το Ιράκ το έπραξε, αλλά ας μη λησμονούμε πόσο μισητό είναι και υπήρξε το Ιράκ στον κόσμο του ριζοσπαστικού Ισλάμ. Και ας μην λησμονούμε ότι οι ισραηλινοί “ήσαν οι πρώτοι που ανεκοίνωσαν την επερχόμενη πτώση της περσικής μοναρχίας [...] και ήσαν εκείνοι οι οποίοι έστειλαν απεσταλμένο από το Τελ Αβίβ, με σκοπό να αποτρέψει την τελευταία ομάδα πιστών [του Σάχη] από κάθε συνωμοσία εναντίον της ζωής του Αγιατολλάχ”.⁵¹

Οπωσδήποτε, ουδείς δύναται να παραβλέψει την ιδεολογική αντιπαράθεση μεταξύ του ισλαμισμού και του κράτους του Ισραήλ. Δεν είναι, όμως, εύκολο να παραβλέψουμε ούτε το γεγονός της αντικειμενικής συμπλεύσεως ορισμένων ζωτικών συμφερόντων του ισραηλινού κράτους με την παρουσία ενός υπολογισίμου ισλαμιστικού κινήματος στην περιοχή, είτε αυτό γίνεται συνειδητώς από πλευράς Τελ Αβίβ, είτε μη. Και εξηγούμεθα: από το 1948 μέχρι σήμερα το ισλαμιστικό κίνημα “προσφέρει σοβαρές υπηρεσίες” -εκ των πραγμάτων- στο Ισραήλ διότι διαιρεί το παλαιστινιακό στρατόπεδο, όπως και αυτό των αραβομουσουλμάνων υποστηρικτών του. Επίσης αδυνατίζει τον αραβικό εθνικισμό, ο οποίος είτε υπό την μορφή του φιλοσοβιετικού, είτε υπό τη σημερινή ανεξάρτητη μορφή του αποτελεί τον πρώτιστο και τον πλέον σοβαρό κίνδυνο για την επιβίωση του κράτους του Ισραήλ. Ας μη ξεχνάμε ότι το βασικό πρόβλημα του Ισραήλ είναι η κοσμικού πολιτεύματος Συρία, το επίσης “κοσμικό” Ιράκ και η πρώην μαρξιστική, πρώην φιλοσοβιετική P.L.O. και όχι τα υπόλοιπα ισλαμικά κράτη της περιοχής.

Εξηγούμεθα: Θεωρούμε ως απολύτως φυσικό, από πλευράς του Λικούντ και των ορθοδόξων ραβινικών θρησκευτικών κομμάτων, που στήριξαν την δεξιά κυβέρνηση Νετανιάχου, να μην επιθυμούν, ούτε βεβαίως να έχουν ποτέ δεχθεί,

Bir, από δε ισραηλινής ο Γ.Γ. του ισραηλινού Υπουργείου Εθνικής Αμύνης κ. David Ivry. Τις συμφωνίες αυτές ακολούθησαν και άλλες, όπως π.χ. αυτή που αφορούσε στον εκσυγχρονισμό των τουρκικών Phantoms F-4E από τους Ισραηλινούς, με ισραηλινά συμβόλαια πιστώσεων ύψους U.S. \$ 650 εκατ. Η τελική υπογραφή της Συμφωνίας αυτής ετέθη από τον “ισλαμιστή” Ερμπακάν, (5 Δεκεμβρίου 1997), ο οποίος βεβαίως είχε δηλώσει σαφώς προεκλογικώς ότι, εαν ανήρχετο στην εξουσία, θα ακύρωνε αμέσως τις στρατιωτικές συμφωνίες Τουρκίας-Ισραήλ.

Επίσης, επί Ερμπακάν και πάλι (9-11 Δεκεμβρίου 1997), έγινε στην Άγκυρα η με τιμές αρχηγού κράτους πανηγυρική υποδοχή του Υπουργού Εθνικής Αμύνης του Ισραήλ κ. Yitzhak Mordechai. Τότε συνομολογήθηκαν Συμφωνίες μεταξύ της “ισλαμιστικής” κυβερνήσεως Ερμπακάν και του Κράτους του Ισραήλ, οι οποίες περιλαμβάνουν και προγράμματα Αερο-Διαστημικής Συνεργασίας (βλ. Amnon Barzilai, “Israel and Turkey Look to the Stars as Strategic Ties Deepen”, *Ha'aretz*, Internet edition, December 10, 1997). Θεωρώ, πως τα ανωτέρω δεν είναι καθόλου άσχημες επιδόσεις για έναν “ισλαμιστή”.

⁵¹ Christian Pahlavan, “De l'amour à la haine, l'Iran et Israël”, in *Politique Internationale*, no 19, Άνοιξη 1983, σ.σ. 91-106.

την υλοποίηση των Συμφωνιών της Μαδρίτης και του Όσλο, η οποία υλοποίηση σημαίνει εγκατάληψη του σχεδίου υποδοχής των εβραίων εποίκων, σταδιακή παραχώρηση των υψιπέδων του Γκολάν με τις πηγές του Ιορδάνη⁵² στη Συρία, παραχώρηση μεγάλου μέρους της ισραηλινής κυριαρχίας της Δ. Όχθης στην άρτι δημιουργηθείσα Παλαιστινιακή Οντότητα, κ.τ.λ. Εν ολίγοις σημαίνει το θάνατο του οράματος του Μεγάλου Ισραήλ που εμπνέει την ισραηλινή υπερεθνικιστική ακροδεξιά, της οποίας οπαδός ήτο και ο δολοφόνος του Γιτσακ Ράμπιν.

Αυτό σημαίνει ότι οποιοσδήποτε συντελεστής μπορεί να αποτρέψει την υλοποίηση των συμφωνιών του Όσλο, οι οποίες άλλωστε δίδουν μεγάλο κύρος στον Γιάσερ Αραφάτ και στην Ο.Λ.Ρ. είναι ευπρόσδεκτος από τους υπερεθνικιστικούς θρησκευτικούς αυτούς κύκλους και στους συνοδοιπόρους τους, στο Τελ Αβίβ.

Όπως αναφέρει ο Ihab el-Sherif⁵³ στη διδακτορική του διατριβή «Οι ισραηλινοί, αντιπαρατιθέμενοι με την Ο.Λ.Ρ. η οποία αποτελεί γι' αυτούς έναν σοβαρότατο κίνδυνο, θεώρησαν καλό να ευνοήσουν εμμέσως -αλλά με όλα τα δυνατά μέσα- την ενίσχυση της δυνάμεως των ισλαμιστών στα Κατεχόμενα Εδάφη, ώστε αφενός μεν να πλήξουν την εικόνα του ηγέτου Αραφάτ, παρουσιάζοντάς τον ως ανίκανο να εκπροσωπεί το σύνολο του παλαιστινιακού λαού, και αφετέρου να καταφέρουν να υποκαταστήσουν στο μέλλον την διαλλακτική πλευρά του Αραφάτ με μια ισλαμιστική, άρα απολύτως αδιάλλακτη σε ό,τι αφορά οποιουδήποτε συμβιβασμούς με το κράτος του Ισραήλ». Έτσι, «κατά τη δεκαετία του '80 οι ισραηλινοί επέτρεψαν στους ισλαμιστές να καταλάβουν ισχυρές θέσεις στο πλαίσιο των θρησκευτικών θεσμικών οργάνων των Κατεχομένων από το Ισραήλ Εδαφών. Η θεωρητική ανάλυση της εποχής έλεγε ότι οι ζημίες, που θα επέφεραν τα στοιχεία αυτά [στο Ισραήλ], θα αποσβέννυτο με το παραπάνω από τη μεγάλη τους συμβολή στην καταστροφή της Ο.Λ.Ρ. Έπρεπε να περιμένουμε μέχρι το Σεπτέμβριο του 1993⁵⁴, ώσπου η Κυβέρνηση του Εργατικού Κόμματος υπό τον Γ. Ράμπιν να θέσει τέλος σ' αυτήν την ομορτιστική μέθοδο». Για να χάσει όμως, τέλος και την ίδια του τη ζωή δύο χρόνια αργότερα (4 Νοεμβρίου 1995), από το χέρι ενός “γιου του Ισραήλ” θα συμπλήρωνε ο γράφων⁵⁵.

⁵².Ι.Θ. Μάζης, *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μ. Ανατολή: Αραβικές Χώρες, Ισραήλ, Τουρκία*, Τροχαλία, Αθήνα 1996, σ.σ. 43-44.

⁵³.Ihab el Sherif, *L'Islamisme militant en Egypte: ses origines, son evolution et sa radicalisation, 1970-1990*, τόμ. 2, σ.σ. 398-400 in Alex. del Valle, *Islamisme et États-Unis: une alliance contre l'Europe*, L'Age d' Homme, Lausanne-Suisse, 1997 σ. 122.

⁵⁴.Στις 13 Σεπτεμβρίου του 1993 προσυπογράφεται μεταξύ Ισραήλ και Ο.Λ.Ρ. διακήρυξη αρχών επί των προκαταρκτικών διαδικασιών που θα καταλήξουν στην “αυτοδιοίκηση” των παλαιστινιακών περιοχών, παρουσία των Ράμπιν και Αραφάτ.

⁵⁵.Είχα αφιερώσει το προηγούμενο βιβλίο μου *Γεωπολιτική των Υδάτων στη Μ. Ανατολή*, (Τροχαλία, 1996), στη “μνήμη του Γιτσακ Ράμπιν” συνοδεύοντας την αφιέρωση με ένα στίχο από τον Άμλετ, όπου αφενός γίνεται εμφανής η αδελφοκτονία, και αφετέρου προαναγγέλεται ότι η αλήθεια γύρω από αυτό το έργο το κακό που “θα βγει στο φως, τι τούτο ξεφυτρώνει ακόμα κι αν ολάκερη η γη την κουκουλώνει”, Τώρα, νομίζω, πως η αφιέρωση αυτή γίνεται περισσότερο κατανοητή.

Έτσι, και με την ίδια ακριβώς στρατηγική ανάλυση, το Ισραήλ δεν θα πρέπει να ενοχλήθηκε ιδιαίτερος από την παρουσία συμμάχων: της σιιτικής τεχερανογενούς Hezbollah και της σουνιτικής Hamas στα εδάφη του Ν. Λιβάνου. Οι δύο αυτές τρομοκρατικές ισλαμιστικές οργανώσεις έδιδαν -εκ των πραγμάτων- στο Τελ Αβίβ το δικαίωμα να επικαλείται τον “σιιτικό κίνδυνο”, ώστε να δικαιολογεί την παρουσία του φιλο-ισραηλινού A.L.S. (Στρατός του Νοτίου Λιβάνου, υπό τον χριστιανό στρατηγό Antoine Lahad) αλλά και του ισραηλινού στρατού, γύρω από τον ποταμό Λιτανί,⁵⁶ ο οποίος αποτελεί την καλύτερη πηγή ποτίσιμου ύδατος στην περιοχή. Είναι, επίσης, γνωστές οι διεκδικήσεις ορισμένων εθνικιστικών κομμάτων του Ισραήλ στη Ν. Γαλιλαία, οι οποίες στηρίζονται ακριβώς στο δεδομένο των υδατίνων αποθεμάτων της περιοχής, τόσο πολυτίμων για την επιβίωση του Ισραήλ.⁵⁷

Είναι, λοιπόν απολύτως λογικό από στρατηγική άποψη να σκέπτεται το Τελ Αβίβ πως αν, παρ' ελπίδα υπογραφούν και υλοποιηθούν οι μεταξύ των δύο πλευρών (Ο.Λ.Ρ.-Ισραήλ) Συμφωνίες Ειρήνης και εάν, ως εκ τούτου, παραδοθούν τα υψίπεδα του Γκολάν στη Συρία μαζί με τις πηγές του Ιορδάνη, τότε ο Λιτανί με την ισραηλινή κυριαρχία στο Ν. Λίβανο θα μπορούσε να αντισταθμίσει την απώλεια των πολυτίμων υδατίνων αποθεμάτων του Γκολάν.

Αυτό λοιπόν, το οποίο, τουλάχιστον εν πρώτοις, θεωρείται δυνατό από την Ουάσιγκτον (όπως θα δείξουμε κατωτέρω στο σχετικό κεφάλαιο), είναι ότι το “λαϊκό” ταγματικό σουνιτικό ισλάμ μπορεί να ελεγχθεί, προς όφελος των αμερικανικών εθνικών συμφερόντων, από οικονομικά κέντρα που έχουν άμεση επικοινωνία με την παραδεκτή από τις Η.Π.Α. τουρκική πολιτική εξουσία και, ως εκ τούτου, μπορεί στην εσχάτη ανάγκη να λειτουργήσει χειραγωγούμενο από τους χρηματοδότες του μεγάλους τουρκικούς και σαουδαραβικών συμφερόντων Ομίλους (Οζάλ, Τορμπαζ, Β.Ι.Δ., Ραβίτατ, Νταρ αλ-Μαάλ, Αλ-Βαράκα και τελικώς την Aramco).

Η αμερικανική, αυτή προσέγγιση, όμως έχει ως αποτέλεσμα τη μη νομιμοποίηση στα όμματα του κλιντονιανού κατεστημένου των αντιδράσεων των στρατιωτικών στην κυβέρνηση Ερμπακάν, αλλά και των σημερινών υποκαταστάτων της είτε αυτά βρίσκονται άμεσα στην εξουσία είτε όχι. Άλλωστε, ουδέποτε ο πρόεδρος Κλίντον ή οι στενοί επιτελείς του επετέθησαν εναντίον του Ερμπακάν, μέλους και δημιουργήματος του ταγματικού “λαϊκού” ισλάμ. Τουναντίον εδήλωσαν (και επαληθεύθησαν) ότι το “ισλάμ του Ερμπακάν είναι ηπίας μορφής και δεν κινδυνεύει το πολίτευμα στην Τουρκία”. Άλλωστε, ούτε τώρα οι Η.Π.Α. υποστηρίζουν τις ενέργειες των στρατιωτικών σχετικώς με την βιαία καταστολή των ισλαμικών πολιτικών, πολιτιστικών ή εκπαιδευτικών εκ-

⁵⁶ Ι.Θ. Μάζης, *Γεωπολιτική των Υδάτων...*, ό.π., σ.σ. 44, 50, 54-56, 136, 167-175, 363-364, όπως αναφέρουμε στο παραπάνω πόνημα, η παροχή του ποταμού εκτιμάται στα 930 εκατ. κυβ. μ./έτος, δηλαδή το 18,9% των τρεχουσών και εκ διηθήσεως υδάτων του Λιβάνου.

⁵⁷ Στο παραπάνω έργο μου παραθέτω μια ρήση του ισραηλινού στρατηγού Εϊτάν (π. Υπουργού Γεωργίας του Λικούντ), ο οποίος εξηγεί ότι το Ισραήλ δεν πρέπει να δεχθεί την αποχώρηση από το Ν. Λίβανο, εφόσον “η απώλεια ελέγχου επί των εδαφών αυτών, σημαίνει και απώλεια ελέγχου στο νερό”. (Ι. Θ. Μάζης, *Γεωπολιτική των υδάτων...*, σ. 44 και σ. 50).

φράσεων στην Τουρκία, διότι θεωρούν ότι η αιτία τους ευρίσκεται στη σωτηρία των προνομίων των στρατιωτικών και δικαστικών και όχι στη σωτηρία του πολιτεύματος.

Είναι, όμως, και κάτι άλλο που οι Η.Π.Α. εκτιμούσαν ιδιαίτερος στην Τουρκία: το γεγονός ότι πρόκειται για μια μουσουλμανική χώρα όπου λειτουργούσε μια - έστω και ανάπηρη- δυτικού τύπου δημοκρατία και, ως εκ τούτου, μπορούσε να αποτελέσει υπόδειγμα “μέσης οδού” και για τις υπόλοιπες μουσουλμανικές χώρες της περιοχής.

Αυτό ακριβώς το τελευταίο στοιχείο προσδιορίζει και την τύχη της ενότητας μεταξύ των κυρίων εθνικών κοινωνικών σχηματισμών που την απαρτίζουν. Αυτό το στοιχείο οικοδομεί και τις βάσεις για την συναντίληψη περί ευημερίας, εθνικών στόχων, εθνικών στρατηγικών κ.τ.ό.

Πρόεκταση, πρωτότυπη και επαναστατική -για τα μέχρι τώρα γνωστά δεδομένα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής- αλλά προς την ίδια γενική κατεύθυνση της “εκσυγχρονισθείσης” αλλά και “μουσουλμανικής χώρας προτύπου”- αποτελούν και οι κινήσεις των πρώτων μηνών της διακυβερνήσεως του π. πρωθυπουργού Ερμπακάν. Χαρακτηρίζουν, οι κινήσεις αυτές, την ύπαρξη ισχυρών δυνάμεων στην Άγκυρα που επαναστατούν και δεν θέλουν να συνεχίσουν την πεπατημένη οδό της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Οι στόχοι των δύο ταξιδιών του στο εξωτερικό⁵⁸ και η πρωτοβουλία του να ιδρύσει την ομάδα των D8 ως παράλληλη και μάλιστα ως “αντι-οργάνωση” προς τις G7 είναι χαρακτηριστικά συμβολικά στοιχεία απευθυνόμενα προς την “πελατεία” των χωρών-μελών του Οργανισμού Ισλαμικής Διασκέψεως.⁵⁹

Η πολιτική αυτή ήτο το φυσικό επακόλουθο της “οζαλικής” εκείνης αυτοπεποιθήσεως, βάσει της οποίας η Άγκυρα προσεπάθησε να επεκτείνει την ακτίνα της πολιτικής επιρροής της και να υλοποιήσει αυτό που η ίδια θεωρούσε ως “νέο ρόλο” της.

Αυτός ο “νέος ρόλος” δοκιμάστηκε ιδιαίτερα με την τουρκική εξωτερική πολιτική προς την Κεντρική Ασία. Αυτός ο ρόλος είχε πολιτικές, οικονομικές και πολιτιστικές πτυχές.⁶⁰ Στα Βαλκάνια επίσης απλώθηκε ένα δίκτυο οικονομικών και πολιτικών σχέσεων με τις Κροατία, Βουλγαρία, Ρουμανία, F.Y.R.O.M. και Αλβανία. Κυρίως με τα τελευταία κράτη ανέπτυξε ιδιαίτερες σχέσεις. Η Άγκυ-

⁵⁸.Στο Ιράν, στη Μαλαισία, Σιγκαπούρη, Ινδονησία καθώς και στην Αίγυπτο, Λιβύη και Νιγηρία. Πρβλ. *International Herald Tribune* της 12/8/1996, *Frankfurter Allgemeine Zeitung* (FAZ) της 14.8.1996, Briefing (Άγκυρα) της 14.10.1996, σ. 10: “Libya Visit-A Test of Turco-Arab Ties?”.

⁵⁹.Developing 8: Τουρκία, Ιράν, Πακιστάν, Μπαγκλαντές, Μαλαισία, Ινδονησία, Αίγυπτος, Νιγηρία, Πρβλ. *Turkish Daily News* της 6/01/1997.

⁶⁰.Πρβλ. Rainer Freitag-Wirminghaus, “Der Einflu? Irans und der Türkei in Zentralasien”, in: Thomas Koszinowski/Hanspeter Mattes (Hrsg.), *Nahost-Jahrbuch 1992*, Opladen 1993, σ.σ. 201-206; Udo Steinbach, “Die Entwicklungspolitik der Türkei”, in: *Entwicklung und Zusammenarbeit*, 36 (1995) 5/6, σ. 146-147 και Aziz Alkazaz, “Die Economic Cooperation Organization (ECO): Strukturen eines neuen Wirtschaftsraumes”, in: Thomas Koszinowski/Hanspeter Mattes (Hrsg.), *Nahost-Jahrbuch 1994*, Opladen 1995, σ.σ. 207-212.

ρα πήρε πρωτοβουλίες επίσης και στο ζήτημα της Βοσνίας με το αίτημα για άρση του εμπάργκο.⁶¹ Ταυτόχρονα, η Άγκυρα ακολούθησε την γραμμή της διεθνούς κοινότητας. (Οι κυρώσεις απέναντι στη Βοσνία ετηρήθησαν μόνο μέχρι του σημείου εκείνου που ήταν αποδεκτό από τη διεθνή κοινότητα). Τον Μάιο του 1994 η τουρκική κυβέρνηση έστειλε κυανοκράνους στρατιώτες της στο Zenica.

Αυτή η αρχικώς πραγματιστική κίνηση της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής συνοδεύετο συνεχώς από προσπάθειες για αποκρυστάλλωση νέων ιδεών στην εξωτερική πολιτική. Το τουρκικό κατεστημένο κατενόησε συντόμως ότι στο μέλλον δεν θα έφτανε μόνο η απλή τήρηση των κυρίων αξόνων της εξωτερικής πολιτικής της Τουρκίας. Αυτό που θα εχρειάζετο ήτο μια νέα ιδέα της εξωτερικής πολιτικής, όπου συνδέονται οι χαλαρές σχέσεις της εξωτερικής πολιτικής και τα συμφέροντα στους κλασικούς πολιτικούς τομείς, ιδιαίτερα η στενή σχέση της με το NATO και ο προσανατολισμός της προς την Ευρώπη με σκοπό την πλήρη ένταξη της σε αυτήν. Η συνεχιζόμενη, όμως, εσωτερική κρίση, η ενίσχυση εναλλακτικών φιλοσοφικών και πολιτικών δυνάμεων, ιδιαίτερα των ισλαμιστών και η επιχειρούμενη de facto διάλυση των σχέσεων Ευρώπης-Τουρκίας συντελούν προς την επανατοποθέτηση της Τουρκίας ως προς το εγγύς ή απώτερο γεωπολιτικό της περιβάλλον.

Με δεδομένο αυτό το σκηνικό η στάση του π. πρωθυπουργού Ερμπακάν για την εξωτερική πολιτική δεν αποτελεί έκπληξη. Αν και δεν αποτέλεσε πολιτική κοινής συναινέσεως των κυριοτέρων ειδικών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής,⁶² ωστόσο σηματοδότησε την νέα υπερ-αυτοπεποίθηση που η Άγκυρα προβάλλει προς τη Δύση σε ζητήματα εξωτερικής πολιτικής.

Ο πρέσβης Umut Arik, προσωρινός πρόεδρος της Turkish Agency for Economic Development στο Υπουργείο των Εξωτερικών, απεικονίζοντας ουσιαστικά αυτήν την “υπερ-αυτοπεποίθηση” της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, παρά τα πολλά της άλτα προβλήματα, ανέφερε ότι «Η Τουρκία έχει εξελιχθεί από την περιθωριακή θέση της ως απλή χώρα στη νότια πτέρυγα του NATO σε κοινό επίκεντρο και πλατφόρμα και όπου αναδύονται αυτά που εν συντομία αποκαλούμε call rings της ευρασιατικής περιφερειακής ασφαλείας. Η Κεντρική και Ανατολική Ευρώπη, τα Βαλκάνια, η περιοχή της Μαύρης Θάλασσας και ο Καύκασος, η Ανατολική Μεσόγειος, η Μέση Ανατολή και η Κεντρική Ασία, όλοι αυτοί οι κύκλοι ασφαλείας συγκεντρώνονται και τέμνονται στο σημείο όπου βρίσκεται η Τουρκία».⁶³ Είναι αληθές, ότι ο προβληματισμός αυτός επεξετάθη σε όλες τις γειτονικές περιοχές. Όσον αφορά στην Κεντρική Ασία η ιδέα μιας πολιτικής ενώσεως των τουρκοφώνων κρατών απερρίφθη τελικώς ως μη ρεαλιστική, και μάλιστα ως αντιδημιουργική. Αναζητάται πλέον η οικοδόμηση και η ενίσχυση μιας πολιτικής αλληλεγγύης.⁶⁴

⁶¹.Πρλβ. U. Steinbach, σ.σ. 301-312.

⁶².Από την ανάληψη των κυβερνητικών καθηκόντων από τον Ερμπακάν τον Ιούλιο 1996 και μετά υπήρξε σαφές πολιτικό και φιλοσοφικό χάσμα μεταξύ αυτού και του Υπουργείου Εξωτερικών, οι διπλωμάτες του οποίου θεωρούν εαυτούς θεματοφύλακες των "κεμαλιστικών" κρατικών αντιλήψεων και αρχών.

⁶³.Οπ. παραπάνω, σ. 8.

⁶⁴.Πρβλ. K. Kirisçi (υποσημείωση 15), σ. 28 έπ.

Στη Μέση Ανατολή, όμως, η ειρηνευτική διαδικασία διανοίγει δυνατότητες μιας ευρείας τουρκο-ισραηλινής συνεργασίας, χωρίς να επιβαρυνθούν περαιτέρω οι σχέσεις με τους Άραβες που είχαν αμαυρωθεί μετά το 1990 από μια σειρά ζητήματα.⁶⁵ Σχετικώς με την πολιτική ασφαλείας στη Μεσόγειο η Τουρκία, ως μέλος του NATO και ως συνδεδεμένο μέλος της Δυτικοευρωπαϊκής Ενώσεως, απαιτεί να της δοθεί ισότιμος ρόλος.⁶⁶ Και στα Βαλκάνια η Άγκυρα θεωρεί τον εαυτό της ιδιαίτερα υπεύθυνο για την σταθερότητα στην περιοχή καθώς και για την (νεο-οθωμανικής συλλήψεως) “προστασία” των τουρκοφώνων και μουσουλμάνων που ζουν εκεί. Οι σχέσεις, που προσπαθεί να δημιουργήσει η Τουρκία με τα περισσότερα κράτη των Βαλκανίων σε αυτή τη βάση, δεν είναι δυνατόν να ευοδωθούν, διότι δημιουργούν φόβο και ανασφάλεια στα κράτη αυτά που έχουν στα εδάφη τους τουρκόφωνες μουσουλμανικές μειονότητες.

Ένα είναι, λοιπόν, το βέβαιο: σε γεωπολιτικό επίπεδο η θέση της Τουρκίας άλλαξε. Μετά το πέρας της συγκρούσεως Ανατολής-Δύσεως μετεβλήθησαν οι συντεταγμένες, εντός του πλαισίου των οποίων τοποθετούνται η εξωτερική πολιτική και η πολιτική ασφαλείας του κράτους. Η νέα “γεωπολιτική” θεώρηση της Άγκυρας ανακαλύπτει την ευρασιατική διάσταση ως τον χώρο εκείνον, εντός του οποίου πρέπει να επανατοποθετηθεί Τουρκία⁶⁷. Με μεγάλη, όμως, αοριστία και ασάφεια εκτιμάται ότι: “Η Τουρκία διανοίγει τον Βορρά προς το Νότο, το Νότο προς τον Βορρά, την Ανατολή προς τη Δύση και την Δύση προς την Ανατολή”⁶⁸.

Με άλλα λόγια αυτό σημαίνει ότι η Άγκυρα θεωρεί ότι η γεωπολιτική θέση της Τουρκίας ευρίσκεται στο σημείο επαφής των συμφερόντων των Η.Π.Α., της Ενώσεως Ανεξαρτήτων Κρατών, της Ε.Ε. και της Μέσης Ανατολής. Εδώ, λοιπόν, γίνεται σαφής υπαινιγμός σε κάτι που επανεμφανίζεται σε όποιο άρθρο ασχολείται με θέματα της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφαλείας, δηλαδή στην προαναφερθείσα υπερδιογκωμένη τουρκική αυτοπεποίθηση.

Συγκεκριμένα, ο Umut Arik προσδιόρισε τη γενική πολιτική κατεύθυνση της Τουρκίας με τα εξής λόγια: «το ζητούμενο είναι να επανέλθει η ισορροπία και η σταθερότητα στα Βαλκάνια, στην περιοχή της Μαύρης Θάλασσας, στον Καύκασο, στην Ανατολική Μεσόγειο, στην Μέση Ανατολή και στην Κεντρική Ασία»⁶⁹.

Είναι, ως εκ τούτου, κατανοητή η μέχρι σήμερα συμβίωση του κεμαλιστικού κατεστημένου με το “λαϊκό”, ταρκατικό σουνιτικό ισλάμ, όπως αυτό ανεβίωσε

⁶⁵.Πρβλ. Ramazan Guzen, “Patterns in Turkish Foreign Policy Behaviour towards the Middle East”, in: *Foreign Policy* (Άγκυρα), 10 (1995) 1-2, σ.σ. 70-100.

⁶⁶.Πρβλ. Seyfi Tashan, “MENA Region-a Perspective from Ankara”, in: *Foreign Policy* (Άγκυρα), 10 (1995) 3-4, σ.σ. 39-47.

⁶⁷.Αντιπροσωπευτικά για τη χρήση αυτής της ορολογίας αναφέρεται: Suat Ilhan, “Geopolitic Developments and the Turkish World”, in: *Eurasian Studies*, 2 (1995) 3, σ.σ. 23-37.

⁶⁸.Οπ. παραπάνω, σ. 25.

⁶⁹.Umut Arik, “Turkey and the International Security System in the 21st Century”, in: *Eurasian Studies*, 2 (1995/96) 4, σ. 8.

επί των ημερών του δευτέρου και τρίτου πραξικοπήματος και της διακυβερνήσεως Οζάλ. Και δεν είναι μόνον η πραγματικότητα που οδηγεί τις τουρκικές κοσμικές κυβερνήσεις στη συμβίωση με το Ισλάμ. Είναι και τα αποτελέσματα αυτής της πραγματικότητας όταν πρέπει αυτή να ληφθεί υπόψη ώστε να χαραχθεί η νέα ηγεμονική και νεο-μακιντεριανή αμερικανική εξωτερική πολιτική στην περιοχή της Κασπίας. Όταν η πρώτη ύλη αυτής της πραγματικότητας είναι το ισλάμ, δεν μπορεί κανείς να μην το λάβει υπόψη. Πολλώ δε μάλλον η Ουάσιγκτον. Όλα τα ανωτέρω γίνονται σαφέστερα, εάν μελετηθούν οι απόψεις των αναλυτών εκείνων που δηλώνουν σαφώς ότι η σημερινή ισλαμιστική εξέλιξη οφείλεται κατά μέγα μέρος στις ενέργειες των Η.Π.Α., οι οποίες ενετόπιζαν στο ισλάμ το καταλληλότερο και φθηνότερο όπλο εναντίον του κομμουνισμού και σήμερα στην αναχαίτιση της εντός του προσεχούς μέλλοντος αναδυναμωθησομένης Ρωσίας στην καίρια περιοχή της Κασπίας και της Μεσογειακής Λεκάνης.

Σε αυτό ακριβώς το πλαίσιο πρέπει να εξετάσουμε το φαινόμενο του ότι από το 1978-79 η C.I.A., σε συνεργασία με τις τουρκικές και τις σαουδαραβικές ειδικές υπηρεσίες πληροφοριών, κατασκεύασε ολόκληρα δίκτυα ισλαμιστικής προπαγάνδας επιθυμώντας να διεισδύσει στους μηχανισμούς των εθνικιστικών κινημάτων της Κ. Ασίας και του τοπικού σουνιτικού κλήρου στο Τατζικιστάν, στο Ουζμπεκιστάν και στο Τουρκμενιστάν. Στις χώρες εκείνες, δηλαδή, με τα πλουσιότερα κοιτάσματα πετρελαίου και φυσικού αερίου της Κ. Ασίας, αλλά και εκείνες προς τις οποίες στοχεύει η σημερινή αγγλο-αμερικανο-τουρκική επιχειρηματική δραστηριότητα στον τομέα της εκμεταλλεύσεως των πετρελαϊκών κοιτασμάτων.

Και μόνη της, όμως, η Τουρκία δραστηριοποιείται εντόνως στο χώρο των μουσουλμανικών δημοκρατιών της Κ. Ασίας. Π.χ., κατά τον Umur Arık ήδη τρεις χιλιάδες τουρκικές επιχειρήσεις με προσωπικό άνω των δέκα ατόμων έχουν εγκατασταθεί στην Κ. Ασία από το 1989. Συνολικώς, μέχρι τον Οκτώβριο του 1994, ο τουρκικός ιδιωτικός τομέας είχε επενδύσει περισσότερα από 4 δις δολάρια Η.Π.Α. στις τουρκόφωνες δημοκρατίες της Κ. Ασίας, χωρίς να υπολογισθούν τα 1,2 δις δολάρια Η.Π.Α. χορηγηθέντων δανείων από την τουρκική Τράπεζα Eximbank.⁷⁰

Στον τομέα της προσελκύσεως των μελλοντικών τοπικών ελίτ η Αγκυρα δεν υστερεί επίσης: τον Οκτώβριο του 1992, 10.000 φοιτητές από την Κ. Ασία ήλθαν να ενσωματωθούν στα τουρκικά πανεπιστήμια με τουρκικές υποτροφίες. Η Carrère d'Encausse ενώπιον αυτής της τουρκικής δραστηριότητας διαπιστώνει ότι η Ρωσία φοβάται και “ανησυχεί για την αυξανόμενη επιρροή της Τουρκίας στις περιοχές όπου πρίν από λίγο καιρό η υπεροχή της Μόσχας ήτο απόλυτη”. Και διαπιστώνει ότι η ανησυχία αυτή δεν είναι αβάσιμη, διότι η Τουρκία “αντί να μειώσει τη σκιά του ισλάμ που απλώνεται πάνω από τη Ρωσία [...], μάλλον συνδυάζει τα ενδιαφέροντά της με την αύξηση αυτή”.⁷¹

⁷⁰ *Le Monde*, 20 Οκτωβρίου 1994.

⁷¹ Hélène Carrère d'Encausse, *Victorieuse Russie*, Fayard, Paris, 1992, σ. 292-293 και 296-297.

Οι διαπιστώσεις αυτές μάς οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ο γεωπολιτικός ρόλος της Τουρκίας, ως ισλαμικού μεσάζοντος, για την “προσάρτηση” της περιοχής της Κασπίας και την απόσπασή της από τη Ρωσία ήτο και παραμένει σημαντικότετος για τους αγγλοσάξωνες, οι οποίοι έχουν θεωρητικοποιήσει τις απόψεις τους επί του θέματος και έχουν δαπανήσει τεράστια ποσά για την τελειοποίηση του σχετικού κυκλώματος.

Συμπερασματικώς, λοιπόν, βλέπουμε να διαγράφεται το εξής σχήμα:

α) Η αγγλοσαξωνική πολιτική ενισχύει την Τουρκία και ιδιαιτέρως την ισλαμική της πλευρά ούτως, ώστε να μην υπάρξει πρόβλημα διακοπής της συνεχείας της “ισλαμικής ζώνης ασφαλείας” των αγγλοσαξωνικών συμφερόντων στη Μεσόγειο και να αναχαιτίζεται εκ του ασφαλούς κάθε ρωσική προβολή επιρροής στο γεωγραφικό αυτό χώρο.

Μπορούμε, επίσης, να ισχυρισθούμε ότι η Τουρκία δεν ενδιαφέρεται για μια γρήγορη επέκταση της νατοϊκής συμμαχίας προς ανατολάς, η οποία, την υποβαθμίζει ως στρατηγικό δρώντα στην περιοχή, εφόσον δεν θα υφίσταται πλέον για τις Η.Π.Α. ο κίνδυνος της ρωσικής “επανεμφάνισης” στο διεθνές προσκήνιο με τις ανάλογες διεκδικήσεις μητροπολιτικής δυνάμεως.

Η προειδοποίηση της Αγκύρας για υποβολή βέτο στο ΝΑΤΟ στην περίπτωση όπου η Τουρκία δεν γίνει δεκτή ως πλήρες μέλος της Ε.Ε. αντανακλά ένα μείγμα από αβεβαιότητα και υπερτίμηση του ειδικού βάρους της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, υπογραμμίζοντας έτσι το απρόβλεπτο των πράξεών της.

Η αδιάλειπτη αξία του ΝΑΤΟ, ως πλαισίου για την πραγματοποίηση των τουρκικών συμφερόντων ασφαλείας, είναι φυσικό να στρέφει την προσοχή μερικών τούρκων αναλυτών πλησιέστερα προς την Ουάσιγκτον. Το κοινό στρατηγικό σημείο με τις Η.Π.Α. είναι αυτό που δίνει τη βαρύτητα στην Τουρκία, αφ' ενός απέναντι στην Ε.Ε. και αφ' ετέρου απέναντι στη Ρωσία. Εκτός από μια σειρά άλλων κοινών συμφερόντων -σύμφωνα με τουρκική εκτίμηση- και οι δύο βλέπουν στο ΝΑΤΟ “το δραστικότερο συλλογικό πλαίσιο εγγυήσεως της ασφαλείας και της σταθερότητας στην Ευρώπη”.

β) Το “εκσυγχρονισμένο” ισλαμικό πρόσωπο της Τουρκίας ενισχύει την πολιτική αυτή, διότι της επιτρέπει να συνομιλεί με την Τεχεράνη δίνοντας στην τελευταία το δικαίωμα να “ρυμουλκηθεί” προς τις Η.Π.Α και να μην καταλήξει στην φυσική της σύμμαχο, τη Ρωσία. Και αυτό επιτρέπει η πολιτική αυτή της “ρυμουλκήσεως” να γίνει με το λιγότερο δυνατό εσωτερικό πολιτικό κόστος για τον Χαταμί. Το κέρδος βέβαια είναι μεγάλο για την αγγλοσαξωνική πλευρά, η οποία θα ξανακερδίσει το έδαφος που είχε χάσει σε επενδύσεις του πετρελαϊκού τομέως με το Ιράν, αλλά και θα αποκλείσει τη Ρωσία από τον ισχυρότερο γεωπολιτικό της σύμμαχο στην περιοχή αυτή μαζί με την Ινδία, δηλαδή το Ιράν.

γ) Πέραν του στρατηγικού βάθους ως προς τη Συρία, που προσφέρουν στο Ισραήλ οι Αμυντικές Συμφωνίες με την Τουρκία, αποδεικνύουν στην εσωτερική κοινή γνώμη των μουσουλμανικών κρατών της περιοχής ότι το Ισραήλ δεν έχει εμπάθειες ιδεολογικής υφής με το ισλάμ και άρα η υπογραφή αναλόγων διμερών συμφωνιών μεταξύ αραβομουσουλμανικών κρατών και του Τελ Αβίβ

είναι περισσότερο από δυνατή. Οι διμερείς αυτές συμφωνίες ειρήνης έχουν τεραστία σημασία για την “παλαιστινιακή πολιτική” του Ισραήλ, διότι θα του επιτρέψουν να απομονώσει την P.L.O από τους άραβες υποστηρικτές της και να επιβάλει τους δικούς του όρους. Η Τουρκία επωφελείται ποικιλοτρόπως από τις Συμφωνίες αυτές, αλλά κυρίως της επιτρέπουν να προχωρήσει την ηγεμονική της “πολιτική των Υδάτων”, χωρίς ενοχλήσεις από τη Συρία, και κυρίως να κινείται ελεύθερος στο Β. Ιράκ, πλησίον της Μοσούλης, χωρίς το φόβο ιρακινών αντιποίνων.

δ) Η διατήρηση της ισορροπίας του υποδείγματος της μακιντεριανής “τουρκο-ισλαμικής ζώνης ασφαλείας” δεν επιδέχεται “αδέξιες” ενέργειες από πλευράς “φανατικών κεμαλιστών” στρατηγών και βεβαίως δεν θα έχουν την αμέριστο στήριξη του State Department.

Άλλωστε, τα πρόσφατα συμπεράσματα της Διασκέψεως Κορυφής του Ελσίνκι, αυτήν ακριβώς την αγγλοσαξωνική πολιτική ενισχύουν, χωρίς να θέτουν σε κανένα κίνδυνο τα προνόμια του στρατιωτικού και διπλωματικού κατεστημένου στην Άγκυρα. Κίνδυνο, ο οποίος θα ήτο σαφής και χειροπιαστός εαν η Τουρκία γινόταν δεκτή ως πλήρες μέλος στην Ε.Ε. αποδεχόμενη-αναγκαστικά-το κοινοτικό κεκτημένο, τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα δικαιώματα των μειονοτήτων, την αστικοδημοκρατική πλουραλιστική δημοκρατία, κ.τ.λ. Εδώ όμως αντιδρούν οι ίδιες οι ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες δεν είναι κατ’ουδένα τρόπο πρόθυμες να δεχθούν στα εδάφη τους ένα τεράστιο κύμα εξαθλιωμένων μουσουλμάνων οικονομικών μεταναστών οι οποίοι θα δημιουργούσαν εκρηκτικές κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που θα προκαλούσαν τις ακριβώς αντίστοιχες ανατροπές του υπάρχοντος ευρωπαϊκού πολιτικού, οικονομικού και κοινωνικού status quo.

ε) Η αμερικανική επιμονή για εισδοχή της Τουρκίας ως πλήρους μέλους στην Ε.Ε., ως εκ τούτου, δεν οφείλεται σε άγνοια των συνθηκών και των αντιδράσεων των ευρωπαϊκών χωρών: τουναντίον, γνωρίζοντας τις αντιδράσεις αυτές επιδιώκει να τις αναδείξει και να εκθέσει τις ευρωπαϊκές χώρες στα μάτια της Τουρκίας, πράγμα που μετά το Λουξεμβούργο, φαίνεται να έχει μάλλον επιτύχει. Ο χειρισμός του Ελσίνκι (ουσιαστικά σε βάρος μόνον της Ελλάδος).εξυπηρέτησε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και τις ΗΠΑ-Μ. Βρετανία και γι’ αυτό έγινε δεκτός με ενθουσιασμό από αυτές. Άλλωστε, το στρατιωτικό κατεστημένο της Τουρκίας δεν επιδεικνύει καμία προθυμία να αλλάξει τις αντιλήψεις του σχετικά με τα εσωτερικά προβλήματα του κράτους. Αυτό αποδεικνύεται και από το μέγεθος του καταλόγου των κατηγοριών της Τουρκίας εναντίον της Ε.Ε. ο οποίος είναι συνειδητά μακρύς. Η τουρκική δυσθυμία υπογραμμίζεται από το αίσθημα ότι “το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο χρησιμοποιεί την Τελωνειακή Ένωση για να εκβιάσει (sic)⁷² την Τουρκία σε θέματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων”⁷³.

⁷².Είναι πράγματι, αξιοπρόσεκτο ότι θεωρείται ως ευρωπαϊκός “εκβιασμός” η ευρωπαϊκή προτροπή προς την Τουρκία για εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Το γεγονός αυτό δηλώνει σαφώς ότι η εφαρμογή των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και ελευθεριών στην Τουρκία θα έθετε σε κίνδυνο τη σταθερότητα του καθεστώτος. Το ζήτημα αυτό είναι σοβαρό και πρέπει να ληφθεί υπόψη από όλους αυτούς τους δυτικούς αναλυτές,

Το σκέλος αυτό της αμερικανικής στρατηγικής συμβαδίζει με την “θωπεία” των μουσουλμανικών και ισλαμικών θέσεων και πληθυσμών και την προώθησή τους -κυριολεκτικώς και μεταφορικώς- στον ευρωπαϊκό χώρο.

Το Ελσίνκι, εντάσσεται σ’ αυτήν ακριβώς την προσπάθεια, αλλά ως προθάλαμος διατηρεί μια ρευστότητα και προς τις δύο κατευθύνσεις: και προς την ανάπτυξη του με πλήρη ένταξη της Τουρκίας στο μέλλον αλλά και προς την ανατροπή του εάν οι ευρωπαϊκές χώρες καταφέρουν να αποκτήσουν ευρωπαϊκή συνείδηση και ενισχυθούν στον τομέα της ΚΕΠΠΑ.

Η αγγλοσαξωνική αυτή στρατηγική αυτή είναι απολύτως κατανοητή ως μέθοδος πολιτισμικής αλώσεως της Ε.Ε. από τον αμερικανο-τουρκικό μηχανισμό. Με τον τρόπο αυτόν ελέγχεται ευκολότερα η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη και πολιτική μέσω των πολυαριθμών μουσουλμανικών κοινοτήτων που έχουν εγκατασταθεί στα εδάφη των ευρωπαϊκών χωρών. Αν η Ευρώπη δεν υποκύψει, τότε η Τουρκία θα έχει “αντιληφθεί” ότι “ο μόνος πραγματικός της φίλος” είναι οι Η.Π.Α. και ότι μόνον αυτές αντιλαμβάνονται τα συμφέροντά της με τον τρόπο που το πράττει και η ίδια η Τουρκία. Η μέθοδος, όμως, αυτή πρέπει αποδίδει αν παρατηρήσουμε ότι έχουν ήδη δημιουργηθεί, σοβαροί προβληματισμοί σε ό,τι αφορά τους επανακαθορισμούς των ευρωπαϊκών στόχων της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής. Ριζοσπαστικοί υποστηρικτές του “ευρωπαϊκού προσανατολισμού”, όπως ο Seyfi Tashan, Διευθυντής του Foreign Policy Institute (Dis Politica Enstitüsü) αναφέρουν με πικρία ότι “Παραπλανηθήκαμε από την αισιοδοξία μας να μπορέσουμε να ενταχθούμε στην Τελωνειακή Ένωση”⁷⁴ και φαίνεται να έχουν αποδεχθεί αυτόν τον προβληματισμό. Και είναι αληθές ότι το αίσθημα που επικρατούσε σε “κεμαλιστικούς” και μη πολιτικούς κύκλους στην Άγκυρα, πριν το Ελσίνκι, είναι το ό,τι “η Ευρώπη πήρε από την Τουρκία ό,τι ήθελε και το πήρε σχεδόν χωρίς αντάλλαγμα”.

που ανακαλύπτουν στην Τουρκία τον εγγυητή της σταθερότητας και της ασφαλείας στην περιοχή των οδών του πετρελαίου.

⁷³ Για τον απολογισμό της ιδρύσεως ενός χρόνου από την Τελωνειακή Ένωση βλ. “A marriage of convenience gone sour?” in: *Briefing*, Nr. 1121 της 16.12.1996, σ. 3/4· πρβλ. “Turkey smarting after two blows from Europe”, in: *Briefing*, Nr. 1109 της 23/9/1996, σ. 11. Παρατηρώντας, βέβαια, τα στοιχεία της “Ενώσεως Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Τουρκίας” (TIHD) του έτους 1997 αντιλαμβανόμεθα τη σοβαρότητα του προβλήματος της καταστάσεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη γείτονα: 114 εκτελέσεις κρατουμένων άνευ δίκης, κατόπιν βασανηστηρίων ή κατά τη διάρκεια του καθεστώτος συλλήψεως, 109 νεκροί σε ανεξιχνίαστες δολοφονίες, 2.514 νεκροί σε ένοπλες συγκρούσεις, 151 νεκροί και 239 τραυματίες σε επιθέσεις κατά πολιτών, 66 εξαφανισθέντες κατά τη διάρκεια της κρατήσεώς των, 366 βασανισθέντες, 27.308 συλλήψεις, 1273 αποφάσεις κρατήσεως πολιτών από δικαστήρια, 23 εκκενώσεις χωριών, 127 τοποθεσίες βομβαρδίσθηκαν. Το δικαίωμα εργασίας παρεβιάσθη 13.266 φορές, 153 σύλλογοι, εμπορικές ενώσεις, συνδικάτα, πρακτορεία ειδήσεων και πολιτικά κόμματα απηγορεύθησαν. 213 σύλλογοι, εμπορικές ενώσεις, συνδικάτα, πρακτορεία ειδήσεων και πολιτικά κόμματα υπέστησαν τις εφόδους της Αστυνομίας. 298 στελέχη του Τύπου συνελήφθησαν. 278 έντυπα κατεσχέθησαν. Εισαγγελείς εξήτησαν ποινές φυλακίσεως 893 ετών και 8 μηνών και 3 δισ. 200 εκατ. τουρκικές λίρες σε αποζημιώσεις για το “έγκλημα” της εκφράσεως γνώμης. Επίσης, 105 πολιτικοί κρατούμενοι καταμετρήθησαν στις φυλακές μέχρι το τέλος του 1997 (“Info-Turk”, Ιαν.-Φεβρ. 1998).

⁷⁴ *Turkish Daily News*, Άγκυρα, 19/12/1996.

Η φυσιολογική αυτή ευρωπαϊκή αποστασιοποίηση ως προς την Τουρκία ευκολύνει τις Η.Π.Α. να ωθήσουν την Άγκυρα να στρέψει την προσοχή της σε δύο στρατηγικούς στόχους ταυτοχρόνως :

α) προς την πραγμάτωση ενός *ενιαίου ελληνοτουρκικού χώρου* ψευδοβυζαντινής αλλά κατ' ουσίαν νεο-οθωμανικής δομής, όπου ο μουσουλμανικός συγκρητισμός θα καλύψει τα κενά μεταξύ Ορθοδοξίας και Ισλάμ και προωθώντας μια αμαλγαματική πολιτισμικώς μορφή να προσπαθήσει να συνδέσει μέσω μιας ορθοδόξου εστίας στο έδαφος της Ευρωπαϊκής Ενώσεως το μουσουλμανικό στοιχείο στην καθολικο-προτεσταντική Ευρώπη, δημιουργώντας μια χριστιανο-μουσουλμανική υποδομή υποδοχής των διεργασιών αυτών στα εδάφη των ευρωπαϊκών χωρών, η οποία θα λειτουργεί ως ένδυμα αποδοχής του ισλαμικού στοιχείου ως προς τις λατινο-χριστιανικές ή προτεσταντικο-χριστιανικές ευρωπαϊκές κοινωνίες. Οι εμπνευστές του προγράμματος αυτού αξιολογούν πως το Οικουμενικό Πατριαρχείο, εάν πεισθεί καταλλήλως από αμερικανο-τουρκικής πλευράς και κατόπιν κάποιων-σημειολογικώς εντυπωσιακών-παροχών (π.χ. επαναλειτουργία, της Σχολής της Χάλκης, κ.τ.λ.) θα μπορούσε να χρησιμεύσει για το λόγο αυτό, ιδιαιτέρως μέσω του γραφείου του Πατριαρχείου στις Βρυξέλλες⁷⁵, πάντα, βεβαίως, με την άδεια των τουρκικών αρχών. Άλλωστε, η ορθόδοξη οικολογική διάσταση, που αναπτύσσεται τελευταίως από πλευράς Πατριαρχείου, μπορεί να προσφέρει-ακουσίως ίσως-ένα “σύγχρονο”, όσο και “πολιτικό” (ευρωπαϊκού χαρακτήρος) λόγο στον Πατριάρχη κατά τη διάρκεια της ευρωπαϊκής του-χριστιανο-μουσουλμανικής φύσεως-δραστηριοποίησεως.⁷⁶

⁷⁵.Φυσικά, ο άξιος και φωτισμένος Προκαθήμενος της Ορθοδοξίας, η Αυτού Θειοτάτη Παναγιώτης ο Πατριάρχης Βαρθολομαίος, ουδέποτε θα εδέχετο να υποκύψει σε τέτοιου είδους συμβιβασμούς και ουδέποτε θα ενέδιδε σε οτιδήποτε δεν συμβαδίζει με το καλώς νοούμενο συμφέρον της Ορθοδοξίας και της καθαρώς πνευματικής της αποστολής. Ουδέποτε θα απεδέχετο να διαδραματίσει πολιτικό ρόλο το Πατριαρχείο έχοντας συνείδηση αφενός της υψηλής πνευματικής του αποστολής, και αφετέρου τους κινδύνους που караδοκούν σε τέτοιου είδους κινήσεις για το Οικουμενικό Κέντρο της απανταχού Ορθοδοξίας. Άλλωστε, ούτε ο νύν Αρχιεπίσκοπος της Ελλαδικής Ορθοδόξου Εκκλησίας κ. Χριστόδουλος θα επέτρεπε ποτέ τη δρομολόγηση αναλόγων σχεδίων.

⁷⁶.Πρόκειται, λοιπόν, γι' αυτήν την “άλωση εκ των έσω” που αναφέρει ο Κιτσίκης, όπως είδαμε παραπάνω (βλ. Δ. Κιτσίκης, *Η Τρίτη Ιδεολογία και η Ορθοδοξία*, Εστία, Αθήνα, 1998, σ.σ. 288). Στο πνεύμα αυτό κινούμενος ο π. Γ. Μεταλληνός, Καθηγητής της Θεολογικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, γράφει χαρακτηριστικά: «Είτε το θέλουμε, είτε όχι, βρισκόμαστε ήδη μέσα στην Ε.Ο.Κ και αυτό συντελείται μέσα από ένα βιασμό της εθνικής μας συνείδησης.. Σε σχέση μάλιστα με τη Δυτική Ευρώπη, οι δυτικίζοντες ή φιλοδυτικοί είναι επί αιώνες το μόνιμο πρόβλημα στην παρατεινόμενη συνάντηση του έθνους μας μαζί της. Στη μετά το 1992 κοινωνία έχει να παλεύσει η ελληνορθοδοξία (Ρωμηοσύνη) με τον γραικυλισμό, η δουλοπρέπεια δηλαδή και η ηττοπάθεια με τη ρωμαϊκή υπερηφάνεια. Τα μοναστήρια, που διασώζουν ακέραιο το πρότυπο της ελληνορθόδοξης κοινωνίας και του ελληνορθόδοξου ανθρώπου, θα είναι και μετά το 1992 η κιβωτός της σωτηρίας της Ελληνορθοδοξίας. Στο χέρι μας, συνεπώς, είναι να μεταβάλουμε την απόγνωση του εξευρωπαϊσμού μας σε ελπίδα, τόσο για μάς, όσο και για τους άλλους. Η γενιά του 1992 μπορεί να επαναλάβει το έργο του Αποστόλου Παύλου. Ο αποξενωμένος από αυτή την παράδοση Γραικύλος δεν έχει τίποτε να δώσει στην Ενωμένη Ευρώπη, αλλά θέλει μόνο να πάρει, αρκούμενος στα ψυχία τα πίπτοντα από της τραπέζης των πλουσίων εταίρων μας» (βλ. Γ.Δ. Μεταλληνού, *1992: απειλή ή ελπίδα;*, Αποστολική Διακονία της Εκκλησίας της Ελλάδος, 1988, σ.σ. 42-52).

Η κατάσταση αυτή μπορεί να μετατραπεί μέσω των ευρωπαϊκών Μ.Μ.Ε. σε ισχυρό μέσο πίεσεως προς διαμόρφωση “φιλοϊσλαμικής” κοινής γνώμης. Από το σημείο αυτό και μετά ευκολύνονται ιδιαίτερος οι αμερικανο-τουρκικοί χειρισμοί, επιτρέποντας στους εμπνευστές αυτής της πολιτικής να ελπίζουν ότι έτσι μπορούν να δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις αποφασιστικής, πολιτισμικής κατ' αρχάς και πολιτικής κατόπιν, αλώσεως της Ευρώπης.

β) προς το NATO, όπου η Τουρκία εμφανίζεται ως ίση προς ίσους. Το θέμα του NATO διέπεται από την προοπτική της επεκτάσεώς του προς ανατολάς. Στο θέμα αυτό οι απόψεις δίστανται. Εάν και είναι ευπρόσδεκτη η επένδυση κεφαλαίων των μελών της Ε.Ε. σε μια συμμαχία, της οποίας η Τουρκία είναι μέλος,⁷⁷ ωστόσο δεν παραβλέπονται οι κίνδυνοι που θα επέφερε μια τέτοια εξέλιξη για την Τουρκία. Οι κίνδυνοι διαφαίνονται περισσότερο στη στάση της Ρωσίας: μόνο στην περίπτωση της εγκρίσεως της Μόσχας η επέκταση θα αντιπροσώπευε τα συμφέροντα της Τουρκίας. Διαφορετικά, υπάρχει ο κίνδυνος διασπάσεως στο εσωτερικό της Συμμαχίας.

Το NATO μπορούσε να πεισθεί να κάνει παραχωρήσεις προς τη Ρωσία, πράγμα που, όπως η Άγκυρα θεωρεί, θα ήταν εις βάρος της τουρκικής ασφαλείας. Εδώ δεν πρόκειται παρά για την εκπλήρωση ρωσικών αιτημάτων για επαν-διαπραγμάτευση των ποσοστών που ορίστησαν από τη Σύμβαση για Συμβατικές Ένοπλες Δυνάμεις στην Ευρώπη (ΚΣΕ) και για αλλαγή τους προς όφελος της Ρωσίας⁷⁸. Στην περίπτωση αυτή θα ζητηθούν αποζημιώσεις για λογαριασμό της Τουρκίας.

Μεγάλη, λοιπόν, έκταση στον προβληματισμό για την εξωτερική πολιτική καταλαμβάνουν οι ρωσο-τουρκικές σχέσεις. Οι σκέψεις που γίνονται προσδιορίζονται από το διπλό αίσθημα, αφ' ενός της αντιπαλότητας για οικονομική και πολιτική επιρροή στην Κεντρική Ασία (και ενδεχομένως στα Βαλκάνια) και αφ' ετέρου της απειλής που πηγάζει από τους προαναφερθέντες λόγους. Είτε πρόκειται για την Ευρώπη, τα Βαλκάνια, είτε για τη Μαύρη Θάλασσα, τον Καύκασο ή την Κεντρική Ασία, σε όλα τα σημεία τα τουρκικά και ρωσικά συμφέροντα αγγίζουν το ένα το άλλο ή, μάλιστα, έρχονται σε αντίθεση. Σε γενικές γραμμές πιστεύεται ότι η Ρωσία αποπειράται να επανέλθει στο παλιό της status ως υπερδυνάμειος. Η αντιπαλότητα για πρώτες ύλες στην Κεντρική Ασία και τις διόδους εξαγωγής τους, στην οποία η Μόσχα έχει βάλει τα δυνατά της, αναφέρεται στην προκειμένη περίπτωση ως χαρακτηριστικό παράδειγμα⁷⁹.

Άλλωστε σε αυτό ακριβώς το σημείο σπεύδει να επέμβει η αμερικανική εξωτερική πολιτική, φροντίζοντας να κολακεύσει την ήδη υπάρχουσα δυσπιστία στις ρωσο-τουρκικές σχέσεις, αλλά και να ενισχύσει την “πράσινη” (ισλαμική) ζώνη γύρω από την προς- ενεργειακό και μεταφορικό, άρα γεωπολιτικό- ακρωτηρισμό Ρωσία.

⁷⁷.Πρβλ. Olgan Bekar, “Nato's Enlargement - Russia and Turkey”, in: *Eurasian Studies*, 3 (1996) 1, σ. 65-79· Ali L. Karaosmanoğlu, “Nato Enlargement -does it Enhance Security?”, in: *Foreign Policy* (Άγκυρα), 20 (1996) 1-2, σ. 23-33.

⁷⁸.Πρβλ. A. L. Karaosmanoğlu, όπ. π., σ. 28, “The implications of expansion for Turkey's ties with Russia”, in: *Briefing*, Nr. 1114 της 28/10/1996, σ. 10.

⁷⁹. Πρβλ. U. Arık (υποσημείωση 13), σ.σ. 5-7.

στ) Με την αυτή φιλο-ισλαμική λογική οι Η.Π.Α. χρειάζονται την Τουρκία ως τοποτηρητή των “δικαιωμάτων” και “ελευθεριών” όλων των μουσουλμανικών τουρκοφώνων ή/και τουρκογενών (όπως στο Ξιν Γιάνγκ) εθνοτικών ομάδων των Βαλκανίων, του Καυκάσου αλλά και της Κίνας, οι οποίες, εάν ανδρωθούν και χειραγωγηθούν καταλλήλως από τον αμερικανο-τουρκικό άξονα, είναι σε θέση να θραύσουν την σπονδυλική στήλη του τετραγώνου Βαλκανίων-Κασπίας-Ασίας-Μ. Ανατολής και να την μετατρέψουν σε πολυεθνοτικό μωσαϊκό μικρών και αδυνάμων ανεξαρτήτων κρατιδίων, τα οποία για την επιβίωσή τους θα έχουν ανάγκη κατά σειρά: το ΝΑΤΟ, τις Η.Π.Α. και, βεβαίως, την Τουρκία.

Ποιό άλλο μπορεί π.χ. να είναι το νόημα της συνεχιζόμενης κατατμήσεως της π. Γιουγκοσλαβίας σε μουσουλμανικές -εν δυνάμει- κρατικές οντότητες, η οποία συνοδεύεται από τοποθετήσεις Νατοϊκών στρατευμάτων (π.χ. στη Βοσνία, στη F.Y.R.O.M.) ή απειλές νατοϊκών παρεμβάσεων; Η μήπως η καλλιέργεια του ζητήματος του Ξιν Γιάνγκ; Ή η επιμονή στη διαδρομή του πετρελαϊκού αγωγού από το Μπακού προς το Τσεϊχάν παρά το κόστος και την εκρηκτική κατάσταση λόγω του κουρδικού ζητήματος στα νοτιο-ανατολικά της Μ. Ασίας;

Συνεπώς, για να είναι σε θέση να ανταποκριθεί σε όλα αυτά, η Τουρκία οφείλει να μην απωλέσει παντελώς το ισλαμικό της προσώπιο και, εάν κινδυνεύσει να συμβεί κάτι τέτοιο, το Πεντάγωνο, κατά τη γνώμη του γράφοντος, θα συναινύσει στην μετατροπή του “προσωπείου” σε “πρόσωπο”. Εφόσον, όμως, οι πολιτισμικές συνθήκες (θρησκεία και εν γένει κουλτούρα) στην Τουρκία είναι τέτοιες ώστε να επιβάλουν, τελικώς, την επικράτηση του ισλαμικού “προσώπου”, οι αμερικανοί γεωπολιτικοί σχεδιαστές δεν θα ανεχθούν εύκολα τους “αδέξιους” χειρισμούς των τούρκων στρατιωτικών που θα αγωνίζονται για τα προνόμιά τους, θέτοντας σε κίνδυνο την ισορροπία στην περιοχή αλλά και δημιουργώντας τις προϋποθέσεις εκείνες που θα επέτρεπαν στη Μόσχα, εκμεταλλευομένη τα κοινωνικά άρα και πολιτικά ρήγματα στην τουρκική κοινωνία, να αυξήσει την επιρροή της στην Ν/Α Μεσόγειο.

Σε ό,τι αφορά δε τις αντιλήψεις των ισλαμιστικών κύκλων για τα νέα αυτά γεωπολιτικά διλήμματα, παρατηρείται ότι παραλλήλως με τη συζήτηση μεταξύ των τούρκων ειδικών σε θέματα εξωτερικής πολιτικής ξεκίνησε στους κύκλους αυτούς ο προβληματισμός για την θέση της Τουρκίας.

Αντιθέτως με τους λαϊκιστές που έθεταν στο επίκεντρο της προσοχής τα “συμφέροντα” και τη συγκεκριμένη διεθνή συγκυρία, η ισλαμιστική επιχειρηματολογία ορίζεται από την έννοια της επαναφοράς της παραδόσεως. Αρχικό σημείο είναι η ιδιομορφία και αυτονομία της Τουρκίας. Σύμφωνα με την ισλαμιστική οπτική “μετά το τέλος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας που αντιπροσώπευε την ισλαμο-τουρκική παράδοση, η Τουρκία έχει παραδοθεί στη Δύση. Με τον τρόπο αυτό έγινε πολιτικά, οικονομικά, πολιτιστικά και σε επίπεδο πολιτικής ασφαλείας μια προέκταση της Δύσεως. Μιας Δύσεως που δεν την έφτασε ποτέ και η οποία δεν την δέχτηκε και δεν την αποδέχτηκε ποτέ πραγματικά”. Συνεπώς, το νοσταλγικό βλέμμα πέφτει και πάλι στην Οθωμανική Αυτοκρατορία δημιουργώντας αναγκαστικά συνειρμούς “αυτοκρατορικού νεο-οθωμανικού μεγαλείου”. Αυτός ο νεο-οθωμανισμός παραπέμπει επίσης και στην προσπάθεια για την επαναπόκτηση μιας αυτονόμου ταυτότητας, η οποία

δεν θα αφίσταται της παραδόσεως και της θρησκείας. Η "νεο-οσμανική" σκέψη περιλαμβάνει επίσης και το αίτημα αποβολής κάθε μορφής ξένου προσδιορισμού της εξωτερικής πολιτικής και έναν αυτόνομο ρόλο στο γεωπολιτικό χώρο, όπου οι Τούρκοι θέλουν να ελέγχουν έχοντας ως εστιακό χώρο τα εδάφη της Μικράς Ασίας.

Αυτό σημαίνει ότι οι άρχουσες τουρκικές ελίτ αναγνωρίζουν για το νεο-οσμανικό μόρφωμα, που επιθυμούν να επανιδρύσουν, ζωτικά συμφέροντα που ορίζονται στον περιβάλλοντα την Μικρά Ασία χώρο. ένα χώρο όπου προεξάρχει από στρατηγικής απόψεως η ελληνική νησιωτική και θαλάσσια παρουσία.

Είναι, λοιπόν, ευεξήγητη η κρίση που υποφώσκει στις σχέσεις μεταξύ των δύο χωρών, εφόσον είτε βασιζόμενες σε "ζωτικο-χωρικές" ρατσειανές αντιλήψεις (Τουρκία) είτε σε λύσεις, οι οποίες καταφεύγουν ή/και προτείνουν την προσφυγή σε διεθνή δικαιοδοτικά όργανα (Ελλάδα) διατυπώνουν φύσει και θέσει αντικρουόμενες θέσεις.

Προς αποφυγή συγκρούσεως των δύο πλευρών, η οποία είναι πολύ πιθανόν να καταλήξει σε θερμή ρήξη, οι Η.Π.Α., προσφέρουσες τις "καλές τους υπηρεσίες", ασκούν παραλλήλως και τις σχετικές πιέσεις προς αμφότερες.

Εκείνη η χώρα, όμως, η οποία πείθεται ευκολότερα από τον αμερικανικό παράγοντα να μην εκμεταλλευθεί την παρούσα έκρυθμη πολιτική, οικονομική και κοινωνική κατάσταση στη γείτονα και να χειρισθεί την κρίση στις μεταξύ τους σχέσεις (όρα "κοινό ανακοινωθέν της Μαδρίτης") με ήπιο τρόπο και ανοχή σε κάθε πρόκληση της άλλης πλευράς είναι η Ελλάδα.

Έτσι, λοιπόν, είναι δυνατόν να ερμηνευθούν και οι προσπάθειες του εγκυροτέρου Συστήματος Συλλογικής Ασφαλείας διεθνώς, δηλαδή του ΝΑΤΟ, να καταφέρει να ζεύξει⁸⁰ σε ομοιογενή λειτουργία την Ανατολική με την Δυτική Ακτή του Αιγαίου,⁸¹ αλλά και το Βόρειο με το Νότιο Τμήμα της Μεσογείου⁸².

⁸⁰. Κατεύθυνση προς την οποία, κατά τις επιταγές της οικουμενικής χριστιανικής αγάπης, δραστηριοποιείται από καιρό το Οικουμενικό Πατριαρχείο υπό τον Προκαθήμενο της Ορθοδόξου Εκκλησίας.

⁸¹. Ο Κιτσίκης (όπ.π. σ. 275) παραθέτει απόσπασμα του υφυπουργού της Χούντας και θεωρητικού του καθεστώτος των Συνταγματαρχών, πρώην κομμουνιστού, Γ. Γεωργαλά ο οποίος επί του θέματος αυτού αναφέρει χαρακτηριστικά: «Πιστεύουμε με απόλυτη ειλικρίνεια στην αναγκαιότητα της ελληνοτουρκικής συνεργασίας. Η συνεργασία αυτή ανάμεσα στις δύο χώρες θα μπορούσε να αναπτυχθεί σταθερά προς αμοιβαίον όφελος και να οδηγήσει σταδιακά σε ένα είδος Κοινής Αγοράς ανάμεσά τους, με απότερο σκοπό την κατά στάδια ίδρυση μιας Ελληνοτουρκικής Συνομοσπονδίας. Αυτή η πολιτική δεν είναι ρομαντική, εκτός τόπου και χρόνου ονειροπόλησις, αλλά θαρραλέα αντιμετώπισις της πραγματικότητας και αληθινός ρεαλισμός...» (Γ. Γεωργαλά, *Ελληνικό Μανιφέστο*, Αθήνα, Ελεύθερη Σκέψις, 1979, σ.σ. 60-61). «Αυτά», όπως αναφέρει ο Κιτσίκης, «είχαν αποφασισθεί από την ομάδα εργασίας που συνεδρίαζε το 1975-1976 υπό την προεδρία του Γεωργαλά, δηλ. την εποχή του "βυθίσατε το Χόρα", όταν οι δύο χώρες βρισκόντουσαν στα πρόθυρα πολέμου και ο Ανδρέας εξεφράζετο με εμπρηστικές δηλώσεις κατά της Τουρκίας» (βλ. Κιτσίκης, όπ.π.). Είναι ασφαλώς κατανοητή και έχει

Έτσι επίσης πρέπει να ερμηνευθεί και το Ελσίνκι το οποίο μετατρέπει τις μονομερείς διεκδικήσεις της Τουρκίας στο Αιγαίο σε διμερή προβλήματα προς ‘πολιτική επίλυση’ μέχρι το 2004. Οι πολιτικές ενέργειες ζεύξεως των δύο αιγαιακών ακτών που θα κατευθύνονται πλέον από τις αμερικανικές αλλά και ευρωπαϊκές πιέσεις, θα διευκολύνουν την ενίσχυση του μακιντεριανού δακτυλίου της Μεσογείου δαπάναις, όμως, ελληνικών εθνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων που δημιουργούν όλες εκείνες τις προϋποθέσεις τις απαραίτητες για την υλοποίηση ενός διεθνούς θαλασσιού εμπορευματικού διαύλου Δαρδανελλίων-Αιγαίου, όπως ήδη έχω γράψει και δημοσιεύσει⁸³.

Είναι σαφές λοιπόν ότι μία αιφνιδία ενίσχυση του ισλαμικού παράγοντος στην Τουρκία αποτελεί ενόχληση για την Ηπειρωτική Ευρώπη, όχι όμως για τις Η.Π.Α. Και βεβαίως, αυτό συμβαίνει, διότι η ηπειρωτική Ευρώπη δεν φοβάται, τουλάχιστον σε επίπεδο υψηλού στρατηγικού σχεδιασμού, την απειλή ενός ομοιογενούς, συμπαγούς και παντοδυνάμου ισλάμ, το οποίο θα στραφεί εναντίον της, αλλά την πλήρη -μέσω του ισλαμικού “εργαλείου” των Η.Π.Α.-απώλεια των επιρροών της στην Τουρκία και τη Μ. Ανατολή, η οποία είναι το αποτέλεσμα της πειθαρχημένης αμερικανικής πολιτικής, δηλαδή στο γεωγραφικό χώρο των πρώην ευρωπαϊκών αποικιών, στο χώρο της Μεσογειακής Λεκάνης

Βεβαίως, το αίσθημα αυτό ως μετρήσιμο μέγεθος μπορεί να διαδραματίσει σημαίνοντα ρόλο στις σχέσεις της Τουρκίας με την Ηπειρωτική Ευρώπη και ενισχύεται από την έναρξη ενός αγγλοσαξωνικής (νησιωτικής, δηλαδή) προελεύσεως διεθνούς διαλόγου στην Ευρώπη για την εξεύρεση “κοινού εδάφους συνεννοήσεως” μεταξύ “Δύσεως και Ισλάμ”.

Ο διάλογος αυτός δεν φαίνεται να ικανοποιεί τους ηπειρωτικούς Ευρωπαίους, οι οποίοι αντιμετωπίζουν ως πρωτίστου σημασίας ζήτημα την ισλαμική εξάπλωση στις χώρες της Ευρωπαϊκής Ενώσεως. Η Ε.Ε. εμφανίζεται αρκετά επιφυλακτική λόγω των τεραστίων κοινωνικών, πολιτισμικών και οικονομικών προβλημάτων που αυτή συνεπάγεται. Δεν είναι όμως ταυτόσημη η αμερικανική στάση...

Ένα δεύτερο ζήτημα που φοβίζει -και δικαίως- τη Δύση έχει να κάνει με μία άκρως εξειδικευμένη μορφή του Ισλάμ. Αυτήν που ονομάζουμε “πολιτικό” ριζοσπαστικό Ισλάμ και έχει άλλα αίτια και άλλες αφορμές από αυτά που

επαρκώς αναλυθεί η εμμονή αυτή του NATO και των Αγγλοσαξόνων για τη ζεύξη των δύο παρακτίων στο Αιγαίο κρατών. Χρήσιμο όμως, είναι να παρατηρούμε πάντοτε τη διαχρονικότητα αυτής της αντιλήψεως, αλλά και τις απίθανες μεταλλάξεις που υφίστανται οι φορείς υποστηρίξεώς της.

⁸².Ως ενδιάμεση πρόταση στις προτάσεις των κ.κ. Α. Κύρκου και Μητσοτάκη αφενός και της αδιαλλάκτου των 12 ν.μ. (σχετικά με τη μείωση του εθνικού ναυτικού χώρου της Ελλάδος στα 6 ναυτ. Μίλια), έχω να καταθέσω το εξής: Να αυξηθεί το εύρος της ελληνικής αιγιαλίτιδος ζώνης στα 10 και όχι στα 12 ν.μ. (όπως άλλωστε έχουμε πλέον το δικαίωμα), ώστε να μην δημιουργείται το “παράδοξο”, κατά τους δύο προαναφερθέντες εγκύρους πολιτικούς, της διαφοράς εύρους μεταξύ του ελληνικού ναυτικού χώρου και της ελληνικής αιγιαλίτιδος ζώνης.

⁸³ βλ. Ι.Θ. Μάζης, ΕΛΙΑΜΕΠ, ΟΡ97.19., Αθήνα 1997.

φαντάζεται ο οιοσδήποτε πολιτικός αναλυτής των Μ.Μ.Ε. της Δύσεως. Δεν αναφέρομαι εδώ στους πολιτικούς, οι οποίοι ασκούν εξουσία, άν και θα άξιζε.

Το ζήτημα του μεγάλου αριθμού μουσουλμάνων μεταναστών στην Ευρώπη είναι ιδιαίτερο πρόβλημα και πρέπει να αντιμετωπισθεί με τη μορφή ευρωπαϊκής αναπτυξιακής παρεμβάσεως προς τις χώρες προελεύσεως των οικονομικών μεταναστών και των πάσης φύσεως προσφύγων. Μόνον εάν ακυρωθούν οι λόγοι “εκπομπής προσώπων” από τις χώρες τους, θα παύσει το μεταναστευτικό αυτό ρεύμα.

Βεβαίως, πρέπει να επαναλάβουμε⁸⁴ κάτι που θεωρούμε ως απαραίτητη αφετηρία για οποιασδήποτε φύσεως προσέγγιση του Ισλάμ: δεν αποτελεί τεκμήριο επιστημονικής προσεγγίσεως η γνωστή δαιμονολογία που συνοδεύει οτιδήποτε το ισλαμικό.

Το “ισλαμιστικό” πρόβλημα έχει τα αίτια και τις ρίζες του στην εξαθλίωση -οικονομική και κοινωνική- των μεγάλων μουσουλμανικών μαζών, στην ανυπαρξία εκπαιδεύσεως και κοινωνικής προνοίας σε ορισμένες από τις σύγχρονες μουσουλμανικές κοινωνίες, στην ανυπαρξία ελέγχου των γεννήσεων και των ρυθμών γεννητικότητας.

Ας δούμε λοιπόν πού, σε ποιούς κοινωνικούς χώρους και με ποιά δολώματα αλιεύουν ή αλίευσαν στο παρελθόν τα μέλη τους τα ριζοσπαστικά ισλαμιστικά κινήματα. Και όταν ομιλούμε για ριζοσπαστικά ισλαμιστικά κινήματα, ομιλούμε για ένοπλη παραστρατιωτική πρακτική, τρομοκρατία και ανατρεπτική δράση. Δεν αναφερόμεθα, οπωσδήποτε σε μυστικά Τάγματα, όπως αυτά των Νακσιμπεντί, Σουλεϋμαντζί, Νουρτζού κ.τ.λ., μερικά εκ των οποίων θα εξετάσουμε λεπτομερώς παρακάτω. Τα Τάγματα αυτά, πλήν μερικών εξαιρέσεων, αποτελούν πρωτίστως πολιτιστικά και δευτερευόντως πολιτικά κινήματα, που αποσκοπούν σε μεταβολή του πολιτικού κοσμικού καθεστώτος στα σημεία όπου εκτιμούν ότι καταπνίγεται άδικα το θρησκευτικό συναίσθημα των πιστών και δεν υπάρχει η δέουσα ανοχή στην άσκηση των θρησκευτικών καθηκόντων των πιστών. Αυτό θα αποδειχθεί στο εισαγωγικό μέρος του Β' Κεφαλαίου.

Άλλωστε πρέπει να γίνει κατανοητό ότι το Ισλάμ προσφέρει έναν κεντρικό δογματικό πυρήνα για τις μουσουλμανικές κοινωνίες, αλλά δεν αποτελεί παρά έναν κάρναβο, επί του οποίου εγγράφονται οι ιδιομορφίες των διαφόρων εθνοπολιτιστικών ομάδων και πλήθος οικονομικοκοινωνικών και πολιτικών χαρακτηριστικών κάθε μουσουλμανικού εθνικού κοινωνικού σχηματισμού.

Το καθένα από αυτά τα ισλάμ (με ιώτα πεζό) αποτελεί την ιδεολογική έκφραση μιας ιδιαίτερης κοινωνίας, στα πλαίσια της οποίας εντοπίζονται τα επιμέρους ισλάμ των αστικών ή κοινοτικών της συγκεντρώσεων. Πρέπει, λοιπόν, να διαχωρίσουμε στην αντίληψή μας τις περιπτώσεις κατά τις οποίες είναι ορθό να αναφερόμαστε στο Ισλάμ (με ιώτα κεφαλαίο) και όχι στα ισλάμ (με ιώτα πεζό). Η πρώτη περίπτωση μπορεί να χρησιμοποιηθεί στις αναφορές με

⁸⁴.Βλ. Ι. Θ. Μάξης, *Γεωγραφία του Ισλαμιστικού κινήματος στη Μ. Ανατολή*, Ε.Π.Ε., Αθήνα, 1992, σ.σ. 46-48.

θρησκευτικο-γεωγραφική βάση, ενώ η δεύτερη σε αναφορές με ιδεολογικο-πολιτικό και πολιτιστικό, επίσης, περιεχόμενο.

Θεωρούμε ακόμη απαραίτητο να υπογραμμίσουμε τη σχέση του “όλου” προς το “μέρος” που υφίσταται μεταξύ του ισλαμικού και του ισλαμιστικού κινήματος. Πρέπει στο σημείο αυτό να κατηγοριοποιήσουμε το ισλαμιστικό κίνημα. Να το διαχωρίσουμε σε δύο γενικούς κλάδους: τον παναραβιστικό (Αδελφοί Μουσουλμάνοι Αιγύπτου και Συρίας και Ισλαμικές Αδελφότητες σουφικού χαρακτήρος στην Τουρκία) και τον πανισλαμιστικό (Τεχεράνη), ο οποίος και κερδίζει, ολοένα και περισσότερο, έδαφος στα εδάφη της Μ. Ασίας. Είναι δηλαδή η απόρροια εκείνου του θρησκευτικο-ιδεολογικού σχήματος το οποίο ο B. Etienne,⁸⁵ ο Olivier Roy, και ο F. Clement⁸⁶ ονόμασαν “ισλαμισμό” και τα M.M.E. αποκαλούν συνήθως “φανατισμό” ή “φονταμενταλισμό”⁸⁷.

Ανάλογης μορφής προβληματισμός υπάρχει και στην Τουρκία, ο οποίος θέτει επί τάπητος το τουρκικό ισλάμ, τα χαρακτηριστικά, τη φύση του και την πολιτική του ή πνευματική διάσταση.

Το μεγαλύτερο μέρος των συζητήσεων αυτών είναι αόριστο και υποθετικό χωρίς να αναλύονται λεπτομερώς και ενδελεχώς δύο ζητήματα:

α) ο τρόπος ασκήσεως των θρησκευτικών καθηκόντων των μαζών κατά την περίοδο του κοσμικού, στρατιωτικο-διπλωματικής εμπνεύσεως, τουρκικού καθεστώτος και

β) το ειδικό βάρος της θρησκείας για τις μεγάλες λαϊκές μάζες στην παρούσα συγκυρία.

Πρέπει να επισημάνουμε επίσης την ανυπαρξία λεπτομερών μελετών που να εξετάζουν το μοντέλο αλληλεπιδράσεως της τουρκικής κοινωνίας και των βασικών πόλων-φορέων των ισλαμικών θεσμικών δρώντων.

Αυτό το κενό προσπάθησα-επιτυχώς ή όχι θα φανεί στη συνέχεια-να καλύψω με το πόνημά μου *Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα και Πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία* το οποίο τις μέρες αυτές βλέπει το φώς της δημοσιότητας στις Εκδόσεις “Προσκήνιο”. Εκεί προσπάθησα να εντοπίσω και να διαλευ-

⁸⁵Ο B. Etienne ισχυρίζεται ότι πρώτος αυτός χρησιμοποίησε τον όρο “ισλαμισμός”, ορίζοντάς τον σαφώς. Παραπέμπει δε στη διδακτορική διατριβή του M. Tozy, *Croisement du champ politique et du champ religieux, le cas du Maroc*, τη διεύθυνση της οποίας είχε ο ίδιος. Επίσης παραπέμπει και σε κοινές εργασίες του με τον M. Tozy στο: *Le Magreb Musulman en 1979* και στο *Islam et Politique*, C.N.R.S., Collection Cresm (βλ. *Hérodote*, no 35, 1984, 4ο Τρίμηνο, σ. 37, note 4).

⁸⁶Από την άλλη πλευρά, ο O. Roy (στο *L'Afghanistan*, Seuil, Paris 1985, p. 19, note 5) αναφέρει ότι τον όρο “islamisme” τον δανείσθηκε από τον J.F. Clement (“Pour une Comprehension des mouvements islamistes”, *Esprit*, Janvier, 1980), ο οποίος, με τη σειρά του, ισχυρίζεται ότι τον βρήκε στον Habib Boulares. Ο Roy, καταλήγει στην ίδια υποσημείωση, ότι ο όρος πρέπει να πρωτοεμφανίσθηκε στις μουσουλμανικές κοινωνίες του Magreb περί το 1970 για να δηλώσει τη διαφορά μεταξύ moslim και islami. Με τον όρο islami προσδιορίζονται αυτοί οι οποίοι εντόπιζαν στο Ισλάμ, μια πολιτική ιδεολογία.

⁸⁷Για περισσότερες λεπτομέρειες πάνω στην ορολογία και τη δομή του ισλαμιστικού κινήματος βλ. όπ. παρ., σ. 49 κ.ε.

κάνω σημαντικά ερωτήματα που αφορούν τη δομή και λειτουργία του ισλαμικού πολιτικού, οικονομικού και πολιτιστικού φαινομένου, όπως είναι π.χ. α) βαθμό αντιπαραθέσεως και συνεργασίας μεταξύ των οπαδών της κοσμικής κρατικής εξουσίας και των οπαδών της επιστροφής στην ισλαμική θεοκρατική παράδοση β) ο βαθμός ικανότητας της εκπαίδευσεως και του παραδοσιακού τουρκικού πνευματικού πολιτισμού για κοινωνικοποίηση και κινητοποίηση των ευρύτερων λαϊκών μαζών γ) ο συναγωνισμός που υπάρχει μεταξύ των ισλαμικών πολιτιστικών στοιχείων δ) η προσαρμοστικότητα του τουρκικού ισλάμ στη σύγχρονη χρηματοπιστωτική και επιχειρηματική πραγματικότητα και ε) το κατά πόσο είναι αληθές ότι η Τουρκία μπορεί ακόμα να θεωρείται διαφορετική από άλλες μουσουλμανικές κοινωνίες, δηλαδή να είναι η εξαίρεση που επιβεβαιώνει τον κανόνα.⁸⁸

Πόση πραγματικότητα, δηλαδή, περικλείει ο αυτοπροσδιορισμός της Τουρκίας ως κοσμικού κράτους και πόσο αυτό αποτελεί απλώς πολιτικό στόχο που επιτρέπει στο τουρκικό καθεστώς να διαπραγματεύεται από ανετότερες θέσεις με μια Δύση υπό το κράτος του εκβιασμού και του φόβου της εξαγωγής της ισλαμιστικού ανατρεπτικού κινήματος στην σημαντικότερη στρατηγικώς αυτή περιοχή της Μ.Ανατολής και της Ν/Α Μεσογείου; Η απάντηση θεωρώ πως είναι μία: η Τουρκία είναι κρατικό μόρφωμα με κοσμικό κέλυφος και σύνθετο πολιτισμικό περιεχόμενο, όπως αποδεικνύω στο τελευταίο μου πόνημα⁸⁹. Πολιτισμικό περιεχόμενο που συνίσταται σε ισλαμικά, ισλαμοφανή και ισλαμογενή υποστρώματα που δημιουργούν πραγματικότητες σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο. Το νέο ερώτημα που γεννάται είναι: ποια μορφή πρέπει να έχει ο έλεγχος αυτού του πολιτισμικού περιεχομένου ώστε να καταστεί συμβατό με μια μελλοντικώς αστικο-δημοκρατική, πλουραλιστική, ανοικτή τουρκική κοινωνία; Ένα είναι βέβαιον: δεν μπορεί ο έλεγχος αυτός να έχει βίαιες μορφές καταστολής, αλλά μορφές ενσωμάτωσης και αφομοίωσης. Ο προσανατολισμός αυτός αποτελεί μονόδρομο, εάν η Τουρκία επιθυμεί πραγματικά την ένταξή της στην ευρωπαϊκή Οικογένεια.

⁸⁸.Βλ. για παράδειγμα, James Piscatori, *Islam in a World of Nation-States*, Cambridge University Press, 1986.

⁸⁹ Ι. Θ. Μάζης, *Μυστικά Ισλαμικά Τάγματα και πολιτικο-οικονομικό Ισλάμ στη σύγχρονη Τουρκία*, Προσκήνιο, Αθήνα, 2000, σς. 625.